

Datganiad o Ymarfer a Argymhellir

Nodyn Ymarfer 10: Archwilio datganiadau ariannol a rheoleidd-dra cyrff sector cyhoeddus yn y Deyrnas Unedig

(Diwygiwyd 2022)

Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Saesneg | This document is also available in English.

Cynnwys

Rhagymadrodd.....	7
Cyflwyniad.....	9
Rhan 1: Cymhwyso archwilio, rheoli ansawdd a safonau moesegol	10
Safon Ryngwladol ar Reoli Ansawdd (DU) 1: Rheoli ansawdd ar gyfer cwmnïau sy'n cynnal archwiliadau neu adolygiadau o ddatganiadau ariannol, neu ymrwymadau sicrwydd neu wasanaethau cysylltiedig eraill	15
Sector cyhoeddus sy'n cyfateb i bartner a chwmni.....	15
Gofyniad i dynnu'n ôl o neu wrthod derbyn ymgysylltiad lle gwneir y penodiad mewn statud.....	15
Rheoli ansawdd ar gyfer ymrwymadau wedi'u contractio allan	15
Rheoli ansawdd ar gyfer ymrwymadau ar sail "penodiad erbyn"	17
Moeseg.....	18
Annibyniaeth.....	18
Cyfrinachedd.....	19
Adolygiad ansawdd ymgysylltu.....	20
Unigolion sydd â chyfrifoldeb ac atebolrwydd am y system rheoli ansawdd	20
ISA (DU) 210 (Diwygiwyd Mehefin 2016) (Diweddarwyd Mai 2022): Cytuno ar delerau ymrwymadau archwilio	21
Cytuno ar delerau ymrwymadau archwilio'r sector cyhoeddus.....	21

Ardaloedd y gellir eu cynnwys mewn llythyr ymgysylltu neu ddealltwriaeth.....	22
ISA (DU) 240 (Diwygiwyd Mai 2021) (Diweddarwyd Mai 2022): Cyfrifoldebau'r archwilydd mewn perthynas â thwyll mewn archwiliad o ddatganiadau ariannol.....	23
Cyfrifoldebau'r archwilydd sector cyhoeddus mewn perthynas â thwyll	23
Ystyried yr archwilydd o'r risg o adrodd ariannol twyllodrus.....	25
Ystyried yr archwilydd o'r risg o dwyll allanol i'r endid a archwiliwyd	25
Cyfrifoldeb yr archwilydd dros adrodd am dwyll a amheuir neu wirioneddol.....	25
ISA (DU) 250A (Diwygiwyd Tachwedd 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Ystyried deddfau a rheoliadau mewn archwiliad o ddatganiadau ariannol	26
Ystyried deddfau a rheoliadau	26
Ystyried yr archwilydd sector cyhoeddus o ddeddfwriaeth ar lygredd	27
Rheoliadau gwyngalchu arian yn y sector cyhoeddus.....	27
Rhoi gwybod am ddiffyg cydymffurfio	28
ISA (DU) 260 (Diweddarwyd Mai 2022): Cyfathrebu â'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu....	28
Penderfynu pwy sy'n gyfrifol am lywodraethu yng nghyd-destun y sector cyhoeddus	28
Cyfathrebu â chyrff noddi	29
diddordeb trydydd parti mewn adroddiadau i'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu	30
Materion i'w cyfleu	30
ISA (DU) 315 (Diwygiedig Gorffennaf 2020): Adnabod ac asesu risgiau camddatganiad materol	30
Yr endid a'i amgylchedd.....	31
Risgiau camddatganiad materol.....	32
ISA (DU) 320 (Diwygiwyd Mehefin 2016) (Diweddarwyd Mai 2022): Materoldeb wrth gynllunio a pherfformio archwiliad.....	35
Blwch 1: Enghreifftiau darluniadol o gymhwyso meincnodau gwahanol ar gyfer gosod materoldeb.....	36
ISA (DU) 402 (Diweddarwyd Mai 2022): Ystyriaethau archwilio sy'n ymwneud ag endid sy'n defnyddio sefydliad gwasanaeth	38
Defnyddio sefydliadau gwasanaeth yn y sector cyhoeddus	38
Hawliau mynediad i sefydliadau gwasanaeth	38
ISA (DU) 510 (Diwygiwyd Mehefin 2016): Ymrwymadau archwilio cychwynnol – agor balansau	39
Agor balansau yng nghyd-destun peiriannau o newid llywodraeth.....	39
Yr archwiliad o agor balansau gan yr archwilydd sy'n dod i mewn.....	40

ISA (DU) 540 (Diwygiedig Rhagfyr 2018) (Diweddarwyd Mai 2022): Archwilio amcangyfrifon cyfrifeg a datgeliadau cysylltiedig.....	41
Y risg o duedd reoli mewn amcangyfrifon cyfrifeg yn y sector cyhoeddus	41
Ffactorau risg cynhenid sy'n berthnasol i amcangyfrifon cyfrifeg yn y sector cyhoeddus.....	41
Defnyddio amcangyfrifon trydydd parti yn y datganiadau ariannol.....	42
Defnyddio ffynonellau gwybodaeth allanol.....	42
Asedau nad ydynt yn gyfredol yn y sector cyhoeddus	42
ISA (DU) 550 (Diweddarwyd Mai 2022): Partïon cysylltiedig.....	43
Ystyriaethau penodol y sector cyhoeddus o ran trafodiadau parti cysylltiedig	43
ISA (DU) 560: Digwyddiadau dilynol	44
Ystyriaethau ychwanegol mewn perthynas â digwyddiadau dilynol yn y sector cyhoeddus	44
Penderfynu ar y dyddiadau perthnasol.....	45
Ffeithiau a ddaeth yn hysbys i'r archwilydd ar ôl dyddiad adroddiad yr archwilydd ond cyn cyhoeddi'r datganiadau ariannol	47
Ffeithiau a ddaeth yn hysbys ar ôl y datganiadau ariannol wedi cael eu cyhoeddi	48
ISA (DU) 570 (Diwygiwyd Medi 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Pryder cynyddol	48
Egwyddorion allweddol	49
Pryder yn y sector cyhoeddus	49
Canllawiau sector-benodol.....	50
Cynllunio'r dull o fynd i'r afael â phryder	50
Parhau i ddarparu dull gweithredu gwasanaeth – gweithdrefnau asesu risg a gweithgareddau cysylltiedig.....	51
Parhau i ddarparu dull gweithredu gwasanaeth – gwerthuso asesiad y rheolwyr.....	53
Cyfrifoldebau'r archwilydd dros ystyried priodoldeb y sail sy'n mynd i'r afael â phryder....	55
Ystyried y dyfodol rhagweladwy	56
Amgylchiadau lle mae amheuaeth am y sail bryder sy'n mynd	56
Cyfrifoldebau'r archwilwyr sector cyhoeddus dros adolygu ac adrodd ar drefniadau endid ar gyfer sicrhau gwerth am arian.....	57
Cyfeiriadau yn adroddiad yr archwilydd at bryder parhaus	57
ISA (DU) 580 (Diweddarwyd Mai 2022): Sylwadau ysgrifenedig.....	58
Nodi pwy sy'n gymwys i roi cynrychiolaeth ysgrifenedig yn y sector cyhoeddus.....	59
Cynnwys sylwadau ysgrifenedig yn y sector cyhoeddus	59
ISA (DU) 600 (Diwygiwyd Tachwedd 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Ystyriaethau arbennig – archwiliadau o ddatganiadau ariannol grŵp (gan gynnwys gwaith archwilwyr cydrannol)	59

Datganiadau ariannol cyfunol o gydrannau nad oes ganddynt unrhyw riant.....	60
ISA (DU) 610 (Diwygiwyd Mehefin 2013) (Diweddarwyd Mai 2022): Defnyddio gwaith archwilydd mewnol	61
Defnyddio gwaith archwilio mewnol mewn perthynas â chyfrifoldebau eraill yr archwilydd.	62
ISA (DU) 620 (Diwygiwyd Tachwedd 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Defnyddio gwaith arbenigwr archwilydd.....	62
ISA (DU) 700 (Diwygiwyd Tachwedd 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Ffurio barn ac adrodd ar ddatganiadau ariannol.....	63
Cyfeiriwyd adroddiad yr archwilydd yn y sector cyhoeddus.....	63
Adroddiadau gan archwilydd dan gcontract i asiantaethau archwilio cenedlaethol	63
Y gofyniad i ardystio bod yr archwiliad wedi'i gwblhau yn y sector cyhoeddus.....	63
Cyfeiriad at y sail ar gyfer yr archwiliad yn adroddiad archwilydd y sector cyhoeddus	64
Goblygiadau geiriad rhagnodedig y farn archwilio ar gydymffurfio â Safonau Rhyngwladol ar Archwilio (DU)	64
Adrodd estynedig ar archwilydd	64
Materion i'w hadrodd drwy eithriad yn y sector cyhoeddus.....	65
Esboniad i ba raddau yr ystyriwyd bod yr archwiliad yn gallu canfod afreoleidd-dra, gan gynnwys twyll.....	65
ISA (DU) 701 (Diwygiwyd Tachwedd 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Cyfathrebu materion archwilio allweddol yn adroddiad yr archwilydd annibynnol.....	66
ISA (DU) 706 (Diwygiwyd Mehefin 2016): Pwyslais paragraffau mater a pharagraffau mater eraill yn adroddiad yr archwilydd annibynnol	66
ISA (DU) 720 (Diwygiwyd Tachwedd 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Cyfrifoldebau'r archwilydd mewn perthynas â gwybodaeth arall	66
Cyfrifoldebau'r archwilydd mewn perthynas â'r adroddiad blynyddol	67
Adrodd i'r ddeddfwrfa	68
Gwybodaeth arall statudol.....	68
Safon Moesegol Diwygiedig 2019	68
Egwyddorion trosfwaol	68
Aseiniadau staff benthyg.....	69
Partneriaid ac aelodau'r tîm ymgysylltu yn ymuno ag endid sy'n berthnasol i ymgysylltiad	69
Cysylltiad hir ag ymrwymadau ac endidau sy'n berthnasol i ymrwymadau	70
Ffioedd.....	70
Rhan 2: Archwilio rheoleidd-dra	71

Cyflwyniad.....	71
Deall y cysyniad o reoleidd-dra.....	72
Sut mae rheoleidd-dra yn ymwneud â chysyniadau eraill gan gynnwys priodoldeb a chydymffurfio â deddfau a rheoliadau	73
Archwilio rheoleidd-dra – trosolwg	74
Deall yr endid a'i amgylchedd	75
Fframwaith yr awdurdodau sydd wedi'u cynnwys yn adroddiad yr archwilydd	76
Deall rheolaethau mewnol yr endid.....	77
Materoldeb ar gyfer archwilio rheoleidd-dra.....	79
Asesu'r risg o drafodion afreolaidd materol	80
Cynllunio a chyflawni gweithdrefnau archwilio	83
Ardaloedd sydd angen ystyriaeth arbennig.....	84
Sylwadau ysgrifenedig.....	85
Defnyddio gwaith pobl eraill.....	86
Gwerthuso trafodion afreolaidd	88
Y risg o dwyll wrth archwilio rheoleidd-dra	89
Barn reolaidd.....	90
Adroddiadau eraill ar reoleidd-dra.....	90
Atodiad Un – Geirfa termau	91

Datganiad y Cyngor Adrodd Ariannol ar y Datganiad Ymarfer a Argymhellir – Nodyn Ymarfer I0: Archwilio datganiadau ariannol a rheoleidd-dra cyrff sector cyhoeddus yn y Deyrnas Unedig

Pwrpas y Cyngor Adrodd Ariannol (FRC) yw gwasanaethu budd y cyhoedd drwy osod safonau uchel o lywodraethu corfforaethol, adrodd ac archwilio a thrwy ddwyn i gyfrif y rhai sy'n gyfrifol am eu cyflawni. Mewn perthynas â safonau archwilio sy'n berthnasol yn y DU, prif amcan y Cyngor yw galluogi defnyddwyr datganiadau ariannol i fod yn hyderus eu bod wedi bod yn destun archwiliad o ansawdd uchel, cadarn ac annibynnol, sy'n gymesur â maint a chymhlethdod anghenion gwybodaeth yr endid a'r defnyddwyr. Yn enwedig diwydiannau neu sectorau, efallai y bydd angen eglurhad o agweddau ar y safonau hynny er mwyn cymhwyso'r safonau mewn modd sy'n berthnasol ac sy'n darparu gwybodaeth ddefnyddiol i ddefnyddwyr adroddiadau archwilio neu wybodaeth arall a gyhoeddir gan yr archwilydd yn y diwydiant neu'r sector hwnnw.

Cyhoeddir eglurhad o'r fath mewn cysylltiad â safonau archwilio ar ffurf Datganiadau Ymarfer a Argymhellir (SORPs) gan gyrff a gydnabyddir at y diben hwn gan y Cyngor Brenhinol. Mae'r Fforwm Archwilio Cyhoeddus, sy'n cynnwys pedair asiantaeth archwilio genedlaethol y DU, wedi cadarnhau ei fod yn rhannu nod yr FRC o archwilio ansawdd uchel ac wedi cael ei gydnabod gan y FRC at ddiben cyhoeddi SORPs ar gyfer archwilio datganiadau ariannol a rheoleidd-dra cyrff sector cyhoeddus yn y Deyrnas Unedig.

Yn unol â Pholisi'r FRC ar Ddatblygu Datganiadau o Ymarfer a Argymhellir (SORPs), cynhaliodd y Cyngor Ariannol Ariannol (FRC) adolygiad o'r SORP gan ganolbwyntio ar yr agweddau hynny sy'n berthnasol i archwilio datganiadau ariannol, ond hefyd gan gynnwys agweddau sy'n berthnasol i gyfrifoldebau ehangach yr FRC lle bo hynny'n briodol.

Ar sail ei adolygiad, mae'r FRC wedi dod i'r casgliad bod yr SORP wedi'i ddatblygu yn unol â Pholisi'r FRC ar Ddatblygu SORPs ac nid yw'n ymddangos ei fod yn cynnwys unrhyw bwyntiau sylfaenol o egwyddor sy'n annerbyniol yng nghyd-destun arferion archwilio presennol neu wrthdaro â safon archwilio neu i danseilio amcanion ehangach yr FRC.

Tachwedd 2022

Cyngor Adrodd Ariannol

Datganiad o Ymarfer a Argymhellir – Nodyn Ymarfer 10: Archwilio datganiadau ariannol a rheoleidd-dra cyrff sector cyhoeddus yn y Deyrnas Unedig (Adolygwyd 2022)

Mae'r Datganiad hwn o Arfer a Argymhellir, y cyfeirir ato yma wedi hyn fel Nodyn Practis, yn disodli Nodyn Ymarfer 10: *Archwilio datganiadau ariannol cyrff sector cyhoeddus yn y Deyrnas Unedig (Diwygiedig 2020)*, a gyhoeddwyd ym mis Tachwedd 2020.

Rhagymadrodd

Mae'r Nodyn Ymarfer hwn yn cynnwys canllawiau ar gymhwyso safonau rheoli ansawdd, archwilio a moesegol a gyhoeddwyd gan y Cyngor Adrodd Ariannol (FRC) i archwilio cyrff sector cyhoeddus yn y Deyrnas Unedig, fel y'u dosbarthir gan y Swyddfa Ystadegau Gwladol.¹

Mae'r Nodyn Ymarfer hwn yn atodol i, a bwriedir ei ddarllen ar y cyd â, Safonau Rhyngwladol ar Archwilio (ISAs) (DU) a Safon Ryngwladol ar Reoli Ansawdd I (ISQC 1) (DU), sy'n berthnasol i bob archwiliad a wneir yn y Deyrnas Unedig. Mae'r Nodyn Ymarfer yn nodi'r ystyriaethau arbennig sy'n ymwneud ag archwilio cyrff sector cyhoeddus sy'n codi o safonau rheoli ansawdd ac archwilio unigol. Nid bwriad y Nodyn Ymarfer yw darparu arweiniad cam wrth gam ar archwilio cyrff sector cyhoeddus, felly lle nad oes unrhyw ystyriaethau arbennig yn codi o ISA penodol neu ISQC 1 (DU), ni chynhwysir unrhyw fater. Pan fydd y ddogfen hon yn dawel ar rai agweddau ar y gofynion archwilio, gall defnyddwyr gyfeirio at safonau archwilio perthnasol.

Bydd endidau neu waith sy'n cydymffurfio â'r SORP hwn yn cymhwyso'r safonau archwilio sy'n gymwys ar y dyddiad adrodd perthnasol (nad yw'n atal cais cynnar pan ganiateir). Pan fydd rhifyn cyfredol y SORP hwn yn cyn-ddyddio newid mewn deddfwriaeth neu safonau archwilio a thrwy hynny greu gwrthdaro, neu mae datblygiadau eraill yn arwain at wrthdaro, mae darpariaethau yr effeithir arnynt yn y SORP hwn yn peidio â chael effaith.

Paratowyd y Nodyn Ymarfer hwn gan y Fforwm Archwilio Cyhoeddus (PAF) gyda chynghor a chymorth gan gynrychiolwyr o bob un o asiantaethau archwilio cenedlaethol y DU a chwmnïau sector preifat penodol sy'n gwneud gwaith archwilio yn y sector cyhoeddus. Mae'n seiliedig ar safonau, deddfwriaeth a rheoliadau archwilio a oedd mewn grym ar 1 Tachwedd 2022. Nid yw'r

¹ Atgoffir archwilwyr fod cyhoeddi penderfyniadau'r ONS yn digwydd ar ôl ystyried meini prawf perthnasol, ac efallai y byddai'n briodol ystyried, fesul achos, dystiolaeth ar gyfer dosbarthu endid a allai fod yn destun ystyriaeth barhaus gan y Swyddfa Ystadegau Gwladol. Mae penderfyniadau yn cael eu cyhoeddi ar wefan yr ONS:

www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/uksectoraccounts/datasets/publicsectorclassificationguide

Nodyn Ymarfer hwn yn rhestr gynhwysfawr o'r holl rwymedigaethau sydd gan archwilwyr y sector cyhoeddus o dan ddeddfwriaeth.

Mae'r PAF wedi'i ddynodi gan y Cyngor Adrodd Ariannol (FRC) fel "corff gwneud SORP" at ddibenion cynnal a diweddarau Nodyn Ymarfer 10: *Archwilio datganiadau ariannol a rheoleidd-dra cyrff sector cyhoeddus yn y Deyrnas Unedig* (PN 10). O dan drefniadau "corff gwneud SORP" mae PAF yn gyfrifol am baratoi ac ymgynghori ar ddiwygiadau i PN 10 cyn gofyn am gymeradwyaeth y FRC nad oes unrhyw beth o fewn y Nodyn Ymarfer sy'n anghyson â safonau archwilio neu amcanion ehangach yr FRC.

Diweddarwyd y fersiwn hon o Nodyn Ymarfer 10 i ystyried diwygiadau i ISAs (DU) ers y fersiwn flaenorol: yn bennaf yr ISA diwygiedig (DU) 240 ac ISA (DU) 315, a ddaeth i rym ar gyfer archwiliadau o ddatganiadau ariannol am gyfnodau sy'n dechrau ar neu ar ôl 15 Rhagfyr 2021, yn ogystal â Safon Ryngwladol ar Reoli Ansawdd (ISQM) (DU) 1, yn bennaf. Systemau rheoli ansawdd yn unol â hwy y mae'n ofynnol eu cynllunio a'u gweithredu erbyn 15 Rhagfyr 2022. Mae diweddariadau eraill hefyd wedi'u gwneud i adlewyrchu'r datblygiadau diweddaraf mewn ymarfer archwilio'r sector cyhoeddus. Ystyriwyd yr holl safonau archwilio a rhagenwau eraill y FRC a gyhoeddwyd erbyn 31 Awst 2022 wrth ddatblygu'r SORP hwn.

ISQM (DU) 2: *Bydd adolygiadau ansawdd ymgysylltu yn effeithiol ar gyfer archwiliadau ac adolygiadau o ddatganiadau ariannol sy'n dechrau ar neu ar ôl 15 Rhagfyr 2022 ac ymrwymadau sicrwydd a gwasanaethau cysylltiedig eraill sy'n dechrau ar neu ar ôl 15 Rhagfyr 2022, er bod mabwysiadu cynnar yn cael ei annog yn gryf.* Mae ISQM (DU) 2 yn cynnwys gofynion gwell yn ymwneud â phenodi a chymhwyster yr adolygydd ansawdd ymgysylltu a'u cyfrifoldebau yn ymwneud â pherfformiad a dogfennaeth adolygiad ansawdd ymgysylltu – roedd y materion hyn yn cael eu cynnwys yn flaenorol yn ISQC (DU) 1 ac ISA (DU) 220 (Diwygiedig Tachwedd 2019), ond mae ganddynt eu safon eu hunain erbyn hyn.

ISA (DU) 220 (Diwygiedig Gorffennaf 2021): *Mae rheoli ansawdd ar gyfer archwiliad o ddatganiadau ariannol yn effeithiol ar gyfer archwiliadau o ddatganiadau ariannol am gyfnodau sy'n dechrau ar neu ar ôl 15 Rhagfyr 2022.* Mae ISA (DU) 220 (Diwygiedig Gorffennaf 2021) yn ymdrin â chyfrifoldebau penodol yr archwilydd o ran rheoli ansawdd ar y lefel ymgysylltu ar gyfer archwilio datganiadau ariannol, a chyfrifoldebau cysylltiedig y partner ymgysylltu.

Gan na fydd ISQM (DU) 2 ac ISA (DU) 220 (Diwygiedig Gorffennaf 2021) yn effeithiol ar gyfer y rhan fwyaf o endidau'r sector cyhoeddus tan eu harchwiliadau ar gyfer 2023-24, bydd canllawiau sy'n ymwneud â'r safonau hyn yn cael eu cynnwys mewn adolygiad o Nodyn Ymarfer 10 yn y dyfodol.

Mae codau ymarfer archwilio a gyhoeddwyd gan yr asiantaethau archwilio cenedlaethol yn ² ei gwneud yn ofynnol i archwilwyr y sector cyhoeddus gydymffurfio â safonau archwilio yn eu

² Gellir dod o hyd i'r codau ar wefannau priodol yr asiantaethau archwilio cenedlaethol.

gwaith ar ddatganiadau ariannol. Mae'r Nodyn Ymarfer hwn yn berthnasol i holl archwilydwr y sector cyhoeddus, p'un a yw'r rhain yn asiantaethau archwilio neu'n gwmnïau archwilio.

Mae Rhan 2 o'r Nodyn Ymarfer hwn yn ymwneud ag archwilio rheoleidd-dra. Mae'r canllawiau hyn yn adlewyrchu'r arferion presennol ar draws y Deyrnas Unedig mewn perthynas â gwaith archwilydwr ar reoleidd-dra a gofynion a fframweithiau deddfwriaethol perthnasol awdurdodau sy'n berthnasol i'r gwaith hwn. Yn benodol, mae PN 10 yn rhoi arweiniad ar y gwaith sydd ei angen i gefnogi barn ar wahân ar reoleidd-dra lle mae angen un.

Cyflwyniad

1 Mae archwilydwr allanol yn y sector cyhoeddus yn rhoi barn annibynnol ar y datganiadau ariannol a gallant adolygu a, lle bo'n briodol, adrodd ar agweddau ar y trefniadau a osodwyd gan y corff archwiliedig i sicrhau bod ei faterion ariannol yn cael eu cynnal yn briodol ac i reoli ei berfformiad a'i ddefnydd o adnoddau. O'r herwydd, mae archwilio allanol yn elfen hanfodol yn y broses o atebolrwydd ac mae'n gwneud cyfraniad pwysig at stiwardiaeth arian cyhoeddus a llywodraethu corfforaethol gwasanaethau cyhoeddus.

2 Archwilydwr y sector cyhoeddus yn gweithredu ac yn adrodd yn unol â'r mandadau sy'n llywodraethu eu gweithgareddau ac yn darparu'r awdurdod i'r archwilydd gynnal ac adrodd ar ganlyniadau'r gwaith archwilio. Mae'r mandadau hyn wedi'u hymgorffori mewn deddfwriaeth ac, mewn rhai amgylchiadau, wedi'u nodi mewn Codau Ymarfer Archwilio y gellir eu sefydlu yn unol â deddfwriaeth a'u cyhoeddi gan yr asiantaethau archwilio cenedlaethol.

3 Mae mandadau archwilydwr y sector cyhoeddus yn amrywio yn unol â'r gofynion a nodir yn y deddfwriaeth sy'n berthnasol i bob awdurdodaeth o fewn y sector cyhoeddus ac o fewn pob ardal ddaearyddol. Mae'r fframwaith deddfwriaethol sy'n llywodraethu archwilio cyrff sector cyhoeddus ledled y DU ac yng Nghymru, Lloegr, yr Alban a Gogledd Iwerddon wedi'i nodi ar wefannau'r asiantaethau archwilio cenedlaethol unigol.

4 Mae'r mandadau hyn yn pennu cyfrifoldebau cymharol debyg ar gyfer pob awdurdodaeth mewn perthynas â:

- datganiadau ariannol;
- cydymffurfio ag awdurdodau deddfwriaethol ac awdurdodau eraill (y cyfeirir atynt weithiau fel "rheoleidd-dra"); ac
- economi, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd (y cyfeirir ato weithiau fel "archwiliad perfformiad", "gwerth am arian" neu "ddefnyddio adnoddau").

Mewn rhai rhannau o'r DU, nid Saesneg yw'r brif iaith a ddefnyddir gan gyrff cyhoeddus ar gyfer cynnal busnes gan gynnwys paratoi cyfrifon, er enghraifft o ganlyniad i gymhwyso opsiynau sydd ar gael o dan *Ddeddf yr Iaith Gymraeg 1993* a *Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011*. Pan fydd hyn yn digwydd, mae'r archwilydd yn sicrhau y gellir cyflawni cyfrifoldebau'r archwilydd o dan

safonau archwilio yn briodol, er enghraifft, drwy gynnwys staff sydd â'r sgiliau iaith priodol yn y tîm ymgysylltu a'r defnydd o wasanaethau cyfieithu.

6 Mae'r Nodyn Ymarfer hwn yn rhoi arweiniad pellach i archwilyr ar gymhwyso ISAs (DU) i archwilio datganiadau ariannol, gan gynnwys y farn reolaidd lle bo hynny'n briodol, yn y sector cyhoeddus. Mae penaethiaid asiantaethau archwilio cenedlaethol y DU wedi dewis cymhwyso ISAs (DU) a dilyn Nodyn Ymarfer 10. Maent yn ei gwneud yn ofynnol i archwilyr sy'n gwneud gwaith ar eu rhan roi sylw i Nodyn Ymarfer 10 wrth gymhwyso ISAs (DU) i'r gwaith hwnnw.

Mae'n bosibl y bydd yn ofynnol hefyd i 7 archwiliwr sector cyhoeddus adolygu ac adrodd ar ddogfennau eraill a baratowyd gan gyrrff cyhoeddus. Gall dogfennau eraill o'r fath ymwneud ag agweddau ar lywodraethu corfforaethol neu drefniadau i sicrhau economi, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd wrth ddefnyddio adnoddau. Nid yw Nodyn Ymarfer 10 yn rhoi arweiniad i'r archwilydd ar gynnal yr aseiniadau hyn, oni bai ei fod yn uniongyrchol gysylltiedig ag adrodd ar archwilio datganiadau ariannol neu reoleidd-dra. Mae'r safonau sy'n llywodraethu aseiniadau adrodd eraill yn y sector cyhoeddus yn fater i'r asiantaethau archwilio cenedlaethol a rheoleiddwyr penodol eu pennu. Gellir cynnwys y rhain mewn Cod Ymarfer Archwilio ar wahân.

Rhan 1: Cymhwyso archwilio, rheoli ansawdd a safonau moesegol

I-1 Dangosir rhestr o Safonau Rhyngwladol ar Reoli Ansawdd (ISQMs) (DU) a Safonau Rhyngwladol ar Archwilio (ISAs) (DU) yn y tabl isod. Mae hyn yn nodi'r ISAs hynny (y DU) ac ISQM (y DU) y mae canllawiau ymgeisio wedi'u cynnwys mewn cysylltiad â hwy yn y Nodyn Ymarfer hwn ac, er cyflawnrwydd, mae hefyd yn dangos yr ISAs hynny nad oes angen arweiniad pellach ar eu cyfer:

Archwilio a safonau ansawdd cyfredol	Canllawiau pellach sy'n berthnasol i gyd-destun y sector cyhoeddus sydd wedi'u cynnwys yn y rhan hon o PN 10	Dim arweiniad pellach sy'n berthnasol i gyd-destun y sector cyhoeddus a ddarperir

ISQM (DU) 1: Rheoli ansawdd ar gyfer cwmnïau sy'n cynnal archwiliadau neu adolygiadau o ddatganiadau ariannol, neu ymrwymïadau sicrwydd neu wasanaethau cysylltiedig eraill ³	✓	
ISA (DU) 200 (Diwygiwyd Mehefin 2016) (Diweddarwyd Mai 2022): Amcanion cyffredinol yr archwilydd annibynnol a chynnal archwiliad yn unol â Safonau Rhyngwladol ar Archwilio (DU)		✓
ISA (DU) 210 (Diwygiwyd Mehefin 2016) (Diweddarwyd Mai 2022): Cytuno ar delerau ymrwymïadau archwilio	✓	
ISA (DU) 220 (Diwygiwyd Mehefin 2016) (Diweddarwyd Mai 2022): Rheoli ansawdd ar gyfer archwilio datganiadau ariannol		✓
ISA (DU) 230 (Diwygiwyd Mehefin 2016) (Diweddarwyd Mai 2022): Dogfennaeth archwilio		✓
ISA (DU) 240 (Diwygiwyd Mai 2021) (Diweddarwyd Mai 2022): Cyfrifoldebau'r archwilydd mewn perthynas â thwyll mewn archwiliad o ddatganiadau ariannol ⁴	✓	
ISA (DU) 250A (Diwygiwyd Tachwedd 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Ystyried deddfau a rheoliadau mewn archwiliad o ddatganiadau ariannol	✓	
ISA (DU) 250B (Diwygiwyd Tachwedd 2019): Hawl a dyletswydd statudol yr archwilydd i adrodd i reoleiddwyr		✓

³ Mae'n ofynnol i systemau rheoli ansawdd yn unol ag ISQM (DU) 1 gael eu cynllunio a'u gweithredu erbyn 15 Rhagfyr 2022 ac mae'n ofynnol cynnal gwerthusiad o'r system rheoli ansawdd sy'n ofynnol gan baragraffau 53-54 o ISQM (DU) 1 o fewn blwyddyn ar ôl 15 Rhagfyr 2022.

⁴ Mae ISA (DU) 240 (Diwygiedig Mai 2021) (Diweddarwyd Mai 2022) yn effeithiol ar gyfer archwiliadau o ddatganiadau ariannol am gyfnodau sy'n dechrau ar neu ar ôl 15 Rhagfyr 2021. Mae'n disodli ISA (DU) 240 (Diwygiwyd Mehefin 2016) (Diweddarwyd Ionawr 2020).

buddiannau cyhoeddus a rheoleiddwyr endidau eraill yn y sector ariannol.		
ISA (DU) 260 (Diwygiwyd Tachwedd 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Cyfathrebu â'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu	✓	
ISA (DU) 265 (Diweddarwyd Mai 2022): Cyfathrebu diffygion mewn rheolaeth fewnol i'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu a rheoli		✓
ISA (DU) 300 (Diwygiwyd Mehefin 2016) (Diweddarwyd Mai 2022): Cynllunio archwiliad o ddatganiadau ariannol		✓
ISA (DU) 315 (Diwygiedig Gorffennaf 2020): Adnabod ac asesu risgiau camddatganiad materol ⁵	✓	
ISA (DU) 320 (Diwygiwyd Mehefin 2016) (Diweddarwyd Mai 2022): Materoldeb wrth gynllunio a pherfformio archwiliad	✓	
ISA (DU) 330 (Diwygiedig Gorffennaf 2017) (Diweddarwyd Mai 2022): Ymatebion yr archwilydd i risgiau asesedig		✓
ISA (DU) 402 (Diweddarwyd Mai 2022): Ystyriaethau archwilio sy'n ymwneud ag endid sy'n defnyddio sefydliad gwasanaeth	✓	
ISA (DU) 450 (Diwygiwyd Mehefin 2016) (Diweddarwyd Mai 2022): Gwerthusiad o gamddatganiadau a nodwyd yn ystod yr archwiliad		✓
ISA (DU) 500 (Diweddarwyd Mai 2022): Tystiolaeth archwilio		✓

⁵ Mae ISA (DU) 315 (Diwygiedig Gorffennaf 2020) yn effeithiol ar gyfer archwiliadau o ddatganiadau ariannol am gyfnodau sy'n dechrau ar neu ar ôl 15 Rhagfyr 2021. Mae'n disodli ISA (DU) 315 (Diwygiwyd Mehefin 2016).

ISA (DU) 501 (Diweddarwyd Mai 2022): Tystiolaeth archwilio: Ystyriaethau penodol ar gyfer eitemau dethol		✓
ISA (DU) 505 (Diweddarwyd Mai 2022): Cadarnhadau allanol		✓
ISA (DU) 510 (Diwygiwyd Mehefin 2016): Ymrwymadau archwilio cychwynnol: Agor balansau	✓	
ISA (DU) 520 (Diweddarwyd Mai 2022): Gweithdrefnau dadansoddol		✓
ISA (DU) 530 (Diweddarwyd Mai 2022): Samplu archwilio		✓
ISA (DU) 540 (Diwygiedig Rhagfyr 2018) (Diweddarwyd Mai 2022): Archwilio amcangyfrifon cyfrifeg a datgeliadau cysylltiedig	✓	
ISA (DU) 550 (Diweddarwyd Mai 2022): Partïon cysylltiedig	✓	
ISA (DU) 560: Digwyddiadau dilynol	✓	
ISA (DU) 570 (Diwygiwyd Medi 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Pryder cynyddol	✓	
ISA (DU) 580 (Diweddarwyd Mai 2022): Sylwadau ysgrifenedig	✓	
ISA (DU) 600 (Diwygiwyd Tachwedd 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Ystyriaethau arbennig: Archwiliadau o ddatganiadau ariannol grŵp gan gynnwys gwaith archwilwyr cydran	✓	
ISA (DU) 610 (Diwygiwyd Mehefin 2013) (Diweddarwyd Mai 2022): Defnyddio gwaith archwilwyr mewnol	✓	
ISA (DU) 620 (Diwygiwyd Tachwedd 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Defnyddio gwaith arbenigwr archwilydd	✓	

ISA (DU) 700 (Diwygiwyd Tachwedd 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Ffurio barn ac adrodd ar ddatganiadau ariannol	✓	
ISA (DU) 701 (Diwygiwyd Tachwedd 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Cyfathrebu materion archwilio allweddol yn adroddiad yr archwilydd annibynnol	✓	
ISA (DU) 705 (Diwygiwyd Mehefin 2016): Addasiadau i'r farn yn adroddiad yr archwilydd annibynnol		✓
ISA (DU) 706 (Diwygiwyd Mehefin 2016): Pwyslais paragraffau mater a pharagraffau mater eraill yn adroddiad yr archwilydd annibynnol	✓	
ISA (DU) 710: Gwybodaeth gymharol: ffigurau cyfatebol a datganiadau ariannol cymharol		✓
ISA (DU) 720 (Diwygiwyd Tachwedd 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Cyfrifoldebau'r archwilydd mewn perthynas â gwybodaeth arall	✓	
ISA (DU) 800 (diwygiedig): Ystyriaethau arbennig – Archwiliadau o ddatganiadau ariannol a baratowyd yn unol â fframweithiau pwrpas arbennig		✓
ISA (DU) 805 (diwygiedig): Ystyriaethau arbennig – Archwiliadau o ddatganiadau ariannol sengl ac elfennau, cyfrifon neu eitemau penodol o ddatganiad ariannol		✓

I-2 Mae'r adrannau canlynol o'r rhan hon yn nodi'r canllawiau pellach ar gymhwyso ISQM (DU) 1 ac ISAs (DU) ar gyfer archwiliad o'r sector cyhoeddus. Lle mae ystyriaethau sector cyhoeddus yn y safonau rheoli ansawdd ac archwilio, cyfeiriwyd at y rhain drwy gydol y ddogfen hon. Mae cyfeiriadau at ISQM ac ISAs yn y Nodyn Ymarfer hwn yn gyfeiriadau at safonau sy'n berthnasol yn y DU. Mae Rhan 2 o'r Nodyn Ymarfer hwn yn nodi canllawiau ar archwilio rheoleidd-dra.

Safon Ryngwladol ar Reoli Ansawdd (DU) 1: Rheoli ansawdd ar gyfer cwmnïau sy'n cynnal archwiliadau neu adolygiadau o ddatganiadau ariannol, neu ymrwymadau sicrwydd neu wasanaethau cysylltiedig eraill

I-3 Amcan y cwmni [neu'r sefydliad archwilio] yw dylunio, gweithredu a gweithredu system rheoli ansawdd ar gyfer archwiliadau neu adolygiadau o ddatganiadau ariannol, neu ymrwymadau sicrwydd neu wasanaethau cysylltiedig eraill a gyflawnir gan y cwmni, sy'n rhoi sicrwydd rhesymol i'r cwmni:

(a) bod y cwmni a'i bersonél yn cyflawni ei gyfrifoldebau yn unol â safonau proffesiynol a gofynion cyfreithiol a rheoleiddiol cymwys, ac yn cynnal ymrwymadau yn unol â safonau a gofynion o'r fath; a

(b) Mae adroddiadau ymgysylltu a gyhoeddir gan y cwmni neu bartneriaid ymgysylltu yn briodol o dan yr amgylchiadau (ISQM 1, 14).

Sector cyhoeddus sy'n cyfateb i bartner a chwmni

I-4 [Wrth gymhwyso ISQM (DU) 1,] mae "partner ymgysylltu" a "phartner" i 'w darllen fel rhai sy'n cyfeirio at eu cyfwerth yn y sector cyhoeddus pan fo'n berthnasol (ISQM (DU) 1, troednodyn 3 i baragraff 16(c)).

Gofyniad i dynnu'n ôl o neu wrthod derbyn ymgysylltiad lle gwneir y penodiad mewn statud

I-5 Mewn rhai amgylchiadau, gall cyfraith awdurdodol neu reoliad osod rhwymedigaeth ar y cwmni i dderbyn neu barhau ag ymgysylltiad cleient, neu yn achos y sector cyhoeddus, gellir penodi'r cwmni trwy ddarpariaethau statudol (ISQM (DU) 1, A123).

I-6 Gall gofynion y gyfraith, rheoleiddio neu statud i dderbyn neu barhau ag ymgysylltiad, fel y disgrifir uchod, atal archwilydd sector cyhoeddus rhag tynnu'n ôl neu ymddiswyddo o'r ymgysylltu neu rhag dirywio i dderbyn ymgysylltiad lle byddai archwilio neu safonau moesegol fel arall wedi eu harwain i wneud hynny. Yn y rhan fwyaf o achosion, mae gan archwilyddyr a benodwyd yn statudol yr awdurdod i roi gwybod yn gyhoeddus am faterion o'r fath a allai fel arall fod wedi achosi iddynt dynnu'n ôl neu ymddiswyddo, neu wrthod derbyn ymgysylltiad statudol. Gall hyn fod yn berthnasol, er enghraifft, i bennaeth un o'r asiantaethau archwilio cyhoeddus a benodir gan y ddeddfwriaeth fel archwilydd cyrff sector cyhoeddus penodol.

Rheoli ansawdd ar gyfer ymrwymadau wedi'u contractio allan

I-7 Mae ymgysylltu â chontract yn ymgysylltiad lle mae'r cyfrifoldeb dros gyhoeddi'r adroddiad archwilio yn parhau gyda'r archwilydd statudol, y cyfan neu rywfaif o'r aseiniad archwilio yn

cael ei wneud gan gwmni neu archwilydd arall o dan gontract neu gytundeb. Mewn rhai achosion, mae'r cwmni contractwr neu'r archwilydd yn darparu adroddiad archwilio sy'n cydymffurfio'n llawn ag ISA (DU) i'r archwilydd statudol. Er enghraifft, mae'r Rheolwr a'r Archwilydd Cyffredinol yn contractio gwaith archwilio ar rai o'r penodiadau statudol, ond mae'n dal i fod yn gyfrifol am lofnodi'r dystysgrif a'r adroddiad archwilio.

I-8 Ar gyfer ymrwymïadau sydd wedi'u contractio, mae'r cyfrifoldeb am ansawdd yn parhau gyda'r archwilydd statudol. Mae hyn yn cynnwys:

- sicrhau bod gan yr Archwilydd Contractwr ddigon o bersonél gyda'r cymwyseddau, galluoedd a'r ymrwymiad i egwyddorion moesegol sy'n angenrheidiol i gydymffurfio â safonau perthnasol;
- cadarnhau bod yr archwilydd contractwr yn bodloni'r safonau moesegol perthnasol, gan gynnwys annibyniaeth, wrth gael ei benodi ac o bryd i'w gilydd wedi hynny;
- sicrhau bod polisiau a gweithdrefnau ar waith i nodi a datrys gwrthdaro posibl;
- ystyried a oes angen ymgynghoriad mewnol a phenodi adolygydd ansawdd ymgysylltu ar gyfer ymrwymïadau dan gontract;
- cymhwyso'r trefniadau rheoli ansawdd ar draws y sefydliad (gan gynnwys, er enghraifft, proses asesu risg, cyfrifoldebau llywodraethu ac arweinyddiaeth y sefydliad, gofynion moesegol perthnasol ac adnoddau) i ymrwymïadau sydd wedi'u contractio allan;
- cynnwys ymrwymïadau dan gontract o fewn cwmpas trefniadau rheoli ansawdd cyffredinol yr archwilydd statudol (er enghraifft, gan y person a gyflogir gan yr archwilydd statudol sy'n gweithredu yn rôl partner ymgysylltu yn cyflawni cyfarwyddyd, goruchwyllo ac adolygu priodol a chymryd cyfrifoldeb cyffredinol am reoli a sicrhau ansawdd; cyfeirio ymholiadau technegol a dyfarniadau drwy brosesau ymgynghori ffurfiol yr archwilydd statudol lle bo hynny'n briodol; a chynnwys archwiliadau wedi'u contractio allan yng nghwmpas archwiliadau sy'n cael eu hystyried a oes angen adolygiad ansawdd ymgysylltu arnynt);
- adrodd am unrhyw ddiffygion a nodwyd o ganlyniad i fonitro ymgysylltiad wedi'i contractio i'r archwilydd contractwr sy'n ymgymryd â'r aseiniad; a
- sefydlu polisiau a gweithdrefnau sydd wedi'u cynllunio i roi sicrwydd rhesymol bod cwynion a honiadau sy'n ymwneud ag ansawdd yn cael eu trin yn briodol.

I-9 Nid yw hyn yn atal archwilwyr contractwyr sy'n gyfrifol am systemau rheoli ansawdd yn eu sefydliadau yn unol ag ISQM (DU) I. Ystyrir bod yr archwilydd contractwr yn ddarparwr

gwasanaeth ⁶ at ddibenion ISQM (UK) I. Yn y cyd-destun hwn, gall yr archwilydd contractwr gytuno i ddarparu adroddiad i'r archwilydd statudol ar y system rheoli ansawdd yn ei gwmni ('adroddiad darparwr gwasanaeth') i lywio dealltwriaeth yr archwilydd statudol o effaith defnyddio'r darparwr gwasanaeth ar gyflawni ei amcanion ansawdd. Yn ymarferol, mae'r archwilydd statudol naill ai'n cael sicrwydd dros ansawdd gan ei gontractwyr neu'n ymgymryd â gweithdrefnau i gadarnhau bod systemau rheoli ansawdd ei gontractwyr yn gweithio'n effeithiol.

I-10 Os yw'r archwilydd contractwr yn nodi diffygion yn unrhyw un o'i aseiniadau sector cyhoeddus sy'n dod o fewn cylch gwaith yr archwilydd statudol, caiff y rhain eu cyfleu, ynghyd â'r camau a gymerwyd, i'r archwilydd statudol perthnasol. Os yw'r archwilydd statudol yn nodi diffygion ym mherfformiad unrhyw un o'i aseiniadau dan gontract gan yr archwilydd contractwr, mae'r archwilydd statudol yn cyfleu'r rhain i'r archwilydd contractwr ac yn penderfynu pa gamau sydd eu hangen i fynd i'r afael â'r rhain, a all gynnwys gwaith ychwanegol sy'n cael ei wneud gan archwilydd y contractwr.

I-11 Mae'r archwilydd contractwr yn sefydlu polisïau a gweithdrefnau sydd wedi'u cynllunio i roi sicrwydd rhesymol ei fod yn ymdrin yn briodol â chwynion a honiadau sy'n ymwneud ag ansawdd. Mae'r polisïau a'r gweithdrefnau hyn yn caniatáu i faterion o'r fath ddwysáu i'r archwilydd statudol, lle bo hynny'n berthnasol.

Rheoli ansawdd ar gyfer ymrwymadau ar sail "penodiad erbyn"

I-12 Aseiniad a wneir ar sail "penodiad erbyn" yw ymgysylltiad lle mae cwmni neu unigolyn arall yn gyfrifol am yr aseiniad, ei berfformiad a chyhoeddi'r adroddiad archwilio. Enghraifft o'r trefniant hwn yw'r berthynas rhwng y Comisiwn Cyfrifon yn yr Alban a'i archwilwyr penodedig. Nid yw'r canllawiau yn yr adran hon yn berthnasol i ymrwymadau yn Lloegr lle mae Penodiadau Archwilio Sector Cyhoeddus Cyfyngedig yn berson sy'n penodi o dan *Ddeddf Archwilio ac Atebolrwydd Lleol 2014*.

I-13 Pan fydd archwilydd yn ymgymryd â'r ymgysylltiad ar sail "penodiad erbyn" ac yn cyhoeddi'r adroddiad archwilio yn ei enw ei hun, mae'n ysgwyddo cyfrifoldeb am ansawdd. Nid yw hyn yn effeithio ar unrhyw gyfrifoldeb statudol sydd gan yr asiantaeth archwilio genedlaethol (os asiantaeth archwilio genedlaethol yw'r corff penodi) ar gyfer goruchwyllo, neu sicrhau ansawdd ar gyfer, yr aseiniadau hynny a wneir ar sail "penodiad erbyn." Mae cyfrifoldebau'r archwilydd yn cynnwys:

⁶ Mae paragraff 16(v) o ISQM (UK) I yn diffinio darparwr gwasanaeth fel unigolyn neu sefydliad allanol i'r cwmni sy'n darparu adnodd a ddefnyddir yn y system rheoli ansawdd neu wrth gyflawni ymrwymadau. Mae darparwyr gwasanaeth yn eithrio rhwydwaith y cwmni, cwmnïau rhwydwaith eraill neu strwythurau neu sefydliadau eraill yn y rhwydwaith.

- sicrhau bod gan yr ymgysylltiad ddigon o bersonél gyda'r cymwyseddau, galluedd ac ymrwymiad i egwyddorion moesegol sy'n angenrheidiol i gydymffurfio â safonau perthnasol;
- sicrhau bod yr ymgysylltiad yn bodloni'r safonau moesegol perthnasol, gan gynnwys annibyniaeth, wrth benodi ac o bryd i'w gilydd wedi hynny;
- sicrhau bod polisiau a gweithdrefnau ar waith i nodi a datrys gwrthdaro posibl;
- ystyried a oes angen ymgynghoriad mewnol ar gyfer ymrwymadau "penodiad erbyn";
- cymhwyso trefniadau rheoli ansawdd y cwmni i "benodi erbyn" ymrwymadau;
- adrodd am unrhyw ddiffygion a nodwyd o ganlyniad i fonitro ymrwymadau "penodiad erbyn" i'r Asiantaeth Archwilio Genedlaethol, lle bo hynny'n briodol; a
- sefydlu polisiau a gweithdrefnau sydd wedi'u cynllunio i roi sicrwydd rhesymol bod cwynion a honiadau sy'n ymwneud ag ansawdd yn cael eu trin yn briodol.

I-14 Pan wneir ymgysylltiad ar sail "penodiad erbyn" a bod gan y corff penodi gyfrifoldeb am oruchwylio'r aseiniad archwilio, neu sicrwydd ansawdd ar ei gyfer, y corff penodi hefyd:

- yn bodloni ei hun bod gan yr archwilydd penodedig ddigon o bersonél gyda'r cymwyseddau, galluedd ac ymrwymiad i egwyddorion moesegol sy'n angenrheidiol ar gyfer cydymffurfio â safonau perthnasol;
- ystyried a ddylid cymhwyso trefniadau rheoli ansawdd i aseiniadau o'r fath;
- cadarnhau a yw'r archwilydd penodedig yn bodloni'r safonau moesegol perthnasol, gan gynnwys annibyniaeth, wrth gael ei benodi ac o bryd i'w gilydd wedi hynny; a
- sicrhau bod polisiau a gweithdrefnau ar waith i nodi a datrys gwrthdaro posibl.

Moeseg

I-15 Efallai y bydd angen i archwilwyr yn y sector cyhoeddus fodloni gofynion moesegol a phriodoldeb perthnasol yn ogystal â Safon Foesegol yr FRC, megis cyfyngiadau ar weithgareddau neu ofynion gwleidyddol a sefydlwyd gan reoleiddwyr. Mae'r Ddeddf Cyfrinachau Swyddogol hefyd yn ymdrin â rhai gweithgareddau sector cyhoeddus. Ni ddisgwylir i unrhyw ofyniad arall gyfaddawdu gallu'r archwilwyr cwmni neu unigol i gydymffurfio â gofynion moesegol perthnasol sy'n ofynnol gan ISQM (DU) I a Safon Foesegol FRC.

Annibyniaeth

I-16 Gall mesurau statudol ddarparu mesurau diogelu ar gyfer annibyniaeth archwilwyr y sector cyhoeddus. Fodd bynnag, gall bygythiadau i annibyniaeth fodoli waeth beth yw unrhyw fesurau statudol a gynlluniwyd i'w amddiffyn. **Wrth gyflawni'r amcanion**

ansawdd yn [ISQM (DU) 1] sy'n ymwneud ag annibyniaeth, gall archwilydd y sector cyhoeddus fynd i'r afael ag annibyniaeth yng nghyd-destun mandad y sector cyhoeddus a mesurau statudol (ISQM (DU) 1, A66).

- I-17 Nid yw endidau rhestredig fel y'u diffinnir ym mharagraff 16(j) o ISQM (DU) 1 ac y cyfeirir atynt ym mharagraff 34 ac mewn mannau eraill yn gyffredin yn y sector cyhoeddus. Fodd bynnag, efallai y bydd endidau eraill yn y sector cyhoeddus sy'n arwyddocaol oherwydd maint, cymhlethdod neu agweddau budd y cyhoedd, ac sydd, o ganlyniad, ag ystod eang o randdeiliaid. Felly, efallai y bydd achosion pan fydd yr archwilydd yn penderfynu, yn seiliedig ar eu polisiâu a'u gweithdrefnau rheoli ansawdd, fod endid sector cyhoeddus yn arwyddocaol at ddibenion gweithdrefnau rheoli ansawdd estynedig.
- I-18 Trafodir materion eraill sy'n ymwneud ag annibyniaeth yn yr adran Nodyn Ymarfer 10 ar Safon Foesegol Ddiwygiedig 2019 yr FRC. Mae'r Safon yn cynnwys ystyriaethau sy'n benodol i'r sector cyhoeddus a ymdriniwyd yn flaenorol â Safon Ryngwladol ar Reoli Ansawdd (DU) 1 ond nad ydynt yn cael eu hadlewyrchu yn ISQM (DU) 1.

Cyfrinachedd

- I-19 Yn ogystal â darpariaethau ISQM (DU) 1 (er enghraifft, y gofyniad ym mharagraff 34-1(m) o ISQM (DU) 1 i sefydlu polisiâu a gweithdrefnau sy'n ymwneud â chyfrinachedd gwybodaeth), gall fod gan archwilydd sector cyhoeddus rwymedigaethau statudol ychwanegol sy'n ymwneud â chyfrinachedd: er enghraifft, o dan *Ddeddf Cyfrinachau Swyddogol 1989*.
- I-20 Yn ogystal â chydymffurfio â rhwymedigaethau statudol cymwys sy'n ymwneud â chyfrinachedd, mae archwilydd hefyd yn ystyried a allai gwaith archwilio fod yn anghynaliadwy o dan ddeddfwriaeth rhyddid gwybodaeth berthnasol. Er enghraifft, pan fo'r archwilydd yn cael ei ddosbarthu fel awdurdod cyhoeddus o dan Atodlen 1 o *Ddeddf Rhyddid Gwybodaeth 2000* neu *Ddeddf Rhyddid Gwybodaeth (Yr Alban) 2002*, mae deddfwriaeth yn darparu hawl mynediad at wybodaeth gofnodedig a gedwir gan yr archwilydd hwnnw.
- I-21 Ar gyfer archwilydd nad ydynt wedi'u dosbarthu fel awdurdodau cyhoeddus, gall deddfwriaeth archwilio berthnasol ganiatáu i archwilydd ddatgelu gwybodaeth a gafwyd yn ystod archwiliad ac eithrio lle byddai'n rhagfarnu perfformiad effeithiol swyddogaethau'r archwilydd.
- I-22 Mae derbyn rhai penodiadau yn y sector cyhoeddus yn ei gwneud yn ofynnol i'r archwilydd gydnabod y gallai eu papurau gwaith fod yn destun archwiliad gan yr asiantaeth archwilio genedlaethol a benododd yr archwilydd neu sy'n gyfrifol am archwilio endid haen uwch neu gan asiantaethau adolygu sydd â hawliau mynediad statudol i wybodaeth sy'n berthnasol i ddyletswyddau'r archwilydd. Os nad yw'n rhwym i ofyniad statudol penodol (er enghraifft, deddfwriaeth rhyddid gwybodaeth), mae ystyriaethau moesegol fel arfer yn mynnu bod yr asiantaeth archwilio genedlaethol yn caffael y ddyletswydd cyfrinachedd a gedwir gan yr archwilydd.

Adolygiad ansawdd ymgysylltu

I-23 Er nad ydynt (yn y rhan fwyaf o achosion) yn bodloni'r diffiniad o endidau rhestredig neu Endidau Budd y Cyhoedd, efallai y bydd gan endidau sector cyhoeddus mawr broffil cyhoeddus uchel, sy'n enghraifft a roddir ym mharagraff A134 o ISQM (DU) I o gyflwr sy'n arwain at un neu fwy o risg(au) ansawdd ansawdd y gallai adolygiad o ansawdd ymgysylltu fod yn ymateb priodol ar ei gyfer. Felly, gall archwilydd y sector cyhoeddus benderfynu bod adolygiad ansawdd ymgysylltu yn ymateb priodol ar gyfer ymrwymadau o'r fath o dan baragraff 34(f)(iii) o ISQM (DU) I.

I-24 Yn y sector cyhoeddus, caiff archwilydd a benodir yn statudol (er enghraifft, Archwilydd Cyffredinol, neu berson arall â chymwysterau addas arall a benodir ar ran yr Archwilydd Cyffredinol) weithredu mewn rôl sy'n cyfateb i rôl partner ymgysylltu â chyfrifoldeb cyffredinol am archwiliadau sector cyhoeddus. Mewn amgylchiadau o'r fath, lle bo'n berthnasol, mae dewis yr adolygydd ansawdd ymgysylltu yn cynnwys ystyried yr angen am annibyniaeth oddi wrth yr endid a archwiliwyd a gallu'r adolygydd ansawdd ymgysylltu i ddarparu gwerthusiad gwrthrychol.

I-25 Gall archwilydd hefyd benodi adolygwyr ansawdd ymgysylltu yn ôl eu disgresiwn, pan ystyrir bod angen.

Unigolion sydd â chyfrifoldeb ac atebolrwydd am y system rheoli ansawdd

I-26 Yn achos y sector cyhoeddus, efallai na fydd yn ymarferol cynnal gwerthusiad perfformiad o'r unigolyn/unigolion a neilltuwyd yn y pen draw gyfrifoldeb ac atebolrwydd am y system rheoli ansawdd, neu gymryd camau i fynd i'r afael â chanlyniadau'r gwerthusiad perfformiad, o ystyried natur penodiad yr unigolyn. Serch hynny, gellir cynnal gwerthusiadau perfformiad o hyd ar gyfer unigolion eraill yn y cwmni sy'n cael cyfrifoldeb gweithredol am agweddau ar y system rheoli ansawdd (ISQM (DU) I, A201).

I-27 Yn yr asiantaethau archwilio cenedlaethol, efallai na fydd yr unigolyn neu'r unigolion a neilltuwyd cyfrifoldeb gweithredol dros y system rheoli ansawdd o dan baragraffau 20 a 21-I o ISQM (DU) I yn gymwys i'w penodi'n archwilydd statudol o dan *Ddeddf Cwmnïau 2006*, gan fod penodiadau archwilio'r asiantaethau archwilio cenedlaethol wedi'u breinio'n bersonol yn y Rheolwr a'r Archwilydd Cyffredinol, Archwilydd Cyffredinol Gogledd Iwerddon, Archwilydd Cyffredinol yr Alban ac Archwilydd Cyffredinol Cymru. Yn yr achos hwn, mae'r asiantaethau archwilio cenedlaethol yn cydymffurfio â pharagraff 21-I o ISQM (DU) I drwy sicrhau bod gan yr unigolyn neu'r unigolion a neilltuir cyfrifoldeb gweithredol dros y system rheoli ansawdd lefelau profiad, gwybodaeth, dylanwad ac awdurdod o fewn yr asiantaeth archwilio genedlaethol fel eu bod yn gallu cyflawni rôl partner ymgysylltu ar gyfer ymgysylltiad archwilio fel y'i diffinnir mewn ISAs (DU), sy'n cael ei ystyried yn gyfwerth â'r lefelau sy'n ofynnol i sicrhau cymhwysedd ar gyfer penodiad fel archwilydd statudol.

ISA (DU) 210 (Diwygiwyd Mehefin 2016) (Diweddarwyd Mai 2022): Cytuno ar delerau ymrwymadau archwilio

I-28 Amcan yr archwilydd yw derbyn neu barhau ag ymgysylltiad archwilio dim ond pan gytunwyd ar y sail y mae'n cael ei chyflawni, drwy:

(a) sefydlu a yw'r rhagamodau ar gyfer archwiliad yn bresennol; a

(b) yn cadarnhau bod dealltwriaeth gyffredin rhwng yr archwilydd a'r rheolwyr a, lle bo'n briodol, y rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu telerau'r ymgysylltiad archwilio (ISA (DU) 210, 3).

Cytuno ar delerau ymrwymadau archwilio'r sector cyhoeddus

I-29 Yn y sector cyhoeddus, gall gofynion penodol fodoli o fewn y ddeddfwriaeth sy'n llywodraethu'r mandad archwilio; er enghraifft, efallai y bydd yn ofynnol i'r archwilydd adrodd yn uniongyrchol i weinidog, y ddeddfwrfa neu'r cyhoedd os yw'r endid yn ceisio cyfyngu cwmphas yr archwiliad (ISA (DU) 210, A39 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 210, 21).

I-30 Yn gyffredinol, mae'r gyfraith neu reoliad sy'n llywodraethu gweithrediadau archwiliadau sector cyhoeddus yn gorfodi penodi archwilydd sector cyhoeddus ac yn nodi cyfrifoldebau a phwerau'r archwilydd sector cyhoeddus, gan gynnwys y pŵer i gael mynediad at gofnodion endid a gwybodaeth arall. Pan fo'r gyfraith neu reoliad yn pennu telerau'r ymgysylltu archwilio yn ddigon manwl, gall archwilydd y sector cyhoeddus ystyried serch hynny fod manteision o ran cyhoeddi llythyr ymgysylltu archwilio llawnach nag a ganiateir gan baragraff I I [o ISA (DU) 210] (ISA (DU) 210, A29 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 210, 10–11).

I-31 Gyda rhai eithriadau, mae'r fframwaith statudol yn caniatáu i asiantaethau archwilio cenedlaethol fandadu rhan sylweddol o gwmpas ac amcanion yr archwiliad. Mewn achosion eraill, gall llythyr penodi neu God Ymarfer Archwilio a gyhoeddir gan asiantaeth archwilio genedlaethol benderfynu ar natur a chwmpas yr ymgysylltiad archwilio. Am y rheswm hwn, efallai na fydd angen llythyrau ymgysylltu ffurfiol ar gyfer ymrwymadau statudol bob amser. Fodd bynnag, ar gyfer archwiliadau o gyrff lleol yn Lloegr, er enghraifft pan fo penodiadau wedi'u gwneud yn uniongyrchol gan y cyrff archwiledig o dan Ddeddf Archwilio ac Atebolrwydd Lleol 2014 neu ar gyfer archwilio Ymddiriedolaethau Sylfaen, mae angen llythyr ymgysylltu.

I-32 Serch hynny, mae'n bwysig bod y rheolwyr a'r archwilydd yn cydnabod eu priod gyfrifoldebau'n ffurfiol. Efallai y bydd hefyd yn angenrheidiol, lle nad yw deddfwriaeth yn rhoi digon o fanylion am gwmpas yr archwiliad, er mwyn sicrhau ei fod yn cael ei ddeall yn

briodol gan y rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu. Felly, efallai y bydd angen llythyr o ddealltwriaeth.

I-33 Efallai y bydd yr archwilydd yn ei chael hi'n briodol dod â llythyrau o ddealltwriaeth i ben gyda'r endid archwiliedig i gadarnhau dealltwriaeth yr archwilydd o rolau'r partïon sydd â diddordeb yn yr ymgysylltu, gofynion yr archwiliad, cyfrifoldebau pob parti, sut y bydd y cyfrifoldebau'n cael eu cyflawni, a'r disgwyliadau y gall pob parti eu cael o'r llall. Ni fwriedir i ddogfen o'r fath fod yn lle eglurhad o unrhyw ansicrwydd yn y fframwaith archwilio y bydd angen ei datrys gyda'r asiantaeth archwilio genedlaethol berthnasol.

I-34 Mewn amgylchiadau lle nad yw rolau, gofynion a chyfrifoldebau a orfodir gan yr asiantaeth archwilio genedlaethol yn glir neu'n anghyffyrddus, mae'r archwilydd yn gofyn i'r asiantaeth archwilio genedlaethol ddarparu mwy o eglurder yn nhermau ei phenodiad; Nid yw Archwilydd ac Endidau Archwiliedig yn ceisio dehongli'r bwriadau y tu ôl i'r ansicrwydd heb gyngor yr Asiantaeth Archwilio Genedlaethol.

I-35 Lle nad yw'r archwilydd wedi'i benodi o dan statud, mae angen llythyr ymgysylltu i nodi cyfrifoldebau'r archwilydd a'r corff archwiliedig. Mae'r archwilydd yn cytuno ar delerau ymgysylltu â chyfeiriad adroddiad yr archwilydd.

I-36 Pan osodir datganiadau ariannol gerbron y Senedd, naill ai drwy statud neu orchymyn, mae'r archwilydd hefyd yn ystyried a oes angen cytundeb Trysorlys EM o'r telerau hyn.

Ardaloedd y gellir eu cynnwys mewn llythyr ymgysylltu neu ddealltwriaeth

I-37 Mae'r archwilydd yn pennu'r meysydd y gellir eu cynnwys yn y llythyr ymgysylltu neu ddealltwriaeth. Gall yr ardaloedd hyn newid dros amser ac mae'r archwilydd yn ystyried datblygiadau a allai fod yn berthnasol i'r corff archwiliedig. Wrth baratoi'r llythyr ymgysylltu neu ddealltwriaeth, gall yr archwilydd ystyried y canlynol:

- cyfrifoldebau'r Swyddog Cyfrifeg neu'r Swyddog Cyfrifol, a, lle bo'n berthnasol, y rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu;
- cyfrifoldebau'r archwilydd, gan gyfeirio at y fframwaith deddfwriaethol perthnasol;
- y fframwaith archwilio, sy'n gwahaniaethu rhwng gofynion statudol ac anstatudol. Gallai ystyriaethau statudol gynnwys archwiliad o ran rheoleidd-dra a Chyfrifon y Llywodraeth Gyfan. Gallai elfennau anstatudol gynnwys, os yw'n berthnasol, gynnwys archwilwyr eraill a'r berthynas rhwng yr asiantaeth archwilio genedlaethol a'r archwilwyr eraill;
- adrodd cyfrifoldebau, gan gydnabod y gallai fod cyfrifoldebau ehangach i adrodd i endidau eraill, megis y Senedd, neu'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu;
- cyfrifoldebau archwilydd ehangach, megis rhwymedigaethau o dan y Ddeddf Rhyddid Gwybodaeth neu'r Ddeddf Enillion Troseddau;

- ystyried y Datganiad Llywodraethol;
- cyhoeddi datganiadau ariannol yn electronig;
- Arholiadau gwerth am arian;
- gwasanaethau eraill sy'n gysylltiedig ag archwilio, er enghraifft adroddiadau sicrwydd cyfyngedig a chynhyrchion sicrwydd eraill sy'n perthyn yn agos i'r gwaith a wnaed ar yr archwiliad; a
- ffioedd archwilio.

ISA (DU) 240 (Diwygiwyd Mai 2021) (Diweddarwyd Mai 2022): Cyfrifoldebau'r archwilydd mewn perthynas â thwyll mewn archwiliad o ddatganiadau ariannol

I-38 Amcanion yr archwilydd yw:

(a) sicrhau sicrwydd rhesymol ynghylch a yw'r datganiadau ariannol yn eu cyfanrwydd yn rhydd o gamddatganiad perthnasol oherwydd twyll, gan gynnwys:

(i) nodi ac asesu risgiau camddatganiad perthnasol o'r datganiadau ariannol oherwydd twyll;

(ii) cael tystiolaeth archwilio ddigonol briodol ynghylch y risgiau a aseswyd o gamddatganiad materol oherwydd twyll, drwy ddylunio a gweithredu ymatebion priodol; a

(b) ymateb yn briodol i dwyll neu amheuaeth o dwyll a nodwyd yn ystod yr archwiliad (ISA (DU) 240, 11).

Cyfrifoldebau'r archwilydd sector cyhoeddus mewn perthynas â thwyll

I-39 Gall cyfrifoldebau'r archwilydd sector cyhoeddus sy'n ymwneud â thwyll fod o ganlyniad i'r gyfraith, rheoleiddio neu awdurdod arall sy'n berthnasol i endidau'r sector cyhoeddus neu a gwmpesir ar wahân gan fandad yr archwilydd. O ganlyniad, efallai na fydd cyfrifoldebau'r archwilydd sector cyhoeddus wedi'u cyfyngu i ystyried risgiau camddatganiad perthnasol o'r datganiadau ariannol, ond gallant hefyd gynnwys cyfrifoldeb ehangach i ystyried risgiau twyll (ISA (DU) 240, A7 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 240, 3).

I-40 Mae cyfrifoldebau'r archwilydd sector cyhoeddus sy'n ymwneud â thwyll o dan ISA (DU) 240 yn gysylltiedig â'r gwaith sy'n sail i'r farn reolaidd, lle rhoddir un (gweler Rhan 2). Fodd bynnag, nid yw cydymffurfio â gofynion Rhan 2 ar archwilio rheoleidd-dra ynddo'i hun yn

ddigonol i roi sicrwydd rhesymol ynghylch a yw'r datganiadau ariannol yn eu cyfanrwydd yn rhydd o gamddatganiad perthnasol oherwydd twyll, fel sy'n ofynnol gan ISA (DU) 240.

I-41 Wrth roi barn reolaidd ar endid sector cyhoeddus, mae amcanion yr archwilydd yn cynnwys cael sicrwydd rhesymol ynghylch a yw'r datganiadau ariannol yn eu cyfanrwydd yn rhydd o drafodion afreolaidd materol (hynny yw, trafodiadau nad ydynt yn unol â fframwaith yr awdurdodau – gweler paragraff I-43) oherwydd twyll, gan gynnwys nodi ac asesu risgiau trafodion afreolaidd materol oherwydd twyll a chael tystiolaeth archwilio ddigonol briodol ynghylch yr aseswyd risgiau trafodion afreolaidd materol oherwydd twyll, trwy ddylunio a gweithredu ymatebion priodol. Mae'r amcanion hyn yn ychwanegol at ac yn ategu rhai ISA (DU) 240.

I-42 Gall twyll neu dwyll tybiedig a nodwyd yn ystod archwiliad endid sector cyhoeddus gynnwys twyll nad yw'n arwain at gamddatganiadau'r datganiadau ariannol ond sy'n arwain at drafodion nad ydynt yn unol â fframwaith yr awdurdodau, a allai fod â goblygiadau ar gyfer y farn reolaidd. Cyfrifoldebau'r archwilydd sector cyhoeddus o dan ISA (DU) 240 i:

- penderfynu a yw'r gyfraith, rheoleiddio neu ofynion moesegol perthnasol yn ei gwneud yn ofynnol iddynt adrodd am dwyll neu amheuaeth o dwyll a nodwyd yn ystod yr archwiliad i awdurdod priodol y tu allan i'r endid; a
- chyfathrebu â rheolwyr a/neu'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu, fel y bo'n briodol, twyll neu wybodaeth a nodwyd sy'n dangos y gallai twyll fodoli

ymestyn i dwyll o'r fath neu amheuaeth o dwyll gydag effaith ar reoleidd-dra yn hytrach nag ar y datganiadau ariannol.

I-43 Defnyddir y term 'afreoleidd-dra' mewn ISAs (DU) i gyfeirio at achosion o ddiffyg cydymffurfio â deddfau a rheoliadau, gan gynnwys twyll.⁷ Os yw afreoleidd-dra o'r fath yn cael ei nodi neu ei amau, mae ISA (DU) 250A yn ei gwneud yn ofynnol i'r archwilydd gyflawni gweithdrefnau penodedig a chyfathrebu ac adrodd amdanynt i'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu neu eraill fel y bo'n briodol. Yng nghyd-destun y farn reolaidd, mae 'trafodion afreolaidd' yn cyfeirio at drafodiadau nad ydynt yn unol â fframwaith yr awdurdodau, fel y disgrifir yn Rhan 2. Mae'r farn reolaidd, os caiff ei rhoi, yn nodi a oes trafodion afreolaidd perthnasol wedi'u cynnwys yn y datganiadau ariannol.

I-44 Efallai na fydd trafodiad afreolaidd yn afreoleidd-dra o dan ISAs (y DU) (er enghraifft, efallai na fydd torri rheolaethau gwariant anstatudol sy'n rhan o fframwaith yr awdurdodau yn anghyfreithlon). Fodd bynnag, mae'n debygol y byddai trafodion sy'n ymwneud ag afreoleidd-dra o dan ISAs (DU) hefyd yn drafodiadau afreolaidd at ddibenion y farn reolaidd, gan fod fframwaith yr awdurdodau yn cynnwys cydymffurfio â'r gyfraith (er enghraifft, byddai

⁷ Er enghraifft, mae ISA (DU) 700, 29-1 yn ei gwneud yn ofynnol i adroddiad yr archwilydd egluro i ba raddau yr ystyriwyd bod yr archwiliad yn gallu canfod afreoleidd-dra, gan gynnwys twyll.

taliad twyllodrus yn torri deddfwriaeth sylfaenol, sydd hefyd yn rhan o fframwaith awdurdodau).

Ystyried yr archwilydd o'r risg o adrodd ariannol twyllodrus

- I-45 Mae archwilydd sector cyhoeddus yn ystyried camddatganiadau a allai godi o adroddiadau ariannol twyllodrus lle gall y corff a archwilydd drin ei ganlyniadau i gyrraedd targedau a bennwyd yn allanol: er enghraifft, cyflawni dyletswydd statudol i fantoli'r drefn gan gorff iechyd neu lle mae canlyniadau ariannol yn effeithio ar gyflawni amcanion a/neu adroddiadau perfformiad ehangach.
- I-46 Mae ISA (DU) 240 yn ei gwneud yn ofynnol i'r archwilydd werthuso, yn seiliedig ar ragdybiaeth bod risgiau o dwyll mewn cydnabyddiaeth refeniw, pa fathau o refeniw, trafodion refeniw neu honiadau sy'n arwain at risgiau o'r fath, gan fod camddatganiadau perthnasol oherwydd adroddiadau ariannol twyllodrus yn aml yn deillio o gamddatganiad refeniw. Gall yr archwilydd ddiwygio'r rhagdybiaeth hon: er enghraifft, os ystyrir bod refeniw yn anfaterol neu os oes un math o drafodiad refeniw syml. Fodd bynnag, efallai y bydd angen i'r archwilydd ystyried a oes risg o gamddatganiad materol oherwydd twyll sy'n gysylltiedig â chydabod refeniw lle mae'n ofynnol i'r corff a archwiliwyd gyrraedd targedau a osodir yn allanol. Er enghraifft, o fewn adrannau'r llywodraeth ganolog, gall incwm fod yn ffrwd drafodiadau amherthnasol, ond gellid ei drin er mwyn sicrhau bod gwariant net o fewn y terfynau adnoddau.
- I-47 Yn y sector cyhoeddus, mae archwilydd fel arfer yn canolbwyntio eu hystyriaeth o'r risg o dwyll a chamgymeriad ar wariant. Gan fod y rhan fwyaf o gyrff cyhoeddus yn gyrff gwariant net, gall y risg o gamddatganiad perthnasol oherwydd twyll sy'n gysylltiedig â gwariant fod yn fwy na'r risg o gamddatganiadau perthnasol oherwydd twyll sy'n gysylltiedig â chydabod refeniw.

Ystyried yr archwilydd o'r risg o dwyll allanol i'r endid a archwiliwyd

- I-48 Yn ogystal â chamddatganiadau sy'n deillio o gamymddwyn asedau a chamddatganiadau sy'n deillio o adroddiadau ariannol twyllodrus, mae archwilydd yn y sector cyhoeddus hefyd yn ystyried y risg o dwyll allanol. Gall y risg o dwyll allanol fod yn arbennig o uchel lle mae risg uwch o weithgarwch twyllodrus gan unigolion neu grwpiau y tu hwnt i reolaeth uniongyrchol yr endid: er enghraifft, hawliadau budd-dal twyllodrus neu bresgripsiwn.

Cyfrifoldeb yr archwilydd dros adrodd am dwyll a amheuir neu wirioneddol

- I-49 Wrth ystyried a ddylid rhoi gwybod i awdurdod priodol am achos amheuaeth neu wirioneddol o dwyll, yn ogystal â pharagraff 44 o ISA (DU) 240, mae archwilydd y sector cyhoeddus yn ystyried:
- y darpariaethau sy'n berthnasol i'r endid sy'n nodi cyfrifoldebau'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu ar gyfer adrodd am gamymddwyn, twyll neu afreoleidd-dra arall; ac

- y dyletswyddau sydd gan yr archwilydd o dan y telerau ymgysylltu i adrodd i drydydd parti.

I-50 Yn y sector cyhoeddus, gall gofynion ar gyfer adrodd am dwyll, p'un a ddarganfyddir trwy'r broses archwilio ai peidio, fod yn ddarostyngedig i ddarpariaethau penodol o'r mandad archwilio neu gyfraith, rheoliad neu awdurdod arall (ISA (DU) 240, A69 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 240, 44).

I-51 Pan fydd archwilydd y sector cyhoeddus o'r farn bod dyletswydd i adrodd achosion neu dwyll tybiedig neu wirioneddol i drydydd parti, mae'n penderfynu ar yr awdurdod priodol y disgwylir iddynt adrodd amdano yn y lle cyntaf. Mae'r awdurdod perthnasol yn wahanol ar gyfer gwahanol rannau o'r sector cyhoeddus, yn dibynnu ar delerau'r ymgysylltu a'r gofynion statudol. Mae hyn yn ychwanegol at gyfrifoldebau o dan *Reoliadau Gwyngalchu Arian, Ariannu Terfysgaeth a Throsglwyddo Cronfeydd (Gwybodaeth am y Talwr) 2017*.

ISA (DU) 250A (Diwygiwyd Tachwedd 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Ystyried deddfau a rheoliadau mewn archwiliad o ddatganiadau ariannol

I-52 Amcanion yr archwilydd yw:

(a) sicrhau tystiolaeth archwilio ddigonol briodol ynghylch cydymffurfio â darpariaethau'r cyfreithiau a'r rheoliadau hynny a gydnabyddir yn gyffredinol i gael effaith uniongyrchol ar benderfynu symiau a datgeliadau perthnasol yn y datganiadau ariannol;

(b) cyflawni gweithdrefnau archwilio penodedig i helpu i nodi achosion o ddiffyg cydymffurfio â chyfreithiau a rheoliadau eraill a allai gael effaith berthnasol ar y datganiadau ariannol; a

(c) ymateb yn briodol i ddiffyg cydymffurfio a nodwyd neu a amheuir â deddfau a rheoliadau a nodwyd yn ystod yr archwiliad (ISA (DU) 250A, 11).

Ystyried deddfau a rheoliadau

I-53 Yn y sector cyhoeddus, efallai y bydd cyfrifoldebau archwilio ychwanegol mewn perthynas ag ystyried deddfau a rheoliadau a allai fod yn ymwneud ag archwilio datganiadau ariannol neu a allai ymestyn i agweddau eraill ar weithrediadau'r endid (ISA (DU) 250A, A7 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 250A, 3–9).

I-54 Mae archwilwyr llywodraeth ganolog a rhai cyrff iechyd yn rhoi sylw ehangach i gyfreithiau a rheoliadau fel rhan o'u cyfrifoldebau mewn perthynas ag archwilio rheoleiddra. Mae ISA (DU) 250A yn ymwneud â sicrhau bod yr archwilydd yn ystyried risgiau

camddatganiad materol yn y datganiadau ariannol oherwydd diffyg cydymffurfio â deddfau a rheoliadau ac yn cyflawni gweithdrefnau archwilio pellach y mae eu natur, amseru a maint yn ymateb i risgiau a aseswyd.

- I-55 Efallai y bydd yn ofynnol i archwilydd endidau eraill y sector cyhoeddus (er enghraifft y rhai y mae'n ofynnol iddynt ddilyn Cod Ymarfer Archwilio) roi sylw ehangach i gyfreithiau a rheoliadau na'r rhai y mae ISA (DU) 250A yn uniongyrchol berthnasol iddynt. Mae'r gofynion hyn wedi'u nodi yn y Cod Ymarfer Archwilio perthnasol ac yn neilltuo dyletswyddau penodol i'r archwilydd mewn perthynas â threfniadau'r endid i atal diffyg cydymffurfio ac i faterion sy'n dod i sylw'r archwilydd y gallai fod angen eu hystyried o dan ISA (DU) 250A. Er enghraifft, gall rhai archwilydd lleol y mae'n ofynnol iddynt adrodd ar drefniadau i sicrhau gwerth am arian, yn y gwaith hwnnw, ddod yn ymwybodol o achosion o ddiffyg cydymffurfio â deddfau a rheoliadau.

Ystyried yr archwilydd sector cyhoeddus o ddeddfwriaeth ar lygredd

- I-56 Mae archwilydd y sector cyhoeddus yn ystyried at bwy y gall yr archwilydd adrodd am weithredoedd llygredd tybiedig neu wirioneddol, ni waeth a allai canlyniadau'r llygredd gael effaith sylweddol ar y datganiadau ariannol, ym marn yr archwilydd. Yn y lle cyntaf, mae'r archwilydd fel arfer yn dwyn sylw'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu. Yna cyfrifoldeb y rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu yw adrodd y mater i'r awdurdodau priodol. Os yw archwilydd endid yn nodi achos amheuaeth neu wir o lygredd ac, ar ôl adrodd y mater i'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu, nad yw'r archwilydd yn gallu sefydlu a yw'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu wedi adrodd y mater i'r trydydd parti perthnasol, mae'r archwilydd yn cymryd y camau a nodir ym mharagraff 43 o ISA (DU) 240.

Rheoliadau gwyngalchu arian yn y sector cyhoeddus

- I-57 Darperir canllawiau ar gyfrifoldebau'r archwilydd mewn perthynas â deddfwriaeth gwrth-wyngalchu arian y DU wrth archwilio ac adrodd ar ddatganiadau ariannol yn Atodiad i ISA (DU) 250A. Mae'r ddeddfwriaeth hon yn cynnwys *Rheoliadau Gwyngalchu Arian, Ariannu Terfysgol a Throsglwyddo Cronfeydd (Gwybodaeth am y Talwr) 2017 a Deddf Enillion Troseddau 2002*.
- I-58 O dan reoliad 103 o *Reoliadau Gwyngalchu Arian, Ariannu Terfysgaeth a Throsglwyddo Cronfeydd (Gwybodaeth am y Talwr) 2017*, rhaid i awdurdodau cyhoeddus rhestredig amrywiol (gan gynnwys y Rheolwr a'r Archwilydd Cyffredinol, Archwilydd Cyffredinol Cymru a'r Alban a Rhodiwr ac Archwilydd Cyffredinol Gogledd Iwerddon), os ydynt yn gwybod neu'n amau neu fod ganddynt sail resymol dros wybod neu amau bod person neu wedi cymryd rhan mewn gwyngalchu arian neu derfysgaeth cyllido, cyn gynted ag y bo'n rhesymol ymarferol, hysbysu'r Asiantaeth Troseddu Cenedlaethol. Fel arfer, bydd yr adroddiad hwn yn cael ei wneud gan Swyddog Adrodd Gwyngalchu Arian enwebedig y sefydliad archwilio. Ni ddylid cymryd datgeliad o'r fath i dorri unrhyw gyfyngiad, sut bynnag y'i gosodir, ar ddatgeliad gwybodaeth.

I-59 Mae'r archwilydd yn ystyried y drosedd o dipio i ffwrdd o dan adran 333 o Ddeddf 2002. Mae trosedd hefyd o dan adran 342 o Ddeddf 2002 sy'n gymwys i bob person. Mae'r drosedd hon yn digwydd pan fo person yn gwybod neu'n amau bod swyddog priodol (megis swyddog o'r Asiantaeth Troseddu Cenedlaethol) yn gweithredu (neu'n bwriadu gweithredu) mewn cysylltiad ag ymchwiliad gwyngalchu arian sy'n cael ei gynnal neu ar fin cael ei gynnal, ac sy'n datgelu sy'n debygol o ragfarnu'r ymchwiliad neu'n ffugio. cuddio, dinistrio neu waredu dogfennau sy'n berthnasol i'r ymchwiliad, neu sy'n achosi neu'n caniatáu ffugio, cuddio, dinistrio neu waredu dogfennau sy'n berthnasol i'r ymchwiliad.

Rhoi gwybod am ddiffyg cydymffurfio

I-60 Efallai y bydd yn ofynnol i archwilydd y sector cyhoeddus adrodd ar achosion o ddiffyg cydymffurfio â'r ddeddfwrfa neu gorff llywodraethu arall neu i'w riportio yn adroddiad yr archwilydd (ISA (DU) 250A, A34 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 250A, 29).

ISA (DU) 260 (Diweddarwyd Mai 2022): Cyfathrebu â'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu

I-61 Amcanion yr archwilydd yw:

(a) cyfathrebu'n glir â'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu cyfrifoldebau'r archwilydd mewn perthynas ag archwilio'r datganiad ariannol, a throsolwg o gwmpas ac amseriad arfaethedig yr archwiliad;

(b) cael gan y rhai sy'n gyfrifol am wybodaeth lywodraethu sy'n berthnasol i'r archwiliad;

(c) darparu'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu ag arsylwadau amserol sy'n deillio o'r archwiliad sy'n arwyddocaol ac yn berthnasol i'w cyfrifoldeb i oruchwylio'r broses adrodd ariannol; a

(d) hyrwyddo cyfathrebu dwyffordd effeithiol rhwng yr archwilydd a'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu (ISA (DU) 260, 9).

Penderfynu pwy sy'n gyfrifol am lywodraethu yng nghyd-destun y sector cyhoeddus

I-62 Ar ddechrau'r archwiliad, mae'r archwilydd yn penderfynu pwy sy'n gyfrifol am lywodraethu. Gall hyn gynnwys y Swyddog Cyfrifo/Atebol (neu gyfwerth) ac unigolion eraill sy'n gyfrifol am wneud penderfyniadau, er enghraifft bwrdd, pwyllgor craffu, Cyngor, corff llywodraethu neu grŵp arall.

I-63 Gall cyfrifoldebau'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu gynnwys, er enghraifft:

- sicrhau bod systemau rheoli effeithiol sy'n briodol ar gyfer cyflawni amcanion y sefydliad gan gynnwys systemau monitro a rheoli ariannol wedi'u rhoi ar waith;
- cadw cyfrifon priodol;
- sicrhau bod archwiliad mewnol yn cael ei sefydlu a'i drefnu yn unol â Safonau Archwilio Mewnol y Sector Cyhoeddus; a
- sicrhau rheoleidd-dra a phriodoldeb cyllid cyhoeddus.

I-64 Os nad yw'r cyfathrebu dwy ffordd rhwng yr archwilydd a'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu yn ddigonol ac nad oes modd datrys y sefyllfa, gall archwilydd y sector cyhoeddus gyfleu'r mater i weinidog llywodraeth cyfrifol neu Senedd (ISA (DU) 260 , A53 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 260, 22).

Cyfathrebu â chyrrff noddi

I-65 Efallai y bydd trefniadau arbennig wedi datblygu ar gyfer adrodd i'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu gan archwilwyr rhai endidau a noddir gan adrannau'r llywodraeth. Mewn achosion o'r fath, mae Swyddog Cyfrifeg/Atebol yr adran noddi yn cael sicrwydd bod y rheolaethau ariannol a rheoli eraill a gymhwysir gan yr endid noddedig yn ddigonol i sicrhau rheoleidd-dra a phriodoldeb. Gall adroddiadau gan archwilydd yr endid haen isaf gynorthwyo'r Swyddog Cyfrifo/Atebol i gael sicrwydd o'r fath. Gall adrannau noddwyr, felly, ei gwneud yn ofynnol i archwilwyr cyrrff hyd eu braich i:

- darparu copïau o lythyrau rheoli a gohebiaeth berthnasol arall i'r adran noddwyr; a
- rhoi gwybod am faterion sylweddol sy'n codi o'r gwaith archwilio i'r adran noddwyr, gan gynnwys:
- methiannau rheolaeth fewnol, camymddwyn, twyll neu afreoleidd-dra arall;
- achlysuron lle nad yw'r bwrdd, y Prif Weithredwr neu unrhyw swyddog arall wedi cyrraedd y safonau uchel o uniondeb ariannol a ddisgwyllir gan y rhai sy'n gyfrifol am reoli asedau cyhoeddus; neu
- achlysuron lle mae'r endid wedi gwario o natur afradlon neu wastraffus.

I-66 Mae gan archwilwyr cyrrff iechyd lleol yn Lloegr gyfrifoldebau penodol i gyfeirio rhai materion at yr Ysgrifennydd Gwladol neu gorff cenedlaethol perthnasol arall.

I-67 Mae'r rhain ac unrhyw faterion eraill y gallai fod yn ofynnol i'r archwilydd adrodd i'r rheolwyr fel arfer yn cael eu nodi yn nhermau llythyr penodi neu ymgysylltu neu God Ymarfer Archwilio.

diddordeb trydydd parti mewn adroddiadau i'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu

- I-68 Yn y sector cyhoeddus, efallai y bydd gofyn gwneud cyfathrebiadau cyhoeddus rhwng yr archwilydd a'r corff archwiliedig. Hyd yn oed os nad yw hyn yn wir, gall trydydd partion geisio dibynnu ar adroddiad gan archwilydd sector cyhoeddus a gyfeirir at y rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu. O'r herwydd, efallai y bydd angen i archwilyddwyr ddatgan bod yr adroddiad i'w ddefnyddio gan yr endid archwiliedig yn unig i sicrhau bod trydydd partion sy'n gweld y cyfathrebu yn deall nad oedd yn barod â'u defnydd mewn golwg.
- I-69 Mae Codau Ymarfer Archwilio sy'n berthnasol i archwiliad cyhoeddus lleol yng Nghymru, Lloegr, Gogledd Iwerddon, yr Alban a Gogledd Iwerddon yn nodi gofynion sy'n ymwneud ag adrodd i'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu ac ystyriaethau sy'n ymwneud â diffinio pwy yw'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu, cyfeiriadau ac unrhyw ystyriaethau perthnasol sy'n ymwneud â'u pwrpas. Mae cyfeiriad effeithiol at Godau Ymarfer Archwilio perthnasol, fel y bo'n briodol, mewn unrhyw adroddiad i'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu yn cyflawni'r pwrpas a fwriadwyd yn yr ISAs (DU).

Materion i'w cyfleu

- I-70 **Gall cyfraith neu reoleiddio, neu gytundeb gyda'r endid neu ofynion ychwanegol sy'n berthnasol i'r ymgysylltiad ddarparu ar gyfer cyfathrebu ehangach â'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu. Yn y sector cyhoeddus, gall mandad yr archwilydd ddarparu i faterion gael eu cyfleu sy'n dod i sylw'r archwilydd o ganlyniad i waith arall, megis archwiliadau perfformiad (ISA (DU) 260, A10 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 260, 14).**
- I-71 Gall y gofynion cyfathrebu sy'n ymwneud ag annibyniaeth archwilydd sy'n berthnasol yn achos endidau rhestredig hefyd fod yn berthnasol i rai endidau sector cyhoeddus (heblaw bod y rhai a restrir, ac os felly mae'r gofynion yn orfodol). Gall archwilydd cyrff o'r fath ystyried a fyddai'r wybodaeth ychwanegol hon o fudd lle mae gan yr endid archwiliedig ystod eang o randdeiliaid, o ganlyniad i'w busnes, ei faint neu ei statws corfforaethol.

ISA (DU) 315 (Diwygiedig Gorffennaf 2020): Adnabod ac asesu risgiau camddatganiad materol

- I-72 **Amcan yr archwilydd yw nodi ac asesu risgiau camddatganiad perthnasol, boed hynny oherwydd twyll neu gamgymeriad, ar y lefelau datganiad ariannol a haerid, a thrwy hynny ddarparu sail ar gyfer dylunio a gweithredu ymatebion i'r risgiau a aseswyd o gamddatganiad materol (ISA (DU) 315, 11).**

Yr endid a'i amgylchedd

- I-73** Efallai na fydd perchenogaeth endid sector cyhoeddus yn cael yr un perthnasedd ag yn y sector preifat oherwydd gellir gwneud penderfyniadau sy'n gysylltiedig â'r endid y tu allan i'r endid o ganlyniad i brosesau gwleidyddol. Felly, efallai na fydd gan y rheolwyr reolaeth dros rai penderfyniadau a wneir. Mae materion a allai fod yn berthnasol yn cynnwys deall gallu'r endid i wneud penderfyniadau unochrog, a gallu endidau eraill y sector cyhoeddus i reoli neu ddylanwadu ar fandad a chyfeiriad strategol yr endid. Er enghraifft, gall endid sector cyhoeddus fod yn ddarostyngedig i gyfreithiau neu gyfarwydddebau eraill gan awdurdodau sy'n ei gwneud yn ofynnol iddo gael cymeradwyaeth gan bartïon allanol i endid ei strategaeth a'i amcanion cyn iddo eu gweithredu. Felly, gall materion sy'n ymwneud â deall strwythur cyfreithiol yr endid gynnwys deddfau a rheoliadau cymwys, a dosbarthu'r endid (h.y., p'un a yw'r endid yn weinidogaeth, adran, asiantaeth neu fath arall o endid) (ISA (DU) 315, A58, sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 315, 19(a)(i)).
- I-74** Gall endidau sy'n gweithredu yn y sector cyhoeddus greu a darparu gwerth mewn gwahanol ffyrdd i'r rhai sy'n creu cyfoeth i berchnogion ond bydd ganddynt 'fodel busnes' o hyd gydag amcan penodol. Materion gall archwilwyr y sector cyhoeddus gael dealltwriaeth o hynny sy'n berthnasol i fodel busnes yr endid, gan gynnwys:
- gwybodaeth am weithgareddau perthnasol y llywodraeth, gan gynnwys rhaglenni cysylltiedig; a
 - amcanion a strategaethau rhaglen, gan gynnwys elfennau polisi cyhoeddus (ISA (DU) 315, A66, sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 315, 19(a)(i)).
- I-75** Ar gyfer archwilio endidau sector cyhoeddus, efallai y bydd deddfau neu reoliadau penodol sy'n effeithio ar weithrediadau'r endid. Gall elfennau o'r fath fod yn ystyriaeth hanfodol wrth gael dealltwriaeth o'r endid a'i amgylchedd (ISA (DU) 315, A72 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 315, 19(a)(ii)).
- I-76** Ar gyfer archwilio endidau sector cyhoeddus, gall gofynion i ddangos atebolrwydd cyhoeddus ddylanwadu ar "amcanion rheoli" a gallant gynnwys amcanion sydd â'u ffynhonnell yn y gyfraith, rheoleiddio neu awdurdod arall (ISA (DU) 315, A67 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 315, 19(a)(i)).
- I-77** Yn ogystal ag ystyried mesurau perthnasol a ddefnyddir gan endid sector cyhoeddus i asesu perfformiad ariannol yr endid, gall archwilwyr endidau sector cyhoeddus hefyd ystyried gwybodaeth anariannol megis cyflawni canlyniadau budd cyhoeddus (er enghraifft, nifer y bobl a gynorthwyir gan raglen benodol) (ISA (DU) 315, A81, sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 315, A81, sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 315, 19(a)(iii)).

Risgiau camddatganiad materol

I-78 Ar gyfer endidau sector cyhoeddus, gall nodi risgiau ar lefel y datganiad ariannol gynnwys ystyried materion sy'n ymwneud â'r hinsawdd wleidyddol, budd y cyhoedd a sensitifrwydd rhaglenni (ISA (DU) 315, A200 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 315, 28(a) ac ISA (DU) 315, 30).

I-79 Ffactorau risg cynhenid yw nodweddion digwyddiadau neu amodau sy'n effeithio ar dueddiad i gamddatganiad, boed hynny oherwydd twyll neu gamgymeriad, honiad ynghylch dosbarth o drafodion, balans cyfrif neu ddatgeliad, cyn ystyried rheolaethau. Mae'r canlynol yn enghreifftiau o ffactorau risg cynhenid a allai fod yn arbennig o berthnasol i endidau'r sector cyhoeddus o dan y pum categori o ffactorau risg cynhenid a ddisgrifir yn ISA (DU) 315 (ni ddisgwylir i archwilyr ddogfennu eu barn yn erbyn pob un o'r ffactorau risg cynhenid enghreifftiol a nodir isod; bwriedir iddynt fod yn ddefnyddiol wrth awgrymu'r mathau o faterion a allai effeithio'n arbennig ar dueddiad i gamddatganiad yng nghyd-destun y sector cyhoeddus):

- *Cymhlethdod*
 - Gall maint a chwmpas gweithgareddau endid sector cyhoeddus greu cymhlethdod. Er enghraifft, mae rhai adrannau'r llywodraeth yn debyg i'r cwmnïau neu grwpiau sector preifat mwyaf o ran gwariant, staffio ac ystod o leoliadau a gweithgareddau busnes.
 - Gall endidau sector cyhoeddus penodol ddelio â senarios anarferol neu arbenigol iawn lle mae cyfle cyfyngedig i gymharu neu feincnodi. Os oes angen sgiliau neu wybodaeth arbenigol iawn i baratoi neu archwilio gwybodaeth yn y meysydd hyn, gall unrhyw brinder o'r sgiliau neu'r wybodaeth hyn effeithio ar y risg gynhenid sy'n gysylltiedig â'r wybodaeth gysylltiedig.
 - Gall endidau sector cyhoeddus hefyd fod yn ddarostyngedig i ofynion rheoleiddio a goruchwyllo cymhleth sy'n berthnasol i'w maes.
- *Goddrychedd*
 - Gall goddrychedd godi mewn nifer o feysydd sy'n effeithio ar ddatganiadau ariannol y sector cyhoeddus, gan gynnwys statws trefniadau, cytundebau, cyhoeddiadau ac ymrwymïadau yng nghyd-destun y sector cyhoeddus.
 - Mae gan y Llywodraeth y gallu i beidio â bod ar gael i sectorau eraill i weithredu'n groes i'w bwriadau a gyhoeddwyd yn flaenorol ac i newid y sefyllfa gyfreithiol mewn ymateb i ddigwyddiadau: er enghraifft, trwy ddefnyddio ei gorchymyn i'r Senedd ddeddfu ar fater penodol.
 - Fodd bynnag, mae disgwyliadau cyffredinol hefyd y bydd endidau'r sector cyhoeddus yn gweithredu mewn rhai ffyrdd sy'n mynd y tu hwnt i'w rhwymedigaethau cyfreithiol a chytundebol llym: er enghraifft, bydd y llywodraeth

honno'n gweithredu i liniaru effeithiau digwyddiadau economaidd neu amgylcheddol niweidiol ar unigolion, busnesau ac endidau cyhoeddus eraill. Mae'r disgwyliadau hyn yn ddarostyngedig i ystyriaethau gwleidyddol a sefyllfaol sy'n aml yn goddrychol iawn ac a allai effeithio, er enghraifft, ar i ba raddau y mae cyrff cyhoeddus yn cydnabod rhwymedigaethau ar gyfer rhwymedigaethau tebygol.

- Gellir gwneud trefniadau hefyd rhwng endidau yn y sector cyhoeddus nad ydynt yn gyfreithiol rwymol ond yn ôl eu natur byddai'n gytundebol mewn cyd-destun sector preifat: er enghraifft, gellir cytuno ar drefniadau prydlesu lle mae'r landlord a'r tenant yn gyrff cyhoeddus gan ddefnyddio memorandwm sy'n nodi'r telerau meddiannaeth, yn hytrach na contract cyfreithiol. Gall hyn arwain at goddrychedd o ran sut y dylid cyfrif am y trefniadau hyn.
- Gall endidau sector cyhoeddus ddal asedau eiddo ar gyfer eu potensial gwasanaeth, a allai, yn dibynnu ar y fframwaith adrodd ariannol, gael eu gwerthfawrogi gan ddefnyddio cost amnewid dibris fel mesur o werth cyfredol mewn defnydd presennol. Gall methodolegau prisio o'r fath arwain at goddrychedd wrth brisio'r eiddo oherwydd diffyg mewnbynnau neu feincnodau i'w gweld yn y prisiad.
- *Newid*
 - Gall digwyddiadau neu amodau arwain at newid aml ac anrhagweladwy sy'n effeithio ar endid sector cyhoeddus a'r amgylchedd y mae'n gweithredu ynddo. Er enghraifft, gall amcanion a chyfrifoldebau endidau llywodraeth newid ar fyr rybudd o ganlyniad i ddatblygiadau gwleidyddol neu ddigwyddiadau ac argyfyngau annisgwyl.
- *Ansicrwydd*
 - Rhoddir enghreifftiau o ffactorau risg cynhenid y sector cyhoeddus sy'n ymwneud yn benodol ag amcangyfrifon cyfrifyddu ym mharagraff I-I 10 o dan adran ISA (DU) 540 o Nodyn Ymarfer 10.
- *Tueddiad i gamddatganiad oherwydd tuedd rheoli neu ffactorau risg twyll eraill i'r graddau y maent yn effeithio ar risg gynhenid*
 - Gall cymhellion neu bwysau fodoli mewn endidau sector cyhoeddus nad ydynt yn bresennol mewn sectorau eraill (neu'n bresennol i raddau llai) sy'n creu tueddiad i fethiant bwriadol neu anfwriadol gan reolwyr i gynnal niwtraliaeth wrth baratoi gwybodaeth.
 - Er y gall y cymhellion neu'r pwysau sy'n codi yn y sector preifat ganolbwyntio mwy ar wybodaeth am broffidioldeb a diddyledrwydd yr endid, efallai mai'r rhai sy'n bresennol mewn endidau sector cyhoeddus fydd dylanwadu ar wybodaeth am stiwardiaeth arian cyhoeddus, darparu gwasanaethau, cydymffurfio â gofynion a pholisïau'r llywodraeth a materion a allai fod yn wleidyddol ddadleuol.

- Gall cymhellion neu bwysau i ddylanwadu ar wybodaeth ariannol mewn datganiadau ariannol yn y sector cyhoeddus ymwneud â chyfanswm gwariant a therfynau cyllidebol, yn enwedig categorïau sensitif o wariant a gwariant ar brosiectau neu raglenni proffil uchel.
- Disgrifir ffactorau sy'n berthnasol i dueddiad datganiadau ariannol y sector cyhoeddus i gamddatganiad oherwydd twyll ar ffurf adroddiadau ariannol twyllodrus neu gamddefnyddio asedau yn adran ISA (DU) 240 o Nodyn Ymarfer 10.

I-80 Yn ogystal â'r pum categori o ffactorau risg cynhenid a ddisgrifir yn ISA (DU) 315, gall ffactorau risg cynhenid eraill mewn archwiliadau sector cyhoeddus godi o'r ffactorau canlynol, neu gyfuniad o'r rhain:

- cyfundrefn a reoleiddir yn agos (a all gynyddu, er enghraifft, y risg o beidio â chydymffurfio â deddfau a rheoliadau neu gymhellion i drin adroddiadau i gydymffurfio â gofynion rheoleiddio);
- ystod eang o randdeiliaid a allai fod â diddordebau ac anghenion gwahanol fel defnyddwyr datganiadau ariannol;
- cyflwynwyd deddfwriaeth neu raglenni gwariant newydd mawr;
- y posibilrwydd o dorri cyfanswm rheolaeth Seneddol;
- mae endid yn debygol o gael ei ddirwyn i ben, ei ad-drefnu, uno, ei werthu neu ei breifateiddio;
- mae pwysau gwleidyddol ar endid i gwblhau trafodion yn gyflym; a/neu
- nid yw ffurf y datganiadau ariannol yn adlewyrchu'r prosesau rheoli a chyfrifyddu sylfaenol.

I-81 Lle mae'n ofynnol i endidau weithio i derfynau blynyddol ar wariant adnoddau neu gyfalaf, mae'r risg o drafodiadau'n cael eu cofnodi yn y cyfnod cyfrifo anghywir yn cynyddu, gan fod cymhelliant i endid gyflwyno neu ohirio gwariant neu ychwanegiadau cyfalaf yn dibynnu ar ei alldro disgwyledig yn erbyn y terfynau hyn. Mae'r risg o gamddosbarthu trafodion a balansau hefyd yn cynyddu, gan fod cymhelliant i adnabod eitemau mewn modd sy'n cynyddu alldro yn erbyn terfynau sy'n cael eu tanwario ac yn lleihau alldro yn erbyn terfynau sy'n cael eu gorwario.

I-82 Wrth ystyried cydymffurfio â'r fframwaith adrodd ariannol cymwys, cyflawnir gweithdrefnau archwilydd y sector cyhoeddus gan wybod bod gan endidau eu fframwaith deddfwriaethol a'u darpariaethau cyfrifyddu eu hunain sy'n rhagnodi ffurf a chynnwys datganiadau ariannol.

ISA (DU) 320 (Diwygiwyd Mehefin 2016) (Diweddarwyd Mai 2022): Materoldeb wrth gynllunio a pherfformio archwiliad

- I-83** Amcan yr archwilydd yw cymhwyso'r cysyniad o fateroldeb yn briodol wrth gynllunio a pherfformio'r archwiliad (ISA (DU) 320, 8).
- I-84** Yn achos endid sector cyhoeddus, deddfwyr a rheoleiddwyr yn aml yw prif ddefnyddwyr ei ddatganiadau ariannol. Ar ben hynny, gellir defnyddio'r datganiadau ariannol i wneud penderfyniadau heblaw penderfyniadau economaidd. Felly, mae'r gyfraith yn dylanwadu ar benderfyniad materoldeb ar gyfer y datganiadau ariannol yn gyffredinol (ac, os yw'n berthnasol, lefel fateroldeb neu lefelau ar gyfer dosbarthiadau penodol o drafodion, balansau cyfrifon neu ddatgeliadau) mewn archwiliad o ddatganiadau ariannol endid sector cyhoeddus felly yn cael ei ddylanwadu gan y gyfraith, rheoliad neu awdurdod arall, a chan anghenion gwybodaeth ariannol deddfwyr a'r cyhoedd mewn perthynas â rhaglenni'r sector cyhoeddus (ISA (DU) 320, A3 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 320, 10).
- I-85** Mewn archwiliad o endid sector cyhoeddus, gall cyfanswm cost neu gost net (treuliau'n llai o refeniw neu wariant llai o dderbynebaw) fod yn feincnodau priodol ar gyfer gweithgareddau'r rhaglen. Os oes gan endid sector cyhoeddus ddalfa asedau cyhoeddus, gall asedau fod yn feincnod priodol (ISA (DU) 320, A10 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 320, 10).
- I-86** Felly, gall gwariant gros neu asedau/rhwymedigaethau gros fod yn fwy priodol nag elw neu refeniw fel meincnodau ar gyfer gosod materoldeb ar gyfer datganiadau ariannol yn ei gyfanrwydd, fel y nodir yn yr enghreifftiau eglurhaol ym Mlwch 1 isod.
- I-87** Gall archwilwyr benderfynu ar y lefel faterol neu'r lefelau sydd i'w cymhwyso i ddosbarthiadau penodol o drafodion, balansau cyfrifon neu ddatgeliadau y gellid disgwyl yn rhesymol i gamddatganiadau symiau llai na materoldeb ar gyfer y datganiadau ariannol yn eu cyfanrwydd ddylanwadu ar benderfyniadau defnyddwyr a gymerir ar sail y datganiadau ariannol, lle bo'n briodol yng nghyd-destun yr endid a archwiliwyd a disgwyliadau defnyddwyr y datganiadau ariannol. Rhoddir enghreifftiau yn ISAs (DU) o sefyllfaoedd pan allai gwerthusiad yr archwilydd o ba eitemau sy'n faterol amrywio rhwng gwahanol feysydd o'r datganiadau ariannol: er enghraifft, mae paragraff A20 o ISA (DU) 450 yn amlygu amgylchiadau lle na ellir ystyried camddosbarthu rhwng eitemau mantolen nad ydynt yn effeithio ar y datganiad perfformiad.
- I-88** Mewn rhai endidau sector cyhoeddus, mae gwerth asedau gros a/neu rwymedigaethau yn llawer uwch na gwerth cyfanswm gwariant ac incwm. Yn dibynnu ar yr amgylchiadau, gall yr archwilydd ddod i'r casgliad bod mwyafrif penderfyniadau defnyddwyr datganiadau ariannol yr endidau hyn yn cael eu gwneud yn seiliedig yn bennaf ar drafodion yn ystod y flwyddyn yn hytrach na'r balansau asedau neu rwymedigaethau mawr, yn enwedig os nad oes llawer o ymyrraeth i'w wneud gan yr endid o flwyddyn i flwyddyn (er enghraifft, asedau

eiddo hanesyddol neu arbenigol neu gynlluniau pensiwn statudol). Fodd bynnag, gall defnyddwyr hefyd wneud penderfyniadau economaidd o bryd i'w gilydd yn seiliedig ar yr asedau a'r rhwymedigaethau cyffredinol (er enghraifft, penderfyniadau i ail-ariannu asedau seilwaith neu drosglwyddo rhwymedigaethau pensiwn). Pan fydd gan yr endid a archwilir ddalfa o asedau cyhoeddus sylweddol a ddelir er mwyn cyflawni amcan polisi strategol, mae ei botensial gwasanaeth yn gyfrannwr pwysig i allu'r endid i ddarparu ei wasanaethau hanfodol, a allai eu gwneud yn feincnod priodol ar gyfer gosod materoldeb ar gyfer y datganiadau ariannol yn gyffredinol, yn unol â pharagraff A10 o ISA (DU) 320. Yn y cyddestun hwn, mae dull yr archwilydd o bennu lefelau materoldeb yn adlewyrchu anghenion amrywiol defnyddwyr y datganiadau ariannol at wahanol ddibenion. Mae'n hanfodol i'r archwilydd arfer ei farn broffesiynol wrth ddatblygu'r dull hwn, wedi'i deilwra i'r amgylchiadau penodol sy'n berthnasol i'r endid a archwiliwyd ac anghenion gwybodaeth ariannol defnyddwyr ei ddatganiadau ariannol.

I-89 Er gwaethaf y canllawiau a'r enghreifftiau eglurhaol a ddarperir yn y Nodyn Ymarfer hwn, prif ystyriaeth yw bod penderfynu ar fateroldeb yn unol ag ISA (DU) 320 yn fater lle mae'r archwilydd yn arfer ei farn broffesiynol, gan dynnu ar ei ddealltwriaeth o anghenion gwybodaeth ariannol defnyddwyr y datganiadau ariannol, sy'n eang o ystyried cwmipas gweithgareddau'r sector cyhoeddus. Gall defnyddwyr datganiadau ariannol endidau sector cyhoeddus gynnwys y canlynol (nid yw hon yn rhestr gynhwysfawr):

- deddfwyr (aelodau a staff y Senedd a deddfwrfeydd datganoledig);
- trethdalwyr unigol a busnes;
- cyflenwyr presennol a darpar gyflenwyr a phartneriaid busnes i'r sector cyhoeddus;
- sy'n derbyn arian cyhoeddus, grantiau, budd-daliadau a benthyciadau;
- endidau eraill yn y sector cyhoeddus;
- gweithwyr a chontractwyr endidau sector cyhoeddus neu gyflenwyr a phartneriaid busnes i'r sector cyhoeddus;
- prynwyr presennol a darpar brynwyr offerynnau ariannol a gyhoeddwyd gan y llywodraeth; ac
- asiantaethau rhyngwladol sy'n ymwneud â'r Deyrnas Unedig.

Blwch I: Enghreifftiau darluniadol o gymhwyso meincnodau gwahanol ar gyfer gosod materoldeb

Nid yw'r enghreifftiau darluniadol canlynol yn rhai rhagnodol, ond maent yn dangos rhai barnau y byddai disgwyl iddynt fod yn gyson â gofynion ISA (DU) 320 mewn amgylchiadau

penodol. Gall archwilydwr ystyried, gan ddefnyddio eu barn broffesiynol, fod dulliau gwahanol o osod materoldeb yn briodol, hyd yn oed mewn amgylchiadau tebyg i'r rhai a amlinellwyd.

Enghraifft 1: prif rôl yr endid yw darparu gwasanaethau ac mae'r rhan fwyaf o'r gwariant yn ymwneud â chostau staff - roedd yr archwilydd o'r farn ei bod yn briodol defnyddio gwariant gros fel meincnod ar gyfer gosod materoldeb.

Enghraifft 2: yr endid archwiliedig yw cyfrif y cynllun pensiwn ac mae'r rhan fwyaf o'r gwariant a'r incwm yn ymwneud â symudiadau ased y cynllun pensiwn – penderfynodd yr archwilydd ddefnyddio'r asedau gros fel meincnod ar gyfer gosod materoldeb.

Enghraifft 3: mae 'r endid archwiliedig yn rheoli darpariaethau sylweddol hirdymor y llywodraeth, ac mae gwerth yr atebolrwydd a symudiadau cysylltiedig yn fwy sylweddol na gwerth eitemau eraill y datganiad ariannol – defnyddiodd yr archwilydd y rhwymedigaethau gros fel meincnod ar gyfer gosod materoldeb.

Enghraifft 4: mae gan yr endid archwiliedig asedau sylweddol nad ydynt yn gyfredol ond ei brif rôl yw darparu gwasanaethau i'r cyhoedd – penderfynodd yr archwilydd ei bod yn fwy priodol defnyddio gwariant gros fel meincnod ar gyfer gosod materoldeb i adlewyrchu rôl a diddordeb yr endid sy'n ddefnyddwyr y datganiadau ariannol.

Enghraifft 5: mae cyfrifon yr endid archwiliedig yn cynnwys portffolio gwerth uchel o asedau a rhwymedigaethau a ddeler er mwyn cyflawni amcan polisi cyhoeddus strategol, ond mae ei benderfyniadau o ddydd i ddydd yn canolbwyntio ar balansau cyfrifon eraill, dosbarthiadau trafodion a datgeliadau – ymgynghori â'r egwyddorion a nodir yn ISA (DU) 320 a defnyddio eu barn a'u dealltwriaeth broffesiynol o anghenion gwybodaeth ariannol defnyddwyr datganiadau ariannol yr endid, Penderfynodd yr archwilydd fateroldeb ar gyfer y datganiadau ariannol yn eu cyfanrwydd gan ddefnyddio meincnod yn seiliedig ar y balansau asedau strategol neu atebolrwydd a phenderfynodd hefyd lefel fateroldeb i'w chymhwyso i'r rhan fwyaf neu'r holl falansau cyfrif eraill (er enghraifft, balansau cyfalaf gweithio neu fuddsoddiadau a reolir yn weithredol, lle mae anghenion y wybodaeth ariannol yn cynnwys ffactorau tymor byrrach neu fwy gronynnog nag ar gyfer y balansau strategol), dosbarthiadau o drafodion a datgeliadau, y gellid disgwyl yn rhesymol resymol i gamddatganiadau symiau llai na materoldeb ar gyfer y datganiadau ariannol yn eu cyfanrwydd ddylanwadu ar benderfyniadau defnyddwyr a wneir ar sail y datganiadau ariannol (nid oes unrhyw honiad wedi'i fwriadu gan gynnwys yr enghraifft eglurhaol hon bod dull o'r fath o reidrwydd yn berthnasol i archwiliadau awdurdodau lleol).

ISA (DU) 402 (Diweddarwyd Mai 2022): Ystyriaethau archwilio sy'n ymwneud ag endid sy'n defnyddio sefydliad gwasanaeth

I-90 Amcanion yr archwilydd defnyddwyr, pan fydd yr endid defnyddiwr yn defnyddio gwasanaethau sefydliad gwasanaeth, yw:

- (a) cael dealltwriaeth o natur ac arwyddocâd y gwasanaethau a ddarperir gan y sefydliad a'u heffaith ar reolaeth fewnol endid y defnyddiwr sy'n berthnasol i'r archwiliad, sy'n ddigonol i nodi ac asesu risgiau camddatganiadau perthnasol; a**
- (b) i ddylunio a pherfformio gweithdrefnau archwilio sy'n ymateb i'r risgiau hynny (ISA (DU) 402, 7).**

Defnyddio sefydliadau gwasanaeth yn y sector cyhoeddus

I-91 Mae endidau'r sector cyhoeddus yn aml yn defnyddio darparwyr gwasanaethau a rennir. Er enghraifft, gellir allanoli gwasanaethau prosesu trafodion neu gyflogres i endid arall, a allai fod yn sector preifat, sefydliad sector cyhoeddus arall, neu'n fenter ar y cyd rhwng y ddau sector.

I-92 Mae archwilydd yn ystyried sut mae'r corff sy'n cael ei archwilio yn goruchwyllo perfformiad y darparwr ac yn ystyried a yw hyn yn codi'r risg o gamddatganiad. Pan fo asiantaeth archwilio genedlaethol yn archwilydd mwy nag un sefydliad defnyddiwr ar gyfer darparwr gwasanaeth, mae'r asiantaeth yn cael dealltwriaeth o sut y mae'r sefydliad gwasanaeth yn effeithio ar bob endid defnyddiwr ac yn gwneud asesiadau risg unigol ac yn effeithio ar y dull archwilio ar gyfer pob endid defnyddwyr.

Hawliau mynediad i sefydliadau gwasanaeth

I-93 Yn gyffredinol, mae gan archwilydd sector cyhoeddus hawliau mynediad eang a sefydlwyd gan ddeddfwriaeth. Fodd bynnag, efallai y bydd sefyllfaoedd lle nad oes hawliau mynediad o'r fath ar gael, er enghraifft pan fo'r sefydliad gwasanaeth wedi'i leoli mewn awdurdodaeth wahanol. Mewn achosion o'r fath, efallai y bydd angen i archwilydd sector cyhoeddus gael dealltwriaeth o'r ddeddfwriaeth sy'n berthnasol yn y gwahanol awdurdodaeth i benderfynu a ellir cael hawliau mynediad priodol. Gall archwilydd sector cyhoeddus hefyd gael neu ofyn i'r endid defnyddiwr ymgorffori hawliau mynediad mewn unrhyw drefniadau cytundebol rhwng yr endid defnyddiwr a'r sefydliad gwasanaeth (ISA (DU) 402, A10 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 402, 9).

I-94 Nid yw ISA (DU) 402 ynddo'i hun yn ddigonol i sicrhau hawliau mynediad i sefydliadau gwasanaeth ar gyfer archwilydd y sector cyhoeddus. Lle bo angen hawliau mynediad o'r fath, mae'n bwysig bod trefniadau priodol yn cael eu gwneud gan y corff sy'n cael eu harchwilio i roi sicrwydd i'r archwilydd.

I-95 Gall archwilyr sector cyhoeddus ddefnyddio archwilydd arall i gynnal profion rheolaethau neu weithdrefnau sylweddol mewn perthynas â chydymffurfio â'r gyfraith, rheoliad neu awdurdod arall (ISA (DU) 402, A11 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 402, 9).

I-96 Mewn rhai achosion, efallai y bydd y gyfraith neu reoliad yn gofyn am gyfeiriad at waith archwilydd gwasanaeth yn adroddiad yr archwilydd defnyddwyr, er enghraifft, at ddibenion tryloywder yn y sector cyhoeddus. Mewn amgylchiadau o'r fath, efallai y bydd angen caniatâd yr archwilydd gwasanaeth ar yr archwilydd defnyddwyr cyn gwneud geirda o'r fath (ISA 402, A43 sy'n ymwneud â gofynion ISA 402, 21).

ISA (DU) 510 (Diwygiwyd Mehefin 2016): Ymrwymïadau archwilio cychwynnol – agor balansau

I-97 Wrth gynnal ymgysylltiad archwilio cychwynnol, amcan yr archwilydd mewn perthynas ag agor balansau yw cael digon o dystiolaeth archwilio briodol ynghylch p'un ai:

(a) mae agoriadau balansau yn cynnwys camddatganiadau sy'n effeithio'n sylweddol ar ddatganiadau ariannol y cyfnod cyfredol; a

(b) bod polisiâu cyfrifyddu priodol a adlewyrchir yn y balansau agoriadol wedi cael eu cymhwyso'n gyson yn natganiadau ariannol y cyfnod cyfredol, neu os rhoddir cyfrif priodol am y newidiadau hynny a'u cyflwyno a'u datgelu'n ddigonol yn unol â'r fframwaith adrodd ariannol cymwys (ISA (DU) 510, 3).

Agor balansau yng nghyd-destun peiriannau o newid llywodraeth

I-98 Mae ISA (DU) 510 yn ymwneud â'r balansau agoriadol ar gyfer ymrwymïadau cychwynnol. Gall hyn ddigwydd pan archwiliwyd y datganiadau ariannol ar gyfer y cyfnod blaenorol gan archwilydd arall, ond maent hefyd yn berthnasol ar gyfer "peiriannau newidiadau llywodraeth" sy'n trosglwyddo swyddogaethau o un rhan o'r sector cyhoeddus i'r llall fel mater o drefn.

I-99 Pan fydd balansau agor yn cael eu hadnabod yn glir o ddatganiadau ariannol archwiledig y cyfnod blaenorol ar gyfer yr endid trosglwyddo, mae'r archwilydd yn mabwysiadu'r gofynion ym mharagraffau 6 a 7 o ISA (DU) 510.

I-100 Pan na ellir adnabod balansau agor yn glir o ddatganiadau ariannol archwiledig y cyfnod blaenorol ar gyfer yr endid trosglwyddo, ond eu bod wedi deillio o falansau a gynhwysir yn y datganiadau hynny, mae'r archwilydd yn trafod gydag archwilydd y sefydliad rhagflaenol a oes gwybodaeth ar gael a fyddai'n darparu tystiolaeth sylweddol ar gyfer y balansau agoriadol. Yn absenoldeb tystiolaeth o'r fath, mae'r archwilydd yn cynnal profion sylweddol ar agor

balansau i gadarnhau eu bod wedi cael eu cyflwyno'n briodol yn unol â thelerau'r trosglwyddiad, mewn prisiad priodol yn unol â pholisïau cyfrifyddu'r corff sy'n derbyn.

- I-101 Lle cyfrifwyd balansau agoriadol fel rhan o broses o ddadgyfuno neu uno ar wahân, yn amodol ar adolygiad ac adroddiad penodol ar wahân gan archwilydd, mae'r archwilydd yn ystyried cwmphas a chanlyniadau'r adolygiad ar wahân hwnnw, ac yn ystyried a ellir dibynnu ar y casgliadau yn unol ag ISA (DU) 500. Pan na ellir defnyddio'r gwaith o'r adolygiad penodol ar wahân, mae'r archwilydd yn ystyried cynnal profion sylweddol ar agor balansau.
- I-102 Lle cyfrifwyd balansau agor fel rhan o ymarfer dadgrynhoi/uno ar wahân, ond heb fod yn destun adolygiad ac adroddiad penodol ar wahân, mae'r archwilydd yn ystyried profion sylweddol ar agor balansau. Gall cyflawnrwydd asedau a rhwymedigaethau, ynghyd â phrisio priodol fod yn risgiau mewn ymarfer dadgrynhoi, ac mae ymgysylltu â'r corff a archwilir yn digwydd yn gynnar.
- I-103 Pan na all yr archwilydd gael digon o dystiolaeth archwilio briodol ynghylch balansau agoriadol yr endid, ar ôl cyflawni'r gweithdrefnau a ddisgrifir uchod, mae'r archwilydd yn ystyried y goblygiadau i adroddiad yr archwilydd.

Yr archwiliad o agor balansau gan yr archwilydd sy'n dod i mewn

- I-104 Yn y sector cyhoeddus, er budd effeithlonrwydd a lleihau'r baich archwilio, disgwylir i'r asiantaethau archwilio cenedlaethol ddisgwyl yr archwilydd rhagflaenol, Codau Ymarfer Archwilio perthnasol neu dermau penodi i fabwysiadu dull cydweithredol o ymdrin ag ymholiadau a cheisiadau am wybodaeth gan yr archwilydd sy'n dod i mewn.
- I-105 Mae trefniadau i gefnogi dull cydweithredol fel arfer yn cynnwys galluogi'r archwilydd sy'n dod i mewn i gynnal adolygiad o ddogfennaeth archwilio'r flwyddyn flaenorol neu gael mynediad at adroddiadau neu bapurau penodol y gallai fod eu hangen yn hytrach na throsglwyddo'r holl bapurau neu ddata perthnasol. Er bod disgwyliad clir bod archwilydd yn cydweithredu i gefnogi trefniadau trosglwyddo effeithiol, mae'r archwilydd sy'n dod i mewn yn parhau i fod yn gyfrifol am fodloni gofynion ISA (DU) 510.
- I-106 Yn y sector cyhoeddus, efallai y bydd cyfyngiadau cyfreithiol neu reoleiddiol ar y wybodaeth y gall yr archwilydd presennol ei chael gan archwilydd rhagflaenol. Er enghraifft, os yw endid sector cyhoeddus sydd wedi'i archwilio'n flaenorol gan archwilydd a benodwyd yn statudol (er enghraifft, Archwilydd Cyffredinol, neu berson arall sydd â chymwysterau addas arall a benodwyd ar ran yr Archwilydd Cyffredinol) yn cael ei breifateiddio, gall swm y mynediad at bapurau gwaith neu wybodaeth arall y gall yr archwilydd a benodir yn statudol ddarparu archwilydd newydd sydd yn y sector preifat gael ei gyfyngu gan gyfreithiau neu reoliadau preifatrwydd neu gyfrinachedd. Mewn sefyllfaoedd lle cyfyngir ar gyfathrebiadau o'r fath, efallai y bydd angen cael tystiolaeth archwilio drwy ddulliau eraill ac, os na ellir cael tystiolaeth archwilio ddigonol briodol, rhoddir ystyriaeth i'r effaith ar farn yr archwilydd (ISA (DU) 510, A1 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 510, 6).**

I-107 Os yw'r archwilydd a benodir yn statudol yn allanoli archwiliad o endid sector cyhoeddus i gwmni archwilio'r sector preifat, a bod yr archwilydd a benodir yn statudol yn penodi cwmni archwilio heblaw'r cwmni a archwiliodd ddatganiadau ariannol endid y sector cyhoeddus yn y cyfnod blaenorol, nid yw hyn fel arfer yn cael ei ystyried yn newid archwilwyr ar gyfer yr archwilydd a benodwyd yn statudol. Yn dibynnu ar natur y trefniant allanoli, fodd bynnag, gellir ystyried yr ymgysylltiad archwilio cychwynnol o safbwynt archwilydd y sector preifat wrth gyflawni ei gyfrifoldebau, ac felly mae [ISA (DU) 510] yn gymwys (ISA (DU) 510, A2 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 510, 6).

ISA (DU) 540 (Diwygiedig Rhagfyr 2018) (Diweddarwyd Mai 2022): Archwilio amcangyfrifon cyfrifeg a datgeliadau cysylltiedig

I-108 Amcan yr archwilydd yw cael digon o dystiolaeth archwilio briodol ynghylch a yw amcangyfrifon cyfrifeg a datgeliadau cysylltiedig yn y datganiadau ariannol yn rhesymol yng nghyd-destun y fframwaith adrodd ariannol cymwys (ISA (DU) 540, 11).

Y risg o duedd reoli mewn amcangyfrifon cyfrifeg yn y sector cyhoeddus

I-109 Yn y sector cyhoeddus, gall ffactorau y tu allan i gwmpas y fframwaith adrodd ariannol gael dylanwad sylweddol ar amcangyfrifon rheoli. Er enghraifft, mae adrannau llywodraeth ganolog yn cadw at reolaethau cyllidebol Trysorlys EM, felly gall amcangyfrifon yn y datganiadau ariannol gael eu dylanwadu gan yr effaith y maent yn ei chael ar derfynau gwariant adrannol neu'r gyllideb weinyddu. Yn y sector ieuchyd, gall derfynau neu dargedau statudol ddylanwadu ar benderfyniadau rheoli yn yr un modd.

I-110 Mae archwilwyr yn cael dealltwriaeth o'r dylanwadau hyn, rhai ohonynt yn dod o rywle arall o fewn grŵp adrannol neu sector, wrth ystyried priodoldeb amcangyfrifon cyfrifeg a'r rhagdybiaethau a gymhwysir gan reolwyr.

Ffactorau risg cynhenid sy'n berthnasol i amcangyfrifon cyfrifeg yn y sector cyhoeddus

I-111 Mae'r ffactorau risg cynhenid a allai fod yn berthnasol i amcangyfrifon cyfrifeg a baratowyd gan endidau'r sector cyhoeddus yn cynnwys, ond heb fod yn gyfyngedig i:

- lefel uchel iawn o ansicrwydd amcangyfrif a achosir gan yr angen i ragolygon prosiectau ymhell i'r dyfodol, megis ar gyfer darpariaethau sy'n ymwneud â gwaredu gwastraff niwclear neu rwymedigaethau sy'n ymwneud â chynlluniau pensiwn buddion diffiniedig;

- meysydd lle mae'r sgiliau neu'r wybodaeth gysylltiedig yn arbenigol iawn neu'n brin neu lle gallai fod diffyg cymaryddion ar gael ar gyfer amcangyfrifon sy'n unigryw i'r sector cyhoeddus, megis prisio asedau cyhoeddus neu rwymedigaethau pwysig sy'n ymwneud â chost cyflawni swyddogaethau cyhoeddus, gan gynnwys prisiau eiddo;
- bodolaeth rhwymedigaethau adeiladol posibl a grëwyd gan ddatganiadau gwleidyddol neu arfer blaenorol o gyflawni camau y gellir eu disgwyl gan awdurdodau cyhoeddus ond nad ydynt yn ofynnol yn ôl y gyfraith; ac
- ansicrwydd gwleidyddol cyffredinol a'r posibilrwydd y bydd newidiadau mewn polisi cyhoeddus yn y dyfodol yn cael effaith ar y rhagdybiaethau a ddefnyddir i baratoi amcangyfrifon cyfrifyddu.

Defnyddio amcangyfrifon trydydd parti yn y datganiadau ariannol

I-112 Mae rhai endidau sector cyhoeddus yn dibynnu ar amcangyfrifon cyfrifeg a ddarperir gan endidau eraill yn y sector cyhoeddus. Mae'r archwilydd yn deall sut y deilliodd yr amcangyfrifon hyn, ac efallai y bydd angen iddynt gyfathrebu ag archwilydd yr endidau sy'n llunio'r amcangyfrifon cyfrifeg y mae corff y sector cyhoeddus yn dibynnu arnynt.

Defnyddio ffynonellau gwybodaeth allanol

I-113 Mae paragraffau A127-A129 o ISA (DU) 540, ynghyd â pharagraff A31 o ISA (DU) 500, yn nodi ystyriaethau'r archwilydd ar ddibynadwyedd gwybodaeth o ffynhonnell wybodaeth allanol.⁸

I-114 Yn y sector cyhoeddus, gall ffynhonnell wybodaeth allanol o'r fath fod yn gorff arall sy'n rhan o'r un llywodraeth, neu'n cael ei reoli gan. Er enghraifft, mae'r Swyddfa Ystadegau Gwladol a'r Swyddfa Cyfrifoldeb Cyllidebol yn darparu gwybodaeth sy'n addas i'w defnyddio gan ystod eang o ddefnyddwyr. Pan fydd archwilydd y sector cyhoeddus o'r farn y gallai gwrthrychedd ffynhonnell wybodaeth allanol gael ei leihau gan ddylanwad gwleidyddol dros yr endid a archwilir a'r ffynhonnell wybodaeth allanol, mae'r archwilydd yn ystyried a oes angen gweithdrefnau ychwanegol i gadarnhau'r wybodaeth o'r ffynhonnell allanol.

Asedau nad ydynt yn gyfredol yn y sector cyhoeddus

I-115 Efallai y bydd gan endidau'r sector cyhoeddus ddaliadau sylweddol o asedau arbenigol (er enghraifft, ysbytai, ysgolion, pontydd neu rwydweithiau rheilffyrdd a ffyrdd) nad oes ffynonellau gwybodaeth sydd ar gael yn rhwydd a dibynadwy at ddibenion mesur am werth teg neu ganolfannau gwerth cyfredol eraill, neu gyfuniad o'r ddau. Yn aml nid yw asedau arbenigol a ddelir yn cynhyrchu llif arian parod ac nid oes ganddynt farchnad weithredol. Felly, mae mesur am bris teg fel arfer yn gofyn am amcangyfrif a gall fod yn gymhleth; Gall y

⁸ Diffinnir ffynonellau gwybodaeth allanol yn ISA (DU) 500, 5 (cA).

dulliau a ddefnyddir fod yn wahanol i dechnegau mwy cyffredin fel amcangyfrif llif arian yn y dyfodol.

ISA (DU) 550 (Diweddarwyd Mai 2022): Partïon cysylltiedig

I-116 Amcanion yr archwilydd yw:

(a) Ni waeth a yw'r fframwaith adrodd ariannol cymwys yn sefydlu gofynion parti cysylltiedig, i gael dealltwriaeth o berthnasoedd a thrafodion parti cysylltiedig sy'n ddigonol i fod yn gallu:

(i) cydnabod ffactorau risg twyll, os o gwbl, sy'n deillio o berthnasoedd a thrafodion cysylltiedig â phartïon sy'n berthnasol i nodi ac asesu risgiau camddatganiad perthnasol oherwydd twyll; a

(ii) dod i'r casgliad, yn seiliedig ar y dystiolaeth archwilio a gafwyd, pa un a yw'r datganiadau ariannol, i'r graddau y mae'r perthnasoedd a'r trafodiadau hynny yn effeithio arnynt:

- cyflawni cyflwyniad teg (ar gyfer fframweithiau cyflwyno teg); neu
- nad ydynt yn gamarweiniol (ar gyfer fframweithiau cydymffurfio); a

(b) yn ogystal, pan fo'r fframwaith adrodd ariannol cymwys yn sefydlu gofynion cysylltiedig y blaid, i gael tystiolaeth archwilio ddigonol briodol ynghylch a yw perthnasoedd a thrafodion cysylltiedig â phlaid wedi cael eu nodi'n briodol, eu cyfrif a'u datgelu yn y datganiadau ariannol yn unol â'r fframwaith (ISA (DU) 550, 9).

Ystyriaethau penodol y sector cyhoeddus o ran trafodiadau parti cysylltiedig

I-117 Gall y mandad archwilio effeithio ar gyfrifoldebau'r archwilydd sector cyhoeddus ynghylch perthnasoedd a thrafodion cysylltiedig â phartïon, neu gan rwymedigaethau ar endidau sector cyhoeddus sy'n codi o'r gyfraith, rheoleiddio neu awdurdod arall. O ganlyniad, efallai na fydd cyfrifoldebau'r archwilydd sector cyhoeddus wedi'u cyfyngu i fynd i'r afael â risgiau camddatganiadau perthnasol sy'n gysylltiedig â pherthnasoedd a thrafodion cysylltiedig â phartïon, ond gallant hefyd gynnwys cyfrifoldeb ehangach i fynd i'r afael â'r risgiau o beidio â chydymffurfio â'r gyfraith, rheoleiddio a chyrff eraill yr awdurdodau cyhoeddus sy'n gosod gofynion penodol wrth gynnal busnes gyda phartïon cysylltiedig. Ymhellach, efallai y bydd angen i archwilydd y sector cyhoeddus roi sylw i ofynion adrodd ariannol y sector cyhoeddus ar gyfer perthnasoedd a thrafodion parti cysylltiedig a allai fod yn wahanol i'r rhai yn y sector preifat (ISA (DU) 550, A8 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 550, 11).

I-118 Mae fframweithiau adrodd ariannol yn sefydlu gofynion cyfrifyddu a datgelu penodol ar gyfer perthnasoedd, trafodion a balansau cysylltiedig â phartïon i alluogi defnyddwyr y datganiadau ariannol i ddeall eu natur a'u heffeithiau gwirioneddol neu bosibl ar y datganiadau ariannol. Yn benodol, efallai y bydd angen i'r corff sy'n cael ei archwilio ystyried diffiniad parti cysylltiedig mewn perthynas â chyrff y sector cyhoeddus. Nid yw corff sector cyhoeddus yn barti cysylltiedig yn awtomatig â chorff sector cyhoeddus arall oherwydd ei ddosbarthiad. Mae partïon cysylltiedig endidau sector cyhoeddus yn ddarostyngedig i gyfyngiadau penodol ar natur a chwmpas y perthnasoedd y gallant ymrwymo iddynt gyda'r endid, sy'n rhagnodi arferion a allai fod yn ganiataol mewn perthnasoedd y tu allan i'r sector cyhoeddus.

I-119 Mae gan yr archwilydd gyfrifoldeb i gyflawni gweithdrefnau archwilio i nodi, asesu ac ymateb i'r risgiau o gamddatganiad perthnasol sy'n deillio o fethiant yr endid i roi cyfrif priodol neu ddatgelu perthnasau, trafodion neu falansau cysylltiedig cysylltiedig yn unol â gofynion y fframwaith adrodd ariannol.

ISA (DU) 560: Digwyddiadau dilynol

I-120 Amcanion yr archwilydd yw:

(a) i gael tystiolaeth archwilio ddigonol briodol ynghylch a yw'r digwyddiadau sy'n digwydd rhwng dyddiad y datganiadau ariannol a dyddiad adroddiad yr archwilydd sy'n gofyn am addasu'r datganiadau ariannol neu'r datgeliad ynddynt, yn cael eu hadlewyrchu'n briodol yn y datganiadau ariannol hynny yn unol â'r fframwaith adrodd ariannol cymwys; a

(b) ymateb yn briodol i ffeithiau a ddaeth yn hysbys i'r archwilydd ar ôl dyddiad adroddiad yr archwilydd, y gallai fod wedi peri i'r archwilydd newid adroddiad yr archwilydd (ISA (DU) 560, 4 pe baent yn hysbys i'r archwilydd ar y dyddiad hwnnw.

Ystyriaethau ychwanegol mewn perthynas â digwyddiadau dilynol yn y sector cyhoeddus

I-121 Yn y sector cyhoeddus, gall yr archwilydd ddarllen cofnodion swyddogol trafodion perthnasol y ddeddfwrfa a holi am faterion yr ymdrinnir â hwy mewn trafodion nad yw cofnodion swyddogol ar gael ar eu cyfer eto (ISA (DU) 560, A10 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 560, 7).

I-122 Yn ogystal â rhoi barn archwilio ar y datganiadau ariannol, efallai y bydd yn ofynnol i archwilwyr rhai llywodraeth leol ac endidau ieuchyd i:

- cyflawni rhai cyfrifoldebau a dyletswyddau statudol; a
- chyhoeddi tystysgrif yn cadarnhau bod yr archwiliad a'r holl gyfrifoldebau a dyletswyddau cysylltiedig wedi'u cwblhau yn unol â'r ddeddfwriaeth.

- I-123 Mae mater y dystysgrif cwblhau archwilio yn nodi diwedd ymarfer pwerau a dyletswyddau'r archwilydd mewn perthynas â'r archwiliad statudol hwnnw.
- I-124 Gall cyflawni cyfrifoldebau a dyletswyddau statudol eraill yr archwilydd arwain at oedi sylweddol rhwng pryd y mae'r archwilydd wedi cael digon o dystiolaeth archwilio briodol i roi'r farn ar y datganiadau ariannol a phryd mae'r archwilydd mewn sefyllfa i gyhoeddi'r dystysgrif cwblhau archwilio.
- I-125 Mewn amgylchiadau o'r fath, mae'r archwilydd yn asesu a allai'r camau y mae'r archwilydd yn disgwyl eu cymryd wrth gyflawni'r cyfrifoldebau a'r dyletswyddau statudol ychwanegol hynny arwain at faterion a allai gael effaith sylweddol ar y datganiadau ariannol. Os yw'r archwilydd yn credu bod cyflawni'r cyfrifoldebau a'r dyletswyddau statudol hynny'n debygol o arwain at faterion a fyddai'n cael effaith sylweddol ar y datganiadau ariannol, nid yw'r archwilydd yn rhoi barn ar y datganiadau ariannol tan ar ôl i'r camau ychwanegol hynny gael eu cwblhau.
- I-126 Barn a roddir ar ddatganiadau ariannol llywodraeth leol neu endid ieuchyd cyn cyhoeddi'r dystysgrif cwblhau archwiliad yw:
- y farn derfynol ar y datganiadau ariannol at ddibenion cydymffurfio ag ISAs (DU); ac
 - a gyhoeddwyd i gyd-fynd â dyddiad arfaethedig cyhoeddi'r datganiadau ariannol gan y Pwyllgor Archwilio.
- I-127 Os nad yw'r archwilydd wedi cyhoeddi tystysgrif cwblhau archwiliad ar yr archwiliad blwyddyn flaenorol, ni roddir tystysgrif cwblhau archwiliad ar yr archwiliad blwyddyn bresennol hyd nes y bydd y dystysgrif cwblhau archwilio mewn perthynas â'r flwyddyn flaenorol wedi'i chyhoeddi.

Penderfynu ar y dyddiadau perthnasol

- I-128 Gall y fframwaith adrodd ariannol nodi'r dyddiad yr ystyrir bod y datganiadau ariannol wedi'u hawdurdodi i'w cyhoeddi. Er enghraifft, mae *Llawlyfr Adrodd Ariannol Trysorlys EM* yn nodi bod y dyddiad hwn fel arfer yr un fath â dyddiad tystysgrif y Contractwr a'r Archwilydd Cyffredinol, ar gyfer endidau llywodraeth ganolog. Mae'r dyddiad hwn yn berthnasol, er enghraifft, ar gyfer endidau sy'n cymhwyso Digwyddiadau Safon Cyfrifeg Ryngwladol 10 *ar ôl y cyfnod adrodd*, lle mae digwyddiadau o'r fath yn digwydd rhwng diwedd y cyfnod adrodd a'r dyddiad yr awdurdodir y datganiadau ariannol i'w cyhoeddi.
- I-129 Mae'r dyddiad y cyhoeddir y datganiadau ariannol yn berthnasol i'r gofynion ar yr archwilydd o dan ISA (DU) 560.
- I-130 **Yn achos y sector cyhoeddus, efallai mai'r dyddiad y cyhoeddir y datganiadau ariannol yw'r dyddiad y cyflwynir y datganiadau ariannol a archwilir ac y cyflwynir adroddiad yr archwilydd ar hynny i'r ddeddfwrfa neu a wneir yn gyhoeddus fel arall (ISA (DU) 560, A5 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 560, 5).** Mae hyn yn golygu, ar gyfer endidau fel cyrff llywodraeth leol nad ydynt yn cyflwyno eu

cyfrifon i ddeddfwrfa, y dyddiad y cyhoeddir y datganiadau ariannol yw'r dyddiad y cyhoeddir y datganiadau ariannol a archwiliwyd ac adroddiad yr archwilydd yn cael ei gyhoeddi.

I-131 Ystyriir bod datganiadau ariannol endidau llywodraeth ganolog yn cael eu cyhoeddi ar y dyddiadau canlynol:

Endidau llywodraeth ganolog lle mae'r datganiadau ariannol yn cael eu gosod yn un neu'r ddau o Dŷ'r Senedd	Dyddiad y datganiadau ariannol yn cael eu gosod gerbron y Tŷ(au).
Llywodraeth Cymru a'i chyrff cyhoeddus nodedig a chysylltiedig, ac endidau GIG Cymru	Dyddiad gosod y datganiadau ariannol gerbron Senedd Cymru.
Endidau llywodraeth ganolog yn yr Alban	Dyddiad y datganiadau ariannol yn cael eu gosod gerbron Senedd yr Alban.
Llywodraeth ganolog ac endidau iechyd yng Ngogledd Iwerddon	Dyddiad gosod y datganiadau ariannol gerbron Cynulliad Gogledd Iwerddon.
Endidau llywodraeth ganolog lle mae'r datganiadau ariannol yn cael eu gosod gerbron deddfwrfeydd lluosog, lle mae'r dodwy yn digwydd ar wahanol ddyddiadau	Dyddiad gosod gerbron y ddeddfwrfa gyntaf lle gosodir y datganiadau ariannol.

I-132 Mewn llywodraeth ganolog, gosodir datganiadau ariannol y rhan fwyaf o endidau adrodd yn gyffredinol gerbron Tŷ'r Cyffredin; Tŷ'r Arglwyddi; ddau Dŷ'r Senedd; Senedd Cymru; Cynulliad Gogledd Iwerddon neu Senedd yr Alban. Fodd bynnag, ar gyfer endidau penodol, cyrff cyhoeddus hyd braich fel arfer, gall corff canolradd hefyd ystyried y datganiadau ariannol (bwrdd yn aml, ymddiriedolwyr neu gyfwerth) cyn cael eu gosod gerbron y Senedd, naill ai gan y corff canolradd, gan Ysgrifennydd Gwladol yr adran sy'n gyfrifol am yr endid, neu gan Drysorlys Ei Mawrhydi. Pan fo hierarchaeth adrodd o'r fath yn bodoli, mae'r archwilydd yn ystyried digwyddiadau dilynol y daw'r archwilydd yn ymwybodol ohonynt ac sy'n digwydd o ddyddiad adroddiad yr archwilydd hyd y dyddiad y gosodir y datganiadau ariannol gerbron y Senedd neu'r Cynulliad.

I-133 Nid yw datganiadau ariannol rhai o endidau llywodraeth ganolog yn cael eu gosod yn ffurfiol gerbron y Senedd, ond gellir eu rhoi yn llyfrgelloedd Tŷ'r Cyffredin a Thŷ'r Arglwyddi gan yr adran noddwyr. Gan nad yw datganiadau ariannol yr endidau hyn yn cael eu gosod yn ffurfiol gerbron y Senedd, mae'r archwilydd ond yn ystyried digwyddiadau dilynol sy'n digwydd hyd at y dyddiad y cyhoeddir y datganiadau ariannol. Fel arall, mae archwilydd endid llywodraeth ganolog yn dilyn gofynion ISA (DU) 560 ar gyfer digwyddiadau dilynol sy'n digwydd rhwng dyddiadau'r cyhoeddi a gosod gerbron y Senedd neu'r Cynulliad.

Ffeithiau a ddaeth yn hysbys i'r archwilydd ar ôl dyddiad adroddiad yr archwilydd ond cyn cyhoeddi'r datganiadau ariannol

I-134 Ar ôl dyddiad adroddiad yr archwilydd, nid oes rheidrwydd ar archwilydd i berfformio gweithdrefnau archwilio ynghylch y datganiadau ariannol hynny. Yn unol â hynny, ar ôl y dyddiad hwn, nid yw'n ofynnol i'r archwilydd chwilio am wybodaeth a allai fod â goblygiadau i'r farn archwilio sydd eisoes wedi'i rhoi.

I-135 Os, ar ôl dyddiad adroddiad yr archwilydd ond cyn y dyddiad y cyhoeddir y datganiadau ariannol, daw ffaith yn hysbys i'r archwilydd a allai, pe bai'n hysbys i'r archwilydd ar ddyddiad adroddiad yr archwilydd, fod wedi peri i'r archwilydd ddiwygio adroddiad yr archwilydd:

- Mae paragraffau 10 i 13 o ISA (DU) 560 yn ei gwneud yn ofynnol i'r archwilydd gyflawni gweithdrefnau pellach; ac
- os, ar ôl cwblhau gweithdrefnau pellach o'r fath, y daw'r archwilydd i'r casgliad bod gwybodaeth berthnasol a fyddai wedi effeithio ar y farn ar y datganiadau ariannol, mae'r archwilydd yn cyfeirio at faterion o'r fath yn y dystysgrif cwblhau archwilio.

I-136 Os yw'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu yn penderfynu peidio â diwygio'r datganiadau ariannol, os yw'r archwilydd yn credu bod angen eu diwygio, mae'r archwilydd yn ystyried cymryd camau priodol yn amserol i atal dibyniaeth ar adroddiad yr archwilydd:

- os yw'r datganiadau ariannol yn cael eu hystyried gan gorff canolradd cyn cael eu hanfon at Ysgrifennydd Gwladol yr adran noddwyr, a chyn cael eu gosod gerbron y Senedd, mae'r archwilydd yn ystyried gwneud datganiad i'r corff hwnnw, yn dibynnu ar berthynas yr archwilydd â'r corff canolradd fel y nodir yn nghylch ymgysylltu'r archwilydd, ac yng ngoleuni unrhyw gyngor cyfreithiol ar safbwynt yr archwilydd; ac
- os nad oes corff canolraddol, ac mae'r endid wedi anfon y datganiadau ariannol i Ysgrifennydd Gwladol yr adran noddwyr, ond nad ydynt eto i'w gosod gerbron y Senedd, yna yn amodol ar unrhyw gyngor cyfreithiol ar safbwynt yr archwilydd, mae'r archwilydd yn ystyried adrodd pryderon yr archwilydd i'r adran. Os yw cynnwys llythyr penodi'r archwilydd yn seiliedig ar y canllawiau a gyhoeddwyd gan Drysorlys Ei Mawrhydi, fel arfer mae gan yr archwilydd hawl i gael mynediad i adroddiad i'r adran am unrhyw faterion pwysig sy'n codi o waith yr archwilydd.

I-137 Yn y sector cyhoeddus, gall y camau a gymerwyd yn unol â pharagraff 13 [o ISA (DU) 560] pan nad yw'r rheolwyr yn diwygio'r datganiadau ariannol hefyd gynnwys adrodd ar wahân i'r ddeddfwrfa, neu gorff perthnasol arall yn yr hierarchaeth adrodd, ar oblygiadau'r digwyddiad dilynol ar gyfer y datganiadau ariannol ac adroddiad yr archwilydd (ISA (DU) 560, A14 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 560, 13).

I-138 Pan fydd y datganiadau ariannol yn cael eu cynhyrchu gan endid sy'n cael ei archwilio gan y Goruchwyliwr a'r Archwilydd Cyffredinol, mae gan yr archwilydd y posibilrwydd o adrodd

ar wahân i'r Senedd ar oblygiadau'r digwyddiad dilynol ar gyfer y datganiadau ariannol ac adroddiad yr archwilydd. Mae trefniadau tebyg yn galluogi Archwilydd Cyffredinol Cymru i adrodd ar wahân i Senedd Cymru, Archwilydd Cyffredinol yr Alban i adrodd i Senedd yr Alban ac Archwilydd Cyffredinol Gogledd Iwerddon i adrodd i Gynulliad Gogledd Iwerddon. Ar gyfer llywodraeth leol neu endidau ieuchyd, mae mater y dystysgrif cwblhau archwilio yn nodi cau'r archwiliad a diwedd arfer pwerau'r archwilydd.

I-139 Os digwyddodd y digwyddiad dilynol ar ôl dyddiad adroddiad yr archwilydd, gall yr archwilydd, yn ogystal â cheisio cyngor cyfreithiol, drafod y mater gyda Phrif Weithredwr yr endid a chyda'r adran noddi i sefydlu a allai fod yn bosibl tynnu adroddiad yr archwilydd yn ôl cyn i'r datganiadau ariannol gael eu gosod gerbron y Senedd neu'r Cynulliad.

Ffeithiau a ddaeth yn hysbys ar ôl y datganiadau ariannol wedi cael eu cyhoeddi

I-140 Mewn rhai awdurdodaethau, gall endidau yn y sector cyhoeddus gael eu gwahardd rhag cyhoeddi datganiadau ariannol diwygiedig yn ôl y gyfraith neu reoliad. Mewn amgylchiadau o'r fath, efallai mai'r dull gweithredu priodol ar gyfer yr archwilydd fydd adrodd i'r corff statudol priodol (ISA (DU) 560, A17 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 560, 15).

I-141 Yn y sector cyhoeddus, mae mater barn archwilio statudol yr archwilydd yn nodi diwedd yr archwiliad ac, ar gyfer rhai ymrwymadau archwilio'r sector cyhoeddus, unwaith y bydd y datganiadau ariannol wedi'u cyhoeddi, ni ellir eu diwygio ac ni ellir ailgyhoeddi adroddiad yr archwilydd. Os bydd mater y mae angen ei dynnu at sylw rhanddeiliaid yn codi unwaith y bydd y datganiadau ariannol wedi'u cyhoeddi ac nad yw'n bosibl ail-gyhoeddi'r farn archwilio, mae gan yr archwilydd fecanweithiau eraill ar gael ar gyfer gwneud datganiad cyhoeddus. Er enghraifft, yn sector y llywodraeth ganolog gall yr Archwilydd Cyffredinol perthnasol adrodd i'r Senedd/Cynulliad neu archwilwyr lleol neu gall Rheolwr Archwilio yn yr Alban neu Archwilydd Cyffredinol Cymru ystyried cyhoeddi adroddiad budd y cyhoedd.

ISA (DU) 570 (Diwygiwyd Medi 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Pryder cynyddol

I-142 Amcanion yr archwilydd yw:

(a) cael tystiolaeth archwilio ddigonol briodol ynghylch y canlynol, a dod i'r casgliad ar:

- a oes ansicrwydd materol yn ymwneud â phryder yn bodoli; a
- phriodoldeb defnydd y rheolwyr o sail cyfrifyddu sy'n mynd i'r afael â chyfrifeg wrth baratoi'r datganiadau ariannol; a

(b) adrodd yn unol ag ISA (DU) 570] (ISA (DU) 570, 9-1).

Egwyddorion allweddol

I-143 Mae'r adran hon o Nodyn Ymarfer 10 yn rhoi arweiniad ar gymhwyso ISA (DU) 570 ar gyfer endidau sector cyhoeddus sy'n seiliedig ar yr egwyddorion canlynol:

- a) Mae'r dull o fynd i bryder yn cydymffurfio'n llawn ag ISAs (y DU).
- b) Serch hynny, mewn llawer o endidau sector cyhoeddus (ond nid pob un), nid yw defnyddio sail cyfrifyddu sy'n mynd yn destun ffocws sylweddol ar amser ac adnoddau'r archwilydd gan fod y fframweithiau adrodd ariannol cymwys yn rhagweld y bydd y sail barhaus o ran cyfrifyddu yn berthnasol pan fydd gwasanaethau'r endid yn parhau i gael eu darparu gan y sector cyhoeddus. Mewn achosion o'r fath, mae ansicrwydd sylweddol sy'n gysylltiedig â phryder parhaus yn annhebygol o fodoli.
- c) Oherwydd hyn, bydd dull syml a safonol o gydymffurfio ag ISA (DU) 570 yn aml yn briodol ar gyfer endidau o'r math y cyfeirir ato yn (b).
- d) Hyd yn oed pan nad yw'r fframwaith adrodd ariannol yn cynnwys darpariaethau o'r math y cyfeirir atynt yn (b), mae'r ffaith bod endidau'r sector cyhoeddus yn debygol o allu manteisio ar gymorth y llywodraeth i wireddu eu hasedau a setlo eu rhwymedigaethau yn golygu y gallai sail barhaus cyfrifyddu (ond ni fydd bob amser) fod yn fwy tebygol o wneud cais nag i endidau sector preifat mewn sefyllfa ariannol gymharol. Mae'r archwilydd yn adlewyrchu'r amgylchiadau hyn yn y casgliadau y maent yn eu tynnu ar bryder parhaus at ddiben adroddiad yr archwilydd.
- e) I lawer o endidau yn y sector cyhoeddus, mae cynaliadwyedd ariannol yr endid adrodd a'r gwasanaethau y mae'n eu darparu yn fwy tebygol o fod o ddiddordeb sylweddol i'r cyhoedd na chymhwyso sail gynyddol y cyfrifyddu. Nid yw'r materion hyn yn uniongyrchol berthnasol i farn yr archwilydd, ond efallai y bydd yr archwilydd yn dymuno defnyddio pwerau adrodd ychwanegol i dynnu sylw'r defnyddiwr at bryderon cynaliadwyedd ariannol.

Pryder yn y sector cyhoeddus

I-144 Yn y sector cyhoeddus, gall defnydd rheolwyr o sail cyfrifyddu sy'n mynd yn destun pryder gael ei yrru gan ofynion y fframwaith adrodd ariannol yn hytrach na chynaliadwyedd ariannol yr endid adrodd. Pan fo'r archwilydd o'r farn bod y defnydd o sail cyfrifyddu sy'n mynd yn destun pryder yn briodol, ond er hynny mae materion cynaliadwyedd ariannol sylweddol i'w dwyn i sylw defnyddiwr y cyfrifon, mae'r archwilydd yn defnyddio'r pwerau adrodd hynny yr ystyrir eu bod yn briodol o dan yr amgylchiadau. Efallai na fydd yr adroddiad hwn yn arwain at addasiad i adroddiad yr archwilydd. Mae'r canllawiau canlynol ar ISA (DU) 570 yn ymdrin yn bennaf â phryder parhaus yn hytrach nag adrodd ar gynaliadwyedd ariannol.

I-145 Mae'r canllawiau ar gyfer ceisiadau yn ISA (DU) 570 yn rhoi'r enghreifftiau canlynol o faterion sy'n peri pryder a allai godi yn y sector cyhoeddus. **Maent yn cynnwys, ond heb fod yn gyfyngedig i, sefyllfaoedd lle mae endidau'r sector cyhoeddus yn gweithredu er elw, lle gellir lleihau neu dynnu cymorth y llywodraeth yn ôl, neu yn achos preifateiddio. Gall digwyddiadau neu amodau a allai fwrw amheuaeth sylweddol ar allu endid i barhau fel pryder parhaus yn y sector cyhoeddus gynnwys sefyllfaoedd lle nad oes gan yr endid sector cyhoeddus gyllid ar gyfer ei fodolaeth barhaus neu pan wneir penderfyniadau polisi sy'n effeithio ar y gwasanaethau a ddarperir gan endid y sector cyhoeddus (ISA (DU) 570, A2 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 570, 570, 2).**

I-146 Mae archwilydd yn adrodd yn eithriad ar gadernid asesiad rheolwyr a digonolrwydd datgeliadau mewn perthynas â'r risgiau sy'n dod i'r amlwg a'r prif risgiau sy'n wynebu'r endid, yn ogystal ag adrodd ar ansicrwydd materol mewn perthynas â mynd i bryder mewn adran ar wahân o adroddiad yr archwilydd.

Canllawiau sector-benodol

I-147 Yn ogystal â gofynion ISAs (DU) a'r Nodyn Ymarfer hwn, mae archwilydd y sector cyhoeddus yn rhoi sylw i ganllawiau a gyhoeddwyd gan awdurdodau perthnasol ar yr archwiliad o bryder sy'n mynd rhagddo, a allai gynnwys enghreifftiau eglur, lle mae canllawiau o'r fath yn ymwneud â sector neu amgylchiadau penodol yr endid a archwilir. Er enghraifft, mae archwilydd awdurdodau lleol a chyrff lleol y GIG yn ystyried nodiadau cyfarwyddyd a gyhoeddwyd yn unol â *Deddf Archwilio ac Atebolrwydd Lleol 2014*⁹.

Cynllunio'r dull o fynd i'r afael â phryder

I-148 Yn y lle cyntaf, mae'r archwilydd yn pennu dull cymesur o fynd i bryder yn seiliedig ar amgylchiadau'r endid a archwiliwyd a'r fframwaith adrodd ariannol cymwys.

I-149 Efallai y bydd y fframwaith adrodd ariannol yn darparu y rhagdybir y rhagdybir parhad disgwyledig o ddarparu gwasanaeth yn y dyfodol i ddarparu digon o dystiolaeth i baratoi'r datganiadau ariannol ar sail barhaus sy'n destun pryder. Er enghraifft, mae *Llawlyfr Adrodd Ariannol Trysorlys EM* yn cynnwys darpariaeth o'r fath. Mae presenoldeb neu absenoldeb darpariaeth o'r fath yn pennu graddau gweithdrefnau'r archwilydd ar y mater parhaus.

I-150 Os yw'r fframwaith adrodd ariannol yn darparu ar gyfer mabwysiadu sail barhaus cyfrifyddu ar sail y disgwyliad y bydd darpariaeth gwasanaeth yn parhau yn y dyfodol, mae'r archwilydd yn cymhwyso'r dull parhaus o ddarparu gwasanaeth a nodir yn yr adran hon o

⁹ **Nodyn Canllawiau Atodol (SGN) 01 Pryder mynd** – mae cyfrifoldebau'r archwilydd dros gyrff cyhoeddus lleol a gyhoeddwyd gan y Swyddfa Archwilio Genedlaethol ym mis Medi 2021 yn ffynhonnell berthnasol o ganllawiau ar gyfer archwilydd lleol yn Lloegr at ddibenion y paragraff hwn.

Nodyn Ymarfer 10 (yr adrannau sy'n dwyn y teitl 'Parhau i ddarparu dull gwasanaeth – gweithdrefnau asesu risg' a 'Parhau i ddarparu dull gwasanaeth – gwerthuso asesiad rheoli').

I-151 Os nad yw'r fframwaith adrodd ariannol yn darparu ar gyfer mabwysiadu sail gynyddol cyfrifyddu ar sail y disgwiliad y bydd darpariaeth gwasanaeth yn parhau yn y dyfodol, mae'r archwilydd yn cymhwyso ISA (DU) 570, gan ystyried gweddill adran 570 ISA (DU) 570 o Nodyn Ymarfer 10.

I-152 Mae'r fframweithiau adrodd ariannol sy'n cynnwys y darpariaethau hyn yn gwneud hynny i adlewyrchu'r amgylchiadau penodol sy'n berthnasol i endidau'r sector cyhoeddus. Yn y sector cyhoeddus, efallai y bydd gan endidau ddiffyg incwm dros wariant neu ormod o rwymedigaethau dros asedau. Fodd bynnag, ni fydd bodolaeth weithredol endid sector cyhoeddus bob amser yn dod i ben, neu bydd ei raddfa gweithrediadau yn destun gostyngiad gorfodol, o ganlyniad i anallu i ariannu ei weithrediadau neu ei rwymedigaethau net. Y rhesymau am hyn yw:

- mae endidau llywodraeth leol yn gyrff statudol y mae'n ofynnol iddynt barhau i gyflawni swyddogaethau sy'n hanfodol i'r cymunedau lleol, sydd eu hunain yn gyrff codi refeniw ac efallai y bydd ganddynt y posibilrwydd, ar gais, o adennill colledion dros gyfnod;
- mae yna dybiaeth gyffredinol na fydd unrhyw ran o'r GIG yn cael rhoi'r gorau i weithrediadau heblaw drwy gau bwriadol gan y llywodraeth ganolog, a gyhoeddwyd ymlaen llaw. Mae deddfwriaeth ar waith lle mae rhwymedigaethau ymddiriedolaethau'r GIG yn cael eu trosglwyddo i endid cyhoeddus arall os yw'r ymddiriedolaeth ar gau; a
- gall adrannau'r llywodraeth weithredu i osgoi methiannau ariannol gan endidau unigol yn y llywodraeth ganolog a rhannau eraill o'r sector cyhoeddus a thrwy hynny sicrhau parhad o ddarparu gwasanaethau cyhoeddus.

Parhau i ddarparu dull gweithredu gwasanaeth – gweithdrefnau asesu risg a gweithgareddau cysylltiedig

I-153 Mae'r archwilydd yn cyflawni gweithdrefnau asesu risg dros bryder parhaus fel sy'n ofynnol gan baragraffau 10-1 a 10-2 o ISA (DU) 570. Mae'r archwilydd yn cael dealltwriaeth o'r canlynol mewn perthynas â phryder: yr endid a'i amgylchedd; y fframwaith adrodd ariannol perthnasol; a system rheolaeth fewnol yr endid.

I-154 Yn y rhan fwyaf o achosion, disgwylir i'r ystyriaethau ym mharagraff A4-1 o ISA (DU) 570¹⁰ fod yn gymwys i endid cyhoeddus y mae'r fframwaith adrodd ariannol yn darparu ar ei

¹⁰ Gall natur, amseriad a maint gweithdrefnau asesu risg yr archwilydd i gael y ddealltwriaeth sy'n ofynnol ym mharagraffau 10-1 i 10-2 o ISA (DU) 570 ddibynnu ar i ba raddau y mae mater (au) unigol yn gymwys o dan yr amgylchiadau. Yn unol â hynny, gall rhai ystyriaethau ynghylch natur a maint goruchwyliaeth a llywodraethu sydd gan yr endid fod yn llai perthnasol neu ddim

gyfer ar gyfer mabwysiadu'r dybiaeth bryder barhaus ar sail y rhagwelir y bydd darpariaeth gwasanaeth yn parhau yn y dyfodol.

I-155 Os yw'r archwilydd yn cymhwyso'r dull parhaus o ddarparu gwasanaeth o ran mynd rhagddo, mae cyflawni'r gweithdrefnau asesu risg sy'n ofynnol gan ISA (DU) 570 yn golygu bod yr archwilydd yn cael digon o dystiolaeth i ddod i'r casgliad:

- a) mae natur yr endid yn golygu, er gwaethaf unrhyw fwriad i ddiddymu'r endid neu roi'r gorau i'w weithrediadau yn ei ffurf bresennol, y bydd yn parhau i fod yn briodol mabwysiadu sail gynyddol cyfrifyddu oherwydd, mewn digwyddiad o'r fath, gellir disgwyl i wasanaethau y mae'n eu perfformio barhau i gael eu darparu gan awdurdodau cyhoeddus cysylltiedig a bydd paratoi'r datganiadau ariannol ar sail bryder parhaus yn dal i ddarparu cynrychiolaeth ffyddlon o'r eitemau yn y datganiadau ariannol;
- b) mae'r fframwaith adrodd ariannol yn caniatáu i'r endid baratoi ei ddatganiadau ariannol ar sail y rhagdybiaeth a nodir o dan (a) uchod; ac
- c) mae system rheolaeth fewnol yr endid i nodi digwyddiadau neu amodau sy'n berthnasol i bryder sy'n mynd yn gymesur â'r risg isel bod ansicrwydd sylweddol sy'n gysylltiedig â phryder parhaus yn bodoli.

I-156 Fodd bynnag, os bydd asesiad risg yr archwilydd yn dod i'r casgliad y gallai fod yn amhriodol tybio y bydd y gwasanaethau sy'n cael eu cyflawni gan yr endid yn parhau i gael eu cyflawni hyd y gellir rhagweld, mae'r archwilydd yn peidio â chymhwyso dull parhaus y gwasanaeth ac yn dychwelyd i weithdrefnau amgen i fodloni gofynion ISA (DU) 570, gan ystyried gweddill adran 570 ISA (DU) 570 o Nodyn Ymarfer 10.

I-157 Mae'r asesiad risg a nodir yn yr adran hon yn seiliedig ar ystyried a fydd y gwasanaethau a ddarperir gan yr endid archwiliedig yn parhau i gael eu darparu. Gallai'r gwasanaethau hynny, yn y dyfodol, gael eu darparu gan yr un endid neu endid arall yn y sector cyhoeddus, neu y tu allan i'r sector cyhoeddus. Nid yw bodolaeth a chyllid parhaus, neu fel arall, yr endid a archwiliwyd, ynddo'i hun, yn berthnasol i weithdrefnau asesu risg yr archwilydd ynghylch mynd i'r afael â phryder ar gyfer endidau y mae'r fframwaith adrodd ariannol yn darparu ar eu cyfer ar gyfer mabwysiadu'r dybiaeth bryder barhaus ar sail y rhagwelir y bydd darpariaeth gwasanaeth yn parhau yn y dyfodol. Mae'r archwilydd yn cyflawni'r gweithdrefnau asesu risg hyn gan wybod nad yw ansicrwydd ynghylch bodolaeth a/neu ariannu'r endid a archwilir yn y dyfodol yn creu ansicrwydd sylweddol sy'n gysylltiedig â

yn berthnasol. Ar ben hynny, gall dull rheolwyr i asesu gallu'r endid i barhau fel pryder parhaus fod yn gymhleth oherwydd bod digwyddiadau ac amodau yn effeithio ar y busnes i raddau llai gan ddigwyddiadau ac amodau a allai, yn unigol neu gyda'i gilydd, fwrw amheuaeth sylweddol ar allu'r endid i barhau fel pryder parhaus. Mewn amgylchiadau o'r fath, mae'n debygol y bydd gweithdrefnau asesu risg yr archwilydd yn llai helaeth. (ISA (DU) 570, A4-1).

phryder parhaus i endidau o'r fath, ar yr amod nad yw'r ansicrwydd hwn hefyd yn ymestyn i ddarparu'r gwasanaethau yn y dyfodol.

Parhau i ddarparu dull gweithredu gwasanaeth – gwerthuso asesiad y rheolwyr

I-158 Yn y sector cyhoeddus, efallai na fydd rheolwyr bob amser yn gwneud asesiad pryder mynd manwl neu eglur oherwydd symlrwydd ymddangosiadol yr asesiad pryder parhaus mewn achosion fel y rhai a ddisgrifir uchod. Fodd bynnag, mae'n dal yn ofynnol i'r archwilydd gyflawni gweithdrefnau i werthuso asesiad rheolwyr o bryder mynd (ISA (DU) 570, 12-1 i 12.3).

I-159 Mae paragraff A8-1 o ISA (DU) 570¹¹ yn nodi ystyriaethau a all fod yn gymwys i endidau y mae'r fframwaith adrodd ariannol yn darparu ar eu cyfer ar gyfer mabwysiadu'r dybiaeth bryder barhaus ar sail y rhagwelir y bydd darpariaeth gwasanaeth yn parhau yn y dyfodol.

I-160 Er gwaethaf hyn, er y gall yr archwilydd ddod i ben heb ddadansoddiad manwl gan reolwyr, mae paragraff 10-3 o ISA (DU) 570 yn ei gwneud yn ofynnol i'r archwilydd wneud cais i reoli ei fod yn cynnal asesiad o allu'r endid i barhau fel pryder parhaus lle nad yw wedi gwneud hynny.

I-161 Wrth gyflawni'r gweithdrefnau sy'n ofynnol gan baragraff 12-2 o ISA (DU) 570, pan fo'r archwilydd yn bwriadu cyflawni gweithdrefnau asesu risg llai helaeth ynghylch mynd i'r afael â phryder yn unol â'r dull a nodir yn yr adran hon o Nodyn Ymarfer 10, gwerthusiad yr archwilydd o:

- dull rheoli i asesu gallu'r endid i barhau fel pryder parhaus (12-2(a));
- perthnasedd a dibynadwyedd y data sylfaenol (12-2 (b)); a
- phriodoldeb y rhagdybiaethau sylfaenol (12-2(c))

Gall yr Archwilydd Cyffredinol gynnwys tystiolaeth ddigonol o'r materion canlynol i ddod i'r casgliad:

¹¹ Nid cyfrifoldeb yr archwilydd yw unioni'r diffyg dadansoddi gan reolwyr. Mewn rhai amgylchiadau, fodd bynnag, efallai na fydd y diffyg dadansoddiad manwl gan y rheolwyr i gefnogi ei asesiad yn atal yr archwilydd rhag dod i'r casgliad a yw defnydd y rheolwyr o sail gyfrifo yn briodol o dan yr amgylchiadau. Yn yr achos hwn, gellir gwerthuso addasrwydd asesiad rheolwyr heb gynnal gweithdrefnau gwerthuso manwl os yw gweithdrefnau archwilio eraill yr archwilydd yn ddigonol i alluogi'r archwilydd i ddod i'r casgliad a yw defnydd y rheolwyr o'r sail gyfredol o gyfrifo wrth baratoi'r datganiadau ariannol yn briodol o dan yr amgylchiadau (ISA (DU) 570, A8-1).

a) ychwaith:

- (Ile mae'r rheolwyr wedi gwneud asesiad syml o allu'r endid i barhau fel pryder gweithredol): mae asesiad y rheolwyr yn amlwg yn briodol o dan yr amgylchiadau; neu
- (Ile nad yw'r rheolwyr wedi gwneud asesiad er gwaethaf cais o dan baragraff 10-3 o ISA (DU) 570): mae'r archwilydd yn gallu dod i'r casgliad yn absenoldeb dadansoddiad manwl gan reolwyr yn unol â pharagraff A8-1 o ISA (DU) 570; a

b) ychwaith:

- (Ile mae'r rheolwyr wedi gwneud asesiad syml o allu'r endid i barhau fel pryder gweithredol): nid oes unrhyw ddata sylfaenol yn bodoli oherwydd nad yw asesiad y rheolwyr yn seiliedig ar ffactorau meintiol; neu
- (Ile nad yw'r rheolwyr wedi gwneud asesiad er gwaethaf cais o dan baragraff 10-3 o ISA (DU) 570): nid oes unrhyw ddata na rhagdybiaethau sylfaenol i'w hasesu oherwydd nad yw'r rheolwyr wedi gwneud ei asesiad ei hun; a

c) Gwneir rhagdybiaeth sylfaenol briodol, oherwydd natur yr endid, er gwaethaf unrhyw fwriad i ddiddymu'r endid neu roi'r gorau i'w weithrediadau yn eu ffurf bresennol, y gellir disgwyl i'r endid barhau i gael eu darparu gan awdurdodau cyhoeddus cysylltiedig a bydd paratoi'r datganiadau ariannol ar sail pryder parhaus yn dal i ddarparu cynrychiolaeth ffyddlon o'r eitemau yn y datganiadau ariannol; a

d) Mae'r fframwaith adrodd ariannol yn caniatáu i'r endid baratoi ei ddatganiadau ariannol ar sail y rhagdybiaeth a nodir o dan (c) uchod.

I-162 Fodd bynnag, os nad yw'r archwilydd yn gallu cael digon o dystiolaeth i gefnogi'r dybiaeth y bydd y gwasanaethau sy'n cael eu cyflawni gan yr endid yn parhau i gael eu cyflawni hyd y gellir rhagweld, ac felly nad yw'n gallu dod i'r casgliadau a amlinellir yn y paragraff blaenorol, mae'r archwilydd yn peidio â chymhwyso'r dull parhaus o ddarparu gwasanaeth ac yn dychwelyd i weithdrefnau amgen i fodloni gofynion ISA (DU) 570, gan ystyried gweddill adran ISA (DU) 570 o Nodyn Ymarfer 10.

I-163 Ar gyfer endidau archwiledig y mae'r fframwaith adrodd ariannol yn darparu ar eu cyfer ar gyfer mabwysiadu'r dybiaeth bryder parhaus ar sail y parhad a ragwelir o ddarparu gwasanaeth yn y dyfodol, mae casgliadau'r archwilydd ynghylch asesiad y rheolwyr, fel y nodir yn yr adran hon, yn ymwneud ag a fydd y gwasanaethau a ddarperir gan yr endid archwiledig yn parhau i gael eu darparu. Nid oes angen i asesiad y rheolwyr – na'i werthusiad gan yr archwilydd – fynd i'r afael ag unrhyw ansicrwydd ynghylch bodolaeth a chyllid parhaus, neu fel arall, y fath endid, ar yr amod nad yw'r ansicrwydd hwn hefyd yn ymestyn i ddarpariaeth y gwasanaethau yn y dyfodol.

I-164 Wrth lunio barn wrth werthuso asesiad y rheolwyr, mae'r archwilydd yn ystyried yr ystyriaethau yn yr adran isod o'r enw 'Cyfrifoldebau'r archwilydd dros ystyried priodoldeb y sail sy'n mynd i bryder'.

Cyfrifoldebau'r archwilydd dros ystyried priodoldeb y sail sy'n mynd i'r afael â phryder

I-165 Wrth lunio barn ar allu'r endid i barhau â'i weithrediadau, mae ystyriaeth yr archwilydd sector cyhoeddus o bryder yn cwmpasu dau ffactor ar wahân, ond weithiau gorgyffwrdd:

- y risg sy'n gysylltiedig â newidiadau i gyfeiriad polisi; a
- risg weithredol neu fusnes.

I-166 Mae'r archwilydd yn canfod a oes gan y Senedd/Cynulliad fwriad hysbys i ddiddymu, trosglwyddo neu breifateiddio gweithgareddau'r endid archwiliedig.

I-167 Pan ddaw'r archwilydd yn ymwybodol o wybodaeth sy'n nodi bod y Senedd/Cynulliad wedi gwneud penderfyniad sy'n debygol o effeithio ar fodolaeth weithredol barhaus yr endid, mae'r archwilydd yn sefydlu yn gyntaf a yw gweithgareddau gweithredol yr endid yn debygol o gael eu trosglwyddo mewn mannau eraill yn y sector cyhoeddus. Os ydynt, ni waeth a fydd yr endid yn parhau i weithredu, mae'n debygol y bydd y sail barhaus o baratoi'r datganiadau ariannol yn parhau'n briodol. Os nad ydynt i gael eu trosglwyddo o fewn y sector cyhoeddus, yna wrth ystyried y dybiaeth bryder sy'n mynd rhagddo, gall yr archwilydd benderfynu gofyn i'r endid a archwilir sicrhau llythyr o gymorth ariannol gan yr adran berthnasol neu'r corff gweithredol, gan gadarnhau bod yr endid yn parhau i gael cefnogaeth ariannol i ddefnyddio ei asedau a bodloni rhwymedigaethau wrth iddynt ddisgyn yn ddyledus. Mae'r penderfyniad i gael tystiolaeth o gefnogaeth yn ystyried canlyniadau eraill asesiad y rheolwyr neu'r archwilydd o fynd yn destun pryder, er enghraifft asesu rhagolygon, adnoddau sydd ar gael ac ansicrwydd materol.

I-168 Efallai y bydd gan rai cyrff sector cyhoeddus ddyletswydd statudol i dorri'r gyllideb. Gall bodolaeth gofyniad o'r fath ddylanwadu ar gwmpas a natur gweithdrefnau archwilio; Er enghraifft, efallai y byddai'n briodol ystyried perfformiad ariannol yr endid, gan gynnwys effeithiolrwydd cynlluniau adfer ariannol. Nid yw methu â thorri hyd yn oed ynddo'i hun yn nodi mater pryder cynyddol.

I-169 O ystyried mai ystyriaeth allweddol yn y sector cyhoeddus yw bwriad y Senedd/Cynulliad, mewn rhai achosion gall archwilydd y sector cyhoeddus ystyried gofyn i'r endid sicrhau cadarnhad uniongyrchol gan yr adran neu'r corff gweithredol sy'n gyfrifol am ddarparu cefnogaeth ariannol i'r endid nad oes unrhyw gynlluniau a fyddai'n debygol o effeithio ar fodolaeth weithredol barhaus yr endid. Mewn amgylchiadau o'r fath, efallai na fydd cynrychiolaeth a ddarperir gan y Swyddog Cyfrifo/Atebol neu swyddog ariannol cyfrifol yr endid y bydd cefnogaeth ariannol yn parhau i gael ei derbyn yn ddigonol fel sicrwydd ystyrlon dros ddyfodol endid. Mae hyn oherwydd y gallai'r gynrychiolaeth fod yn seiliedig ar

ragdybio gwybodaeth am fwriadau'r cefnwr ariannol na fyddai'r endid neu'r farn o bosibl yn ei feddiant ar amodau cymorth yn y dyfodol nad yw'r endid yn gallu ei wneud.

I-170 Pan fo arwyddion y gall yr endid roi'r gorau i weithredu ac mae'r archwilydd yn barnu bod y sail bryder barhaus yn briodol ar gyfer paratoi datganiadau ariannol endid sector cyhoeddus yn sylweddol ar sail cadarnhad trydydd parti a dderbyniwyd gan yr adran neu'r corff gweithredol sy'n gyfrifol am ddarparu cefnogaeth ariannol, mae'r archwilydd yn ystyried a yw hwn yn fater mor bwysig y cyfeirir at y cadarnhadau yn y datganiadau ariannol ac yn y datganiadau ariannol ac yn y datganiad ariannol yn y datganiad ariannol ac yn y Adroddiad yr archwilydd fel un sy'n berthnasol i ddealltwriaeth briodol o sail barn yr archwilydd. Hyd yn oed pan na fernir ei bod yn angenrheidiol cyfeirio at y cadarnhad yn y datganiadau ariannol, os yw'n ofynnol i'r archwilydd adrodd o dan baragraff 21-1(d) o ISA (DU) 570,¹² gall yr archwilydd ystyried ei bod yn briodol cyfeirio at y defnydd o'r cadarnhadau fel tystiolaeth archwilio yn adroddiad yr archwilydd wrth ddisgrifio'r gweithdrefnau a gyflawnwyd mewn perthynas â'r rhagdybiaeth bryder sy'n mynd rhagddo.

I-171 Os na ellir cael sylwadau neu gadarnhadau priodol, mae'r archwilydd yn ystyried a oes ansicrwydd materol sy'n gofyn am adran ar wahân o dan y pennawd 'Pryder Perthnasol sy'n Ymwneud â Mynd yn Bryderus' yn adroddiad yr archwilydd.

Ystyried y dyfodol rhagweladwy

I-172 Mae penderfyniadau i ddileu, trosglwyddo neu breifateiddio swyddogaethau cyrff y sector cyhoeddus yn eu hanfod yn destun ansicrwydd gwleidyddol; Er enghraifft, newidiadau mewn swyddi llywodraeth neu weinidogol. Fodd bynnag, mae'n anghyffredin na ellir rhagweld y dyfodol gyda rhywfaint o sicrwydd am y cynnod hyd at flwyddyn o ddyddiad cymeradwyo'r datganiadau ariannol. Yn aml, gall penderfyniadau gwleidyddol, yn enwedig trosglwyddiadau o swyddogaethau rhwng endidau gwahanol, fod fel, neu hyd yn oed yn fwy ansicr na'r risgiau cwbl annisgwyl sy'n wynebu pob cwmni'r sector preifat, ac ni allai'r cyfarwyddwyr na'r archwilydd fod yn ymwybodol ohonynt.

Amgylchiadau lle mae amheuaeth am y sail bryder sy'n mynd

I-173 Mae cessation yn fwyaf tebygol o ddeillio o newid deddfwriaethol neu benderfyniad a wnaed gan y Senedd/Cynulliad. Gellir gwneud penderfyniad i:

- dirwyn i ben a diddymu endid yn ei gyfanrwydd, lle mae llywodraeth ganolog yn penderfynu nad oes angen swyddogaethau'r endid mwyach;
- dirwyn i ben a diddymu'r cyfan neu ran o endid, ond trosglwyddo rhai neu'r cyfan o'i swyddogaethau i endid arall yn yr un sector neu sector arall;

¹² Gweler yr adran isod o'r enw 'Cyfeirnod yn adroddiad yr archwilydd i fynd yn bryderus'.

- uno'r endid, neu ryw ran ohoni, ag un arall yn yr un sector; neu
- preifateiddio endid, neu ryw ran ohoni, lle mae'r llywodraeth yn penderfynu y byddai'n well cyflawni rhai swyddogaethau gan y sector preifat.

I-174 Ym mhob un o'r achosion hyn, mae bodolaeth weithredol yr endid cyfan neu ran ohono yn dod i ben, ond dim ond yn achos diddymu heb unrhyw barhad o weithrediadau y byddai'r sail pryder parhaus yn dod i ben yn glir i fod yn briodol. Yn yr achosion eraill, mae'r archwilydd yn ystyried y sail y trosglwyddir y gweithgareddau, o safbwynt yr endid sy'n ildio'r asedau a'r rhwymedigaethau ar y dyddiad cyfrifyddu.

I-175 Yn y sector cyhoeddus nid yw'n anghyffredin i gyrff statudol roi gwarantau na all yr adnoddau sydd ar gael ar hyn o bryd i'r sefydliad eu bodloni, os gelwir arnynt. Mewn amgylchiadau o'r fath, mae'r archwilydd yn ystyried a yw'r datgeliadau a wnaed gan reolwyr mewn perthynas â phryder parhaus yn ddigonol ac a oes angen cyfeirio'r mater yn adroddiad yr archwilydd.

I-176 Pan fo endid llywodraeth ganolog yn gweithredu hyd braich oddi wrth y llywodraeth, yn enwedig mewn swyddogaeth fasnachu, gall yr archwilydd benderfynu bod diffyg incwm dros wariant neu ormod o rwymedigaethau dros asedau'n tanseilio'r dybiaeth bryder sy'n mynd rhagddo.

Cyfrifoldebau'r archwilwyr sector cyhoeddus dros adolygu ac adrodd ar drefniadau endid ar gyfer sicrhau gwerth am arian

I-177 Gall fframweithiau archwilio ei gwneud yn ofynnol i archwilwyr y sector cyhoeddus adolygu ac adrodd ar drefniadau'r endid ar gyfer sicrhau gwerth am arian ac mewn achosion o'r fath gall fod yn briodol i archwilwyr ystyried sut mae'r endid yn sicrhau ei fod yn gallu cynnal cynaliadwyedd ei wasanaethau a'i gyllid. Ond, pan fydd archwilwyr yn nodi pryderon am iechyd ariannol cyffredinol endid neu ei drefniadau ar gyfer cynnal cynaliadwyedd ei wasanaethau a'i gyllid, nid yw hyn o reidrwydd yn bwrw amheuaeth ar allu'r endid i barhau i baratoi ei ddatganiadau ariannol yn parhaus.

Cyfeiriadau yn adroddiad yr archwilydd at bryder parhaus

I-178 Ar gyfer y cyrff a bennir ym mharagraff 21-I(d) o ISA (DU) 570¹³, mae'r adran o adroddiad yr archwilydd o'r enw 'Casgliadau sy'n ymwneud â Phryder Cynyddol' yn cynnwys esboniad o sut y gwerthusodd yr archwilydd asesiad rheolwyr o allu'r endid i barhau fel pryder parhaus a, lle bo'n berthnasol, arsylwadau allweddol sy'n codi mewn perthynas â'r

¹³ Mae'r endidau hyn, fel y nodir ym mharagraff 21-I(d) o ISA (DU) 570, yn endidau budd cyhoeddus, endidau rhestredig eraill, endidau sy'n ofynnol, a'r rhai sy'n dewis yn wirfoddol, i adrodd ar sut y maent wedi cymhwyso Cod Llywodraethu Corfforaethol y DU, ac endidau eraill sy'n ddarostyngedig i ofynion llywodraethu *Rheoliadau Cwmnïau (Adrodd Amrywiol) 2018*.

gwerthusiad hwnnw. Pan fo casgliadau'r archwilydd yn seiliedig ar yr ystyriaethau a nodir yn yr adran hon o Nodyn Ymarfer 10, megis yr angen i'r gwasanaeth a ddarperir gan endid y sector cyhoeddus barhau i gael ei ddarparu ar ryw ffurf, mae'r archwilydd yn cyfeirio at yr ystyriaethau hyn yn adran 'Casgliadau sy'n ymwneud â Phryder Cynyddol' adroddiad yr archwilydd.

I-179 Os yw'r sefyllfa sy'n ymwneud â statws pryder parhaus yr endid sector cyhoeddus yn gymhleth, neu os oes pryderon sylweddol mewn perthynas â chynaliadwyedd ariannol y gwasanaethau sy'n cael eu darparu, mae'r archwilydd yn ystyried defnyddio unrhyw bwerau adrodd ychwanegol i adrodd ymhellach ar yr ystyriaethau hyn.

I-180 Wrth baratoi adroddiad yr archwilydd, mae'r archwilydd yn ystyried a fyddai'n fuddiol cynnwys esboniad o gasgliadau'n ymwneud â phryder parhaus sy'n mynegi'n glir ystyr y cysyniad o fynd i bryder fel y mae gwaith yr archwilydd yn ei gynnwys. Gallai'r adran hon o adroddiad yr archwilydd, os caiff ei gynnwys, gynnwys esboniad nad yw'r casgliadau a roddir yn gyfystyr â sicrwydd ynghylch cynaliadwyedd ariannol presennol neu yn y dyfodol.

I-181 Mae ystyriaethau ychwanegol sy'n berthnasol i gynnwys adroddiad yr archwilydd wedi'u nodi yn yr adrannau uchod o'r enw 'Cyfrifoldebau'r archwilydd ar gyfer ystyried priodoldeb y sail barhaus sy'n destun pryder' a 'Phryder mynd i bryder lle mae endidau sector cyhoeddus yn paratoi datganiadau ariannol ar sail arian parod'.

ISA (DU) 580 (Diweddarwyd Mai 2022): Sylwadau ysgrifenedig

I-182 Amcanion yr archwilydd yw:

(a) cael sylwadau ysgrifenedig gan reolwyr a, lle bo'n briodol, y rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu eu bod yn credu eu bod wedi cyflawni eu cyfrifoldeb dros baratoi'r datganiadau ariannol ac am gyflawnrwydd y wybodaeth a ddarperir i'r Comisiynydd;

(b) cefnogi tystiolaeth archwilio arall sy'n berthnasol i'r datganiadau ariannol neu honiadau penodol yn y datganiadau ariannol drwy gyfrwng sylwadau ysgrifenedig os penderfynir eu bod yn angenrheidiol gan yr archwilydd neu sy'n ofynnol gan ISAs eraill (y DU); a

(c) ymateb yn briodol i sylwadau ysgrifenedig a ddarperir gan reolwyr a, lle bo'n briodol, y rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu, neu os ydynt yn cael eu rheoli neu, lle bo'n briodol, nid yw'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu yn darparu'r sylwadau ysgrifenedig y gofynnodd yr archwilydd (ISA) 580, 6).

Nodi pwy sy'n gymwys i roi cynrychiolaeth ysgrifenedig yn y sector cyhoeddus

I-183 Mae'r archwilydd yn cymryd gofal i sicrhau bod sylwadau yn cael eu derbyn gan y rhai sy'n gymwys i'w rhoi yn unig, megis:

- cydnabyddiaeth o gyfrifoldebau "cyfarwyddwyr" ar gyfer y datganiadau ariannol yn cael ei wneud gan y rhai y mae'r cyfrifoldebau wedi'u breinio ynddynt; a
- gwneir cynrychioliadau rheoli ar faterion sy'n berthnasol i'r datganiadau ariannol gan bersonau sydd â gwybodaeth am y ffeithiau neu sydd wedi'u hawdurdodi i wneud y dyfarniad neu fynegi'r farn.

I-184 Mewn llywodraeth ganolog ac endidau ieuchyd, fel arfer bydd sylwadau ar gael gan y Swyddog Cyfrifeg neu'r Swyddog Cyfrifol. Mewn cyrff llywodraeth leol, mae gan y swyddog cyllid cyfrifol gyfrifoldeb statudol dros weinyddu materion ariannol yr endid yn briodol. Felly, gall archwilydd endid llywodraeth leol gael sylwadau gan y swyddog cyllid cyfrifol.

Cynnwys sylwadau ysgrifenedig yn y sector cyhoeddus

I-185 Gall y mandadau ar gyfer archwiliadau o ddatganiadau ariannol endidau sector cyhoeddus fod yn ehangach na rhai endidau eraill. O ganlyniad, gall y rhagosodiad sy'n ymwneud â chyfrifoldebau rheoli, y cynhelir archwiliad o ddatganiadau ariannol endid sector cyhoeddus ar eu cyfer arwain at sylwadau ysgrifenedig ychwanegol. Gall y rhain gynnwys sylwadau ysgrifenedig yn cadarnhau bod trafodion a digwyddiadau wedi'u cynnal yn unol â'r gyfraith, rheoleiddio neu awdurdod arall (ISA 580, A9 sy'n ymwneud â gofynion ISA 580, 10–11).

ISA (DU) 600 (Diwygiwyd Tachwedd 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Ystyriaethau arbennig – archwiliadau o ddatganiadau ariannol grŵp (gan gynnwys gwaith archwilwyr cydrannol)

I-186 Amcanion yr archwilydd yw:

(a) penderfynu a ddylid gweithredu fel archwilydd datganiadau ariannol y grŵp; a

(b) os yw'n gweithredu fel archwilydd datganiadau ariannol y grŵp:

- (i) cyfathrebu'n glir ag archwilwyr cydrannau ynghylch cwmpas ac amseriad eu gwaith ar wybodaeth ariannol sy'n ymwneud â chydrannau a'u canfyddiadau; a

(ii) cael tystiolaeth archwilio ddigonol briodol ynghylch gwybodaeth ariannol y cydrannau a'r broses gydgrynhoi i fynegi barn ynghylch a yw'r datganiadau ariannol grŵp yn cael eu paratoi, ym mhob ffordd berthnasol, yn unol â'r fframwaith adrodd ariannol cymwys (ISA (DU) 600, 8).

- I-187 Mewn rhai rhannau o'r sector cyhoeddus lle mae cyfrifoldebau prif archwilwyr ac archwilwyr eraill yn cael eu llywodraethu gan ddarpariaethau statudol, gall y rhain ddiystyru darpariaethau ISA (DU) 600 (ISA (DU) 600 , A1-1 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 600, 3).
- I-188 Yn y sector cyhoeddus, efallai na fydd yr opsiwn o wrthod neu dynnu'n ôl o ymgysylltiad ar gael i'r archwilydd oherwydd natur y mandad neu ystyriaethau budd y cyhoedd. Yn yr amgylchiadau hyn, mae ISA (DU) 600 yn dal i fod yn berthnasol i'r archwiliad grŵp, ac ystyrir effaith anallu'r tîm ymgysylltu grŵp i gael tystiolaeth archwilio ddigonol briodol o ran ISA (DU) 705.
- I-189 Pan fydd archwilwyr y grŵp yn defnyddio gwaith archwilwyr cydran, mae archwilydd y grŵp yn pennu'r cyd-fateroldeb. Yn benodol, efallai y bydd angen i archwilydd y grŵp roi ystyriaeth ofalus i oblygiadau archwilwyr endidau gwahanol o fewn y grŵp, y gallai rhai ohonynt fod yn gwmnïau, gan ddefnyddio meincnod gwahanol ar gyfer gosod materoldeb ar gyfer eu corff archwiliedig. Mae archwiliwr y grŵp yn ystyried a yw'r elfen fateroldeb yn briodol mewn perthynas â materoldeb y grŵp.
- I-190 Mae grwpiau'n gyffredin mewn rhai rhannau o'r sector cyhoeddus. Er enghraifft, cyfunodd materion llywodraeth ganolog yn y Deyrnas Unedig ddatganiadau ariannol ar gyfer adrannau'r llywodraeth a Chyfrifon y Llywodraeth Gyfan. Gall endidau sector cyhoeddus unigol fod â chyfranddaliadau neu berchnogaeth mewn cwmnïau.
- I-191 Atgoffir archwilwyr o'r dehongliadau sector cyhoeddus penodol mewn perthynas â pharatoi cyfrifon y grŵp a diffiniad o reolaeth. Gellir cynnwys y rhain yn y fframwaith adrodd ariannol cymwys, megis *Llawlyfr Adrodd Ariannol Trysorlys EM* ar gyfer endidau llywodraeth ganolog. Yn seiliedig ar y wybodaeth honno, mae'r archwilydd yn asesu a ddylai'r endid a archwilir gynhyrchu datganiadau ariannol grŵp a pha endidau y dylid eu cyfuno.

Datganiadau ariannol cyfunol o gydrannau nad oes ganddynt unrhyw riant

- I-192 Gall endidau cyhoeddus baratoi datganiadau ariannol cyfunol sy'n crynhoi'r wybodaeth ariannol a baratowyd gan elfennau nad oes ganddynt riant. Mae archwilydd y datganiadau ariannol cyfun yn cymhwyso'r egwyddorion yn ISA (DU) 600 i archwilio datganiadau ariannol cyfun o'r fath.
- I-193 Mae archwilwyr cydrannau datganiadau ariannol cyfun o'r fath yn ceisio hwyluso mynediad i archwilydd y datganiadau ariannol cyfun ar sail debyg gan fod gan archwilydd grŵp fynediad at waith archwilwyr cydran o dan ISA (DU) 600. Bydd darpariaethau paragraffau 13 ac A14 i A19 o ISA (DU) 600 ar 'Mynediad at wybodaeth' yn gymwys o dan

yr amgylchiadau hyn fel pe bai'r endid a oedd yn paratoi'r datganiadau ariannol cyfun yn rhiant i grŵp.

- I-194 Gall datganiadau ariannol cyfun yn y sector cyhoeddus gynnwys nifer fawr o elfennau nad ydynt yn sylweddol. Yn yr achos hwn, nid oes angen i ddull yr archwilydd gynnwys adolygiad o bapurau gwaith archwilwyr cydrannau nad ydynt yn sylweddol. Gall yr archwilydd gyflawni gweithdrefnau eraill sy'n rhoi sicrwydd priodol digonol dros wybodaeth ariannol gyfun cydrannau. Bydd y gweithdrefnau hyn yn fwy helaeth na'r gweithdrefnau dadansoddol sy'n ofynnol gan baragraff 28 o ISA (DU) 600; gall gweithdrefnau gynnwys, er enghraifft, profi cydrannau sampl wedi'u targedu.
- I-195 Yng nghyd-destun y math hwn o archwiliad, mae'r archwilydd yn dehongli'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu (fel y'u diffinnir ym mharagraff 10(a) o ISA (DU) 260) fel rhai sy'n cyfeirio at y person(au) neu'r sefydliad(au) sydd â chyfrifoldeb am oruchwylio'r broses adrodd ariannol sy'n ymwneud â'r datganiadau ariannol cyfunol. Efallai y bydd gan y grŵp hwn gyfrifoldeb am oruchwylio'r cyfeiriad a'r rhwymedigaethau strategol sy'n gysylltiedig ag atebolrwydd y sector y mae'r wybodaeth ariannol a gynhwysir yn y datganiadau ariannol cyfun yn ymwneud ag ef.
- I-196 Gall y dehongliad a ddisgrifir yn y paragraff blaenorol (at ddiben nodi'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu wrth archwilio datganiadau ariannol cyfunol o gydrannau nad oes ganddynt riant) fod yn berthnasol hefyd i nodi'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu yng nghyd-destun mathau eraill o archwilio grŵp, lle mae hyn yn agored i ddehongliad.

ISA (DU) 610 (Diwygiwyd Mehefin 2013) (Diweddarwyd Mai 2022): Defnyddio gwaith archwilwyr mewnol

I-197 Mae amcanion yr archwilydd allanol, lle mae gan yr endid swyddogaeth archwilio fewnol a'r archwilydd allanol yn disgwyl defnyddio gwaith y swyddogaeth i addasu natur neu amseru, neu leihau maint, gweithdrefnau archwilio sydd i'w cyflawni'n uniongyrchol gan yr archwilydd allanol, neu i ddefnyddio archwilwyr mewnol i ddarparu cymorth uniongyrchol, Yn:

(a) penderfynu a ellir defnyddio gwaith y swyddogaeth archwilio fewnol neu gymorth uniongyrchol gan archwilwyr mewnol, ac os felly, ym mha feysydd ac i ba raddau;

Ac ar ôl gwneud y penderfyniad hwnnw:

(b) os ydych yn defnyddio gwaith y swyddogaeth archwilio fewnol, i benderfynu a yw'r gwaith hwnnw'n ddigonol at ddibenion yr archwiliad; ac

(c) os ydych yn defnyddio archwilwyr mewnol i ddarparu cymorth uniongyrchol, i gyfarwyddo, goruchwylio ac adolygu eu gwaith yn briodol. (ISAs (DU) 610, 13).

Defnyddio gwaith archwilio mewnol mewn perthynas â chyfrifoldebau eraill yr archwilydd.

- I-198 Efallai y bydd gan yr archwilydd gyfrifoldebau i adolygu systemau rheolaeth fewnol, yn ogystal ag archwilio datganiadau ariannol, er enghraifft i roi sicrwydd negyddol ar y Datganiad Llywodraethu. Gellir asesu gwaith archwilio mewnol at ddibenion o'r fath, hyd yn oed os yw'r archwilydd o'r farn nad yw'n bosibl nac yn ddymunol defnyddio ei waith mewn meysydd penodol at ddibenion archwilio'r datganiadau ariannol allanol.
- I-199 Gellir ystyried gwaith archwilio mewnol hefyd mewn perthynas â chyfrifoldebau eraill yr archwilydd. Pan ddaw materion i sylw'r archwilydd ynghylch gwaith archwilio mewnol, adolygir y canfyddiadau hyn yn briodol yn unol ag ISA (DU) 610 am eu heffaith bosibl ar archwilio'r datganiadau ariannol.

ISA (DU) 620 (Diwygiwyd Tachwedd 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Defnyddio gwaith arbenigwr archwilydd

I-200 Amcanion yr archwilydd yw:

- (a) penderfynu a ddylid defnyddio gwaith arbenigwr archwilydd; a**
- (b) os ydych yn defnyddio gwaith arbenigwr archwilydd, i benderfynu a yw'r gwaith hwnnw'n ddigonol at ddibenion yr archwilydd (ISA (DU) 620, 5).**

- I-201 Yn y sector cyhoeddus, efallai y bydd amgylchiadau (yn ogystal â'r rhai a ddisgrifir yn ISA (DU) 620), lle mae'n ofynnol i'r archwilydd ddefnyddio gwaith arbenigwr archwilydd. Er enghraifft, ar gyfer archwilio amcangyfrifon cyfrifeg arbenigol neu gymhleth, efallai y bydd angen i'r archwilydd benodi arbenigwr i gael dealltwriaeth o'r broses amcangyfrif. Enghraifft arall yw pan fydd un archwilydd yn penodi arbenigwr i roi sicrwydd i nifer o archwilwyr, er enghraifft mewn perthynas â phrisio proffesiynol eiddo neu gynllun pensiwn.
- I-202 Yn ogystal â'u rôl yn cynorthwyo'r archwilydd i gael tystiolaeth at ddibenion barn yr archwiliad, gall arbenigwyr yr archwilydd hefyd ddarparu gwybodaeth ac arbenigedd y gall yr archwilydd eu defnyddio wrth gyflawni eu cyfrifoldebau ehangach ar gyfer archwilio'r cyhoedd. Er enghraifft, gall yr archwilydd ofyn am fewnwelediadau gan arbenigwr yr archwilydd ynghylch gwelliannau y gallai'r endid archwiliedig eu gwneud i'w reolaeth ariannol. Yna gall yr archwilydd ddefnyddio'r wybodaeth hon wrth gyfathrebu â rheolwyr a'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu a/neu yn eu hadroddiadau ehangach.

ISA (DU) 700 (Diwygiwyd Tachwedd 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Ffurio barn ac adrodd ar ddatganiadau ariannol

I-203 Amcanion yr archwilydd yw:

(a) ffurfio barn ar y datganiadau ariannol yn seiliedig ar werthusiad o'r casgliadau a dynnwyd o'r dystiolaeth archwilio a gafwyd; a

(b) mynegi 'n glir y farn honno drwy adroddiad ysgrifenedig (ISA (DU) 700, 6).

I-204 Mae'r adran o'r canllawiau hyn ar adrodd estynedig archwilwyr yn adlewyrchu'r ffaith bod rhai archwilwyr sector cyhoeddus yn adrodd o dan ISA (DU) 701.

Cyfeiriwyd adroddiad yr archwilydd yn y sector cyhoeddus

I-205 Mae ISA (DU) 700 yn ei gwneud yn ofynnol i deitl adroddiad archwilydd nodi pwy yw'r person neu'r personau y cyfeiriwyd hwy atynt. Fel arfer, hwn yw'r person neu'r personau yr ymgymerir â'r archwiliad ar eu rhan a bydd yn amrywio ar draws y sector cyhoeddus, yn dibynnu ar y fframwaith archwilio perthnasol.

Adroddiadau gan archwilwyr dan gontract i asiantaethau archwilio cenedlaethol

I-206 Pan gynhelir archwiliad ar sail "contractio" yna gall y contract rhwng y cwmni a'r asiantaeth archwilio nodi bod y cwmni'n cyhoeddi adroddiad archwilio i'r asiantaeth archwilio. O dan yr amgylchiadau hyn, mae hyn y tu allan i gwmpas ISA (DU) 700 a bydd y trefniadau adrodd yn cael eu diffinio gan y contract rhwng y cwmni a'r asiantaeth archwilio. Mae'r adroddiad y mae'r materion pendant i'r asiantaeth archwilio yn adlewyrchu cwmpas yr ymgysylltiad o dan delerau'r contract.

Y gofyniad i ardystio bod yr archwiliad wedi'i gwblhau yn y sector cyhoeddus

I-207 Ar gyfer endidau penodol, mae'n ofynnol i ardystio bod yr archwiliad wedi'i gynnal neu i ardystio bod yr archwiliad wedi'i gwblhau. Mae'r cyntaf yn rhan sylfaenol o'r farn archwilio fel sy'n ofynnol gan y ddeddfwriaeth ar gyfer cyrff cyhoeddus penodol ac mae wedi'i hymgorffori yng ngeiriad y paragraff rhagarweiniol i adroddiad yr archwilydd. Mae'r olaf yn gyfrifoldeb ehangach am archwilwyr llywodraeth leol yng Nghymru a Lloegr ac endidau ieuchyd yn Lloegr ac mae angen deall ei gysylltiad â'r farn ar y datganiadau ariannol. Gall archwilwyr gyfeirio at y canllawiau ar wahân ar y mater hwn a gyhoeddir gan yr asiantaeth archwilio genedlaethol berthnasol.

Cyfeiriad at y sail ar gyfer yr archwiliad yn adroddiad archwilydd y sector cyhoeddus

I-208 Pan ddarperir y gofyniad i archwilio datganiadau ariannol endid o dan statud, mae'r archwilydd yn cyfeirio at y Ddeddf Seneddol berthnasol a chyfarwyddyd cyfrifon wrth nodi'r datganiadau ariannol wedi'u harchwilio. Bydd y Ddeddf Seneddol berthnasol a chyfeiriad cyfrifon yn amrywio ar draws y sector cyhoeddus.

Goblygiadau geiriad rhagnodedig y farn archwilio ar gydymffurfio â Safonau Rhyngwladol ar Archwilio (DU)

I-209 Er bod y rhan fwyaf o ddatganiadau ariannol y sector cyhoeddus angen barn ynghylch a yw'r datganiadau ariannol yn rhoi barn wir a theg, mae rhai fframweithiau archwilio yn gofyn am farn ynghylch a yw'r datganiadau ariannol sy'n bresennol yn cyflwyno trafodion neu falansau yr endid yn deg neu'n briodol. Ni fydd pa bynnag eiriad a ddefnyddir yn cael effaith ar y graddau y mae'r archwilydd yn cadw at ofynion safonau archwilio.

Adrodd estynedig ar archwilydd

I-210 Nid yw endidau rhestredig yn gyffredin yn y sector cyhoeddus. Fodd bynnag, gall endidau'r sector cyhoeddus fod yn arwyddocaol oherwydd maint, cymhlethdod neu agweddau budd y cyhoedd. Mewn achosion o'r fath, gall fod angen archwilydd endid sector cyhoeddus yn ôl y gyfraith neu reoliad neu fel arall gall benderfynu cyfleu materion archwilio allweddol yn adroddiad yr archwilydd (ISA (DU) 700, A43 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 700, 31).

I-211 Efallai y bydd gan archwilwyr endidau sector cyhoeddus hefyd y gallu yn unol â'r gyfraith neu reoliad i adrodd yn gyhoeddus ar faterion penodol, naill ai yn adroddiad yr archwilydd neu mewn adroddiad atodol, a all gynnwys gwybodaeth sy'n gyson ag amcanion ISA (DU) 701. Mewn amgylchiadau o'r fath, efallai y bydd angen i'r Archwilydd Cyffredinol deilwra rhai agweddau ar gyfathrebu materion archwilio allweddol yn adroddiad yr archwilydd sy'n ofynnol gan ISA (DU) 701 neu gynnwys cyfeiriad yn adroddiad yr archwilydd at ddisgrifiad o'r mater yn yr adroddiad atodol (ISA (DU) 700, A75 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 700, 50).

I-212 Mae gofynion adrodd yr archwilydd estynedig gan gynnwys materion archwilio allweddol (fel y penderfynir gan ISA (DU) 701) yn berthnasol yn y ¹⁴ sector cyhoeddus, lle mae'r corff a archwilir yn ofynnol gan y rheoleiddiwr neu'n dewis mabwysiadu Cod Llywodraethu Corfforaethol y DU yn wirfoddol. Er nad yw llawer o gyrff y sector cyhoeddus yn bodloni'r meini prawf hyn, efallai y bydd yr archwilydd o'r farn ei bod yn briodol cynnwys y

¹⁴ Mae ISA (DU) 701 yn effeithiol ar gyfer archwiliadau o ddatganiadau ariannol am gyfnodau sy'n dechrau ar neu ar ôl 17 Mehefin 2016. Mae cais cynnar yn cael ei ganiatáu.

wybodaeth hon sy'n ofynnol gan ISA (DU) 701 yn yr adroddiad archwilio neu gyhoeddi adroddiad ar wahân ar gyfer bod yn agored a thryloyw ychwanegol neu lle bo hynny'n ofynnol gan Godau Ymarfer Archwilio perthnasol neu gyfwerth.

I-213 Efallai y bydd gan rai archwilwyr sector cyhoeddus bwerau a chyfrifoldebau statudol ychwanegol i adrodd ar faterion sydd o ddiddordeb i'r Senedd, y Cynulliad neu'r rheoleiddiwr perthnasol. Gall hyn gynnwys, er enghraifft, gwybodaeth gefndir ar sail barn yr archwiliad, rheolaeth ariannol annigonol neu faterion priodoldeb.

Materion i'w hadrodd drwy eithriad yn y sector cyhoeddus

I-214 Mae *Deddf Cwmnïau 2006* yn ei gwneud yn ofynnol i archwilwyr cwmnïau adrodd ar faterion penodol yn ddieithriad, gan gynnwys lle:

- Nid yw cofnodion cyfrifeg digonol wedi'u cadw, neu ni dderbyniwyd ffurflenni sy'n ddigonol ar gyfer yr archwiliad gan ganghennau na ymwelwyd â hwy yn ystod yr archwiliad; neu
- nad yw'r datganiadau ariannol yn cytuno â'r cofnodion neu'r ffurflenni cyfrifyddu; neu
- Nid ydynt wedi derbyn yr holl wybodaeth ac esboniadau sydd eu hangen arnynt ar gyfer eu harchwilio.

I-215 Mae archwilwyr y sector cyhoeddus yn adrodd ar y materion hyn yn ddieithriad, fel y nodir yn nhelerau'r ymgysylltu.

Esboniad i ba raddau yr ystyriwyd bod yr archwiliad yn gallu canfod afreoleidd-dra, gan gynnwys twyll

I-216 Mae paragraff 29-1 o ISA (DU) 700 yn ei gwneud yn ofynnol i adroddiad yr archwilydd egluro i ba raddau yr ystyriwyd bod yr archwiliad yn gallu canfod afreoleidd-dra, gan gynnwys twyll. Fel y disgrifir ym mharagraff I-43 o'r Nodyn Ymarfer hwn, defnyddir y term 'afreoleidd-dra' mewn ISAs (DU) i gyfeirio at achosion o ddiffyg cydymffurfio â deddfau a rheoliadau, gan gynnwys twyll. Yng nghyd-destun y farn reolaidd, mae 'trafodion afreolaidd' yn cyfeirio at drafodiadau nad ydynt yn unol â fframwaith yr awdurdodau, fel y disgrifir yn Rhan 2. Fel y disgrifir ym mharagraff I-44, ni chaiff trafodiad afreolaidd fod yn afreoleidd-dra o dan ISAs (DU), er y gall unrhyw afreoleidd-dra a ganfyddir gynnwys trafodion afreolaidd.

ISA (DU) 701 (Diwygiwyd Tachwedd 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Cyfathrebu materion archwilio allweddol yn adroddiad yr archwilydd annibynnol

I-217 Amcanion yr archwilydd yw pennu materion archwilio allweddol ac, ar ôl ffurfio barn ar y datganiadau ariannol, cyfleu'r materion hynny trwy eu disgrifio yn adroddiad yr archwilydd (ISA (DU) 701, 7).

I-218 Pan fo archwilydd endid sector cyhoeddus yn rhoi barn ynghylch rheoleidd-dra neu werth am arian trafodion yn y datganiadau ariannol ac mae'n ofynnol neu'n dewis cyfleu materion archwilio allweddol yn adroddiad yr archwilydd o dan ISA (DU) 701, mae'r archwilydd yn ystyried a ddylid adrodd ar faterion archwilio allweddol sy'n ymwneud â rheoleidd-dra neu werth am arian fel y bo'n briodol.

ISA (DU) 706 (Diwygiwyd Mehefin 2016): Pwyslais paragraffau mater a pharagraffau mater eraill yn adroddiad yr archwilydd annibynnol

I-219 Amcan yr archwilydd, ar ôl ffurfio barn ar y datganiadau ariannol, yw tynnu sylw'r defnyddwyr, pan fo angen gwneud hynny ym marn yr archwilydd, drwy gyfrwng cyfathrebu ychwanegol clir yn adroddiad yr archwilydd, i:

(a) mater, er ei fod yn cael ei gyflwyno neu ei ddatgelu'n briodol yn y datganiadau ariannol, sydd o'r fath bwysigrwydd ei bod yn sylfaenol i ddealltwriaeth defnyddwyr o'r datganiadau ariannol; neu

(b) fel y bo'n briodol, unrhyw fater arall sy'n berthnasol i ddealltwriaeth defnyddwyr o'r archwiliad, cyfrifoldebau'r archwilydd neu adroddiad yr archwilydd (ISA (DU) 706, 6).

I-220 Yn y sector cyhoeddus efallai na fydd tynnu'n ôl o'r archwiliad bob amser yn bosibl. Os yw'r opsiwn hwn yn ffafriol, ond nad yw ar gael, gall yr archwilydd ystyried hefyd ei bod yn angenrheidiol cynnwys paragraff Mater Arall yn adroddiad yr archwilydd neu i adrodd materion perthnasol i'r corff statudol priodol.

ISA (DU) 720 (Diwygiwyd Tachwedd 2019) (Diweddarwyd Mai 2022): Cyfrifoldebau'r archwilydd mewn perthynas â gwybodaeth arall

I-221 Amcanion yr archwilydd, ar ôl darllen y wybodaeth arall, yw:

(a) ystyried a oes anghysondeb materol rhwng yr wybodaeth arall a'r datganiadau ariannol;

(b) ystyried a oes anghysondeb materol rhwng yr wybodaeth arall a gwybodaeth yr archwilydd a gafwyd yn yr archwiliad;

(c) ymateb yn briodol pan fo'r archwilydd yn nodi ei bod yn ymddangos bod anghysondebau materol o'r fath yn bodoli, neu pan ddaw'r archwilydd fel arall yn ymwybodol ei bod yn ymddangos bod gwybodaeth arall yn cael ei chamddatgan yn sylweddol;

(d) pan fo'n ofynnol yn ôl y gyfraith neu reoliad i ffurfio barn ynghylch a yw'r wybodaeth a roddir yn yr wybodaeth arall yn gyson â'r datganiadau ariannol a gwybodaeth yr archwilydd a gafwyd yn yr archwiliad; ac

(e) adrodd yn unol ag ISA (DU) 720] (ISA (DU) 720, 11).

Cyfrifoldebau'r archwilydd mewn perthynas â'r adroddiad blynyddol

I-222 Mae'n ofynnol i lawer o endidau sector cyhoeddus gynnwys adroddiad blynyddol yn yr un dogfennau â'r datganiadau ariannol. Ar y cyfan, mae'n ofynnol i endidau ymgorffori elfennau Adroddiad Strategol a Chyfarwyddwyr Deddf Cwmnïau o fewn y deunydd ychwanegol hwn. Mae telerau ymgysylltu yr asiantaeth archwilio genedlaethol hefyd fel arfer yn mynnu bod barn yn cael ei gwneud ar gysondeb y deunydd hwnnw gyda'r datganiadau ariannol a archwiliwyd. Gan y gall y deunydd gael ei wasgaru o fewn gwybodaeth arall o'i chwmpas a gyhoeddir gyda'r cyfrifon, mae'n bwysig i'r adroddiad archwilio nodi'r hyn a gwmpesir gan y farn gysondeb.

I-223 Yn ogystal â'r farn gysondeb hon, mae ISA (DU) 720 yn ei gwneud yn ofynnol i'r archwilydd ddarllen yr holl wybodaeth a gyhoeddir gyda'r datganiadau ariannol, sy'n cynnwys yr holl ddeunydd a gwmpesir gan y farn gysondeb. Unwaith eto, mae'r adroddiad archwilio yn egluro pa gynnwys sydd wedi'i ddarllen.

I-224 Trwy gytundeb â'r cyrff perthnasol lle bo angen, mae rhai archwilwyr sector cyhoeddus yn adrodd lle nad yw'r Datganiad Llywodraethu yn adlewyrchu cydymffurfiaeth â'r canllawiau perthnasol. Cyfrifoldeb yr archwilydd mewn perthynas â'r Datganiad Llywodraethu yw ystyried y datganiad. Nid yw'r adolygiad hwn yn rhoi sicrwydd ar y datganiad, ond i:

- ystyried cyflawnrwydd y datgeliadau wrth fodloni'r gofynion adrodd;
- nodi a yw'r datgeliadau'n gamarweiniol; a
- nodi unrhyw anghysondebau rhwng y datgeliadau a'r wybodaeth y mae'r Archwilydd yn ymwybodol ohoni o waith archwilio.

I-225 Mae'r gofynion ar gyfer cyhoeddi gwybodaeth arall ochr yn ochr â datganiadau ariannol yn amrywio yn dibynnu ar natur gweithrediadau'r endid a'r gofynion adrodd. Yn

nodweddiadol, gallant gynnwys datganiad sy'n nodi cyfrifoldebau'r Swyddog Cyfrifo/Atebol neu gyfwerth a datganiad llywodraethu corfforaethol.

I-226 Gall y fframwaith adrodd gynnwys gofyniad bod y wybodaeth arall a gyflwynir yn 'deg, cytbwys a dealladwy'.¹⁵ Enghraifft o fframwaith adrodd gyda gofyniad o'r fath yw *Llawlyfr Adrodd Ariannol Trysorlys EM* ar gyfer endidau llywodraeth ganolog. Yn yr achos hwn, os yw'r archwilydd yn nodi nad yw unrhyw agweddau ar y wybodaeth arall yn cael eu cyflwyno mewn modd teg, cytbwys neu ddealladwy, mae'r archwilydd yn ystyried y goblygiadau i'r adroddiad. Mae'r archwilydd yn ystyried a yw'r wybodaeth yn cael ei chyflwyno mewn ffordd a fyddai'n ddealladwy i ystod eang o ddefnyddwyr posibl sydd â lefelau amrywiol o arbenigedd.

Adrodd i'r ddeddfwrfa

I-227 Yn y sector cyhoeddus, efallai na fydd tynnu'n ôl o'r ymgysylltu yn bosibl. Mewn achosion o'r fath, gall yr archwilydd gyhoeddi adroddiad i'r ddeddfwrfa sy'n rhoi manylion y mater neu gall gymryd camau priodol eraill (ISA (DU) 720, A47 sy'n ymwneud â gofynion ISA (DU) 720, 18).

Gwybodaeth arall statudol

I-228 Gall adroddiadau a chyfrifon blynyddol y sector cyhoeddus gynnwys gwybodaeth sy'n cael ei thrin fel gwybodaeth statudol arall oherwydd cyfrifoldebau adrodd statudol penodol neu delerau'r ymgysylltu. Er enghraifft, mae *Llawlyfr Adrodd Ariannol Trysorlys EM* yn darparu ar gyfer archwilydd i roi barn ar ddatgeliadau penodol yn yr Adroddiad Atebolrwydd ac i'r wybodaeth hon gael ei nodi'n glir fel yr archwilydd. Mae'r archwilydd yn gwneud datganiad cadarnhaol yn adroddiad yr archwilydd mewn perthynas â'r wybodaeth hon yn unol â pharagraff A58-1 o ISA (DU) 700 ac yn cynnal gweithdrefnau priodol mewn perthynas â'r wybodaeth.

Safon Moesegol Diwygiedig 2019

Egwyddorion trosfwaol

I-229 Rhaid i'r cwmni, ei bartneriaid a'r holl staff ymddwyn gydag uniondeb a gwrthrychedd ym mhob gweithgaredd a pherthynas broffesiynol a busnes (Safon Foesegol Ddiwygiedig 2019, A1).

¹⁵ Mae'r gofyniad i adrodd fod yn 'deg, cytbwys a dealladwy' yn deillio o *God Llywodraethu Corfforaethol y DU*. Gweler y *Cod* a gyhoeddwyd ym mis Gorffennaf 2018 yma: <https://www.frc.org.uk/getattachment/88bd8c45-50ea-4841-95b0-d2f4f48069a2/2018-UK-Corporate-Governance-Code-FINAL.pdf>

I-230 O ran pob ymgysylltiad, rhaid i'r cwmni, a phob person dan sylw, sicrhau (yn achos person dan sylw, i'r graddau y gallant wneud hynny) bod y cwmni a phob person dan sylw yn rhydd o amodau a pherthnasoedd a fyddai'n ei gwneud yn debygol y byddai trydydd parti gwrthrychol, rhesymol a gwybodus yn dod i ben annibyniaeth y cwmni neu unrhyw berson dan sylw yn cael ei gyfaddawdu (Safon Foesegol Ddiwygiedig 2019, A2).

Aseiniadau staff benthg

I-231 Ni fydd cwmni yn ymrwymo i gytundeb ag endid sy'n berthnasol i ymgysylltiad, neu â chysylltiadau endid o'r fath, i ddarparu unrhyw bartner neu gyflogai i weithio am gyfnod dros dro fel pe bai'r unigolyn hwnnw'n gyflogai i unrhyw endid o'r fath neu ei gysylltiadau. Mae eithriad yn berthnasol: mewn perthynas â staff a gyflogir gan asiantaeth archwilio genedlaethol yn y DU, mewn rôl heb unrhyw gyfrifoldebau rheoli; pan nad oes gan y rôl sydd i'w llenwi mewn endid sy'n berthnasol i ymgysylltiad unrhyw gyfrifoldebau rheoli llinell na rheoli; am gyfnod o ddim mwy na thri mis (neu ddim mwy na chwe mis ar gyfer aelod o staff o asiantaeth archwilio genedlaethol a gyflogir ar gontract hyfforddi); a lle na fyddai'r gwasanaeth i'w ddarparu yn cael ei wahardd gan y Safon Foesegol (Safon Foesegol Ddiwygiedig 2019, 2.36)

Partneriaid ac aelodau'r tîm ymgysylltu yn ymuno ag endid sy'n berthnasol i ymgysylltiad

I-232 Yn yr amgylchiadau a gwmpesir gan baragraff 2.45 [o Safon Foesegol¹⁶ Ddiwygiedig 2019], lle mae'r cyfrifoldeb am yr ymgysylltiad yn cael ei aseiniu gan ddeddfwriaeth neu reoliad ac ni all yr archwilydd ymddiswyddo o'r ymgysylltiad (e.e. ar gyfer rhai cyrff sector cyhoeddus) bydd y cwmni'n cymhwyso mesurau diogelu amgen i leihau bygythiadau i uniondeb neu

¹⁶ Mae paragraff 2.45 o Safon Foesegol Ddiwygiedig 2019 yn ymwneud ag amgylchiadau pan fo partner, neu berson arall (gan gynnwys person y mae ei wasanaethau ar gael neu o dan reolaeth y cwmni) sydd wedi'i gymeradwyo'n bersonol fel archwilydd statudol fel y disgrifir ym mharagraff 2.40 o'r Safon, yn cael ei benodi'n gyfarwyddwr, yn aelod o'r pwyllgor archwilio neu'n gorff sy'n cyflawni swyddogaethau cyfatebol, neu i swydd reoli allweddol gydag endid sy'n berthnasol i ymgysylltiad, ar ôl bod yn berson dan sylw o'r blaen:

(a) yn achos partner, ar unrhyw adeg yn ystod y ddwy flynedd cyn penodiad o'r fath; neu

(b) yn achos person arall, ar unrhyw adeg yn ystod y flwyddyn cyn penodiad o'r fath,

ac mae'n ei gwneud yn ofynnol i'r cwmni ymddiswyddo o'r ymgysylltiad lle bo'n bosibl o dan gyfraith neu reoliad cymwys ac ni fydd yn derbyn ymgysylltiad arall ar gyfer yr endid am gyfnod penodedig.

wrthrychedd i lefel lle na fyddai annibyniaeth yn cael ei pheryglu (Safon Foesegol Ddiwygiedig 2019, 2.46).

Cysylltiad hir ag ymrwymadau ac endidau sy'n berthnasol i ymrwymadau

I-233 Lle mae gan bartneriaid a staff mewn swyddi uwch gysylltiad hir neu gysylltiad helaeth a/neu reolaidd ag endid sy'n berthnasol i'r ymgysylltiad, bydd y cwmni'n asesu'r bygythiadau i uniondeb, gwrthrychedd ac annibyniaeth y cwmni a chynnwys personau a bydd yn cynnwys:

- cymhwyso mesurau diogelu i leihau'r bygythiadau i lefel lle na fyddai annibyniaeth yn cael ei pheryglu; a
- datgelu'r ymrwymadau a wnaed yn flaenorol gan y cwmni ar gyfer endid sy'n berthnasol i'r ymgysylltu â'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu a, lle bo'n berthnasol, unrhyw bersonau neu endidau eraill y mae'r cwmni yn cael cyfarwyddyd i'w cynghori.

Lle na ellir rhoi mesurau diogelu priodol, ni fydd y cwmni'n derbyn yr ymgysylltiad, yn ymddiswyddo o'r ymgysylltiad neu beidio â sefyll i'w ailbenodi, fel y bo'n briodol. Pan fo'r cyfrifoldeb am yr ymgysylltiad yn cael ei aseinio gan ddeddfwriaeth neu reoliad ac na all y cwmni ymddiswyddo o'r ymgysylltiad (e.e. yn achos rhai cyrff sector cyhoeddus), bydd y cwmni'n cymhwyso mesurau diogelu amgen (Safon Foesegol Ddiwygiedig 2019, 3.1).

I-234 Yn y sector cyhoeddus, gall deddfwriaeth sefydlu penodiadau a thelerau swydd yr archwilydd gyda chyfrifoldeb partner ymgysylltu. O ganlyniad, efallai na fydd yn bosibl cydymffurfio'n llwyr â'r gofynion cylchdro partner ymgysylltu a ragwelir ar gyfer endidau rhestredig. Serch hynny, ar gyfer endidau sector cyhoeddus sy'n cael eu hystyried yn sylweddol, mae'r archwilydd yn sefydlu polisïau a gweithdrefnau i hyrwyddo cydymffurfiaid ag ysbryd cylchdro cyfrifoldeb partner ymgysylltu.

Ffioedd

I-235 Nid yw paragraffau 4.23 i 4.34 [o'r Safon Foesegol Ddiwygiedig 2019] yn berthnasol i ymrwymadau endidau lle mae'r cyfrifoldeb am ymgysylltu yn cael ei aseinio gan ddeddfwriaeth ac ni all y cwmni ymddiswyddo o'r ymgysylltu, waeth beth yw ystyriaethau dibyniaeth economaidd (ee ar gyfer rhai cyrff sector cyhoeddus) (Safon Foesegol Ddiwygiedig 2019, 4.22).¹⁷

¹⁷ Mae paragraffau 4.23 a 4.24 o Safon Foesegol Ddiwygiedig 2019 yn ymwneud ag amgylchiadau lle:

Rhan 2: Archwilio rheoleidd-dra

Cyflwyniad

2-1 Mae'r rhan hon o'r Nodyn Ymarfer yn nodi canllawiau ar ystyriaethau archwilwyr y sector cyhoeddus o reoleidd-dra a materion cysylltiedig. Mae'n cynnwys:

- Deall y cysyniad o reoleidd-dra:
 - sut mae rheoleidd-dra yn ymwneud â chysyniadau eraill gan gynnwys priodoldeb a chydymffurfio â deddfau a rheoliadau;
 - archwilio rheoleidd-dra – trosolwg;
 - deall yr endid a'i amgylchedd;
 - deall rheolaethau mewnol yr endid;
 - materoldeb ar gyfer archwilio rheoleidd-dra;
 - asesu'r risg o drafodion afreolaidd materol;
 - gweithdrefnau cynllunio a pherfformio;
 - ardaloedd sydd angen ystyriaeth arbennig;
 - sylwadau ysgrifenedig;
 - defnyddio gwaith pobl eraill;
 - gwerthuso trafodion afreolaidd;
 - risg o dwyll wrth archwilio rheoleidd-dra;
-
- Disgwylir y bydd cyfanswm y ffioedd ar gyfer gwasanaethau y gellir eu derbyn gan endid budd y cyhoedd neu endid rhestredig arall a'i is-gwmnïau sy'n berthnasol i ymgysylltiad cylchol gan y cwmni yn fwy na 10% o incwm ffioedd blynyddol y cwmni yn rheolaidd; neu
 - Disgwylir y bydd cyfanswm y ffioedd ar gyfer gwasanaethau y gellir eu derbyn gan endid nad yw'n endid budd cyhoeddus a'i is-gwmnïau sy'n berthnasol i ymgysylltiad cylchol gan y cwmni yn fwy na 15% o incwm ffioedd blynyddol y cwmni yn rheolaidd.

ac yn ei gwneud yn ofynnol i'r cwmni beidio â gweithredu fel darparwr yr ymgysylltiad ar gyfer yr endid hwnnw a bydd naill ai'n ymddiswyddo neu beidio â sefyll i'w ailbenodi, fel y bo'n briodol.

- barn reolaidd ar ddatganiadau ariannol; a
- eraill yn adrodd yn ôl rheoleidd-dra.

Efallai y bydd gan archwilyr y sector cyhoeddus bwerau a chyfrifoldebau statudol mewn perthynas â'r modd y mae cyrff sy'n cael eu harchwilio yn defnyddio arian cyhoeddus. Gellir cyflawni rhai o'r cyfrifoldebau hyn drwy archwilio rheoleidd-dra, lle bo deddfwriaeth yn gofyn amdano. Mae'r archwiliad rheoleidd-dra yn gysylltiedig ag archwilio datganiadau ariannol ac felly mae'n cael ei gynnwys yn y Nodyn Ymarfer hwn. Efallai y bydd gofyn i archwilyr hefyd adrodd mewn perthynas â phriodoldeb neu economi, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd (gwerth am arian) y defnydd o arian cyhoeddus. Nid yw'r Nodyn Ymarfer hwn yn ymdrin â'r rhain a gall yr archwilyr gyfeirio at y fframwaith deddfwriaethol penodol a'r canllawiau eraill yn hytrach; er enghraifft, Codau Ymarfer Archwilio a ddatblygwyd gan asiantaeth archwilio berthnasol.

2-3 Mae'r rhan hon o'r Nodyn Ymarfer yn canolbwyntio ar archwilio rheoleidd-dra i roi barn sicrwydd resymol. Efallai y bydd angen ymrwymïadau sicrwydd cyfyngedig neu eraill ar rai endidau sector cyhoeddus fel rhan o rwymedigaethau cyllido neu amodau grant a osodir gan gyrff sector cyhoeddus eraill. Nid yw canllawiau ar ymrwymïadau o'r fath wedi'u cynnwys yn y Nodyn Ymarfer hwn ac mae'r archwilyr yn hytrach yn ymgynghori â gwybodaeth berthnasol arall am ymrwymïadau o'r math hwn. Er enghraifft, mae'n ofynnol i ymddiriedolaethau academi a chorfforaethau colegau yn Lloegr gomisiynu archwilyr allanol, fel cyfrifwyr adrodd, i gynnal adolygiad blynyddol o reoleidd-dra (sydd, yn yr achos hwn, yn fath o ymgysylltiad sicrwydd cyfyngedig) fel rhan o'u hamodau cyllido. Gall yr archwilyr gyfeirio at y ddogfen fframwaith berthnasol (e.e. cyfarwyddyd cyfrifon neu gytundeb triochoeg) a chanllawiau proffesiynol eraill (megis datganiad technegol ICAEW ar adrodd rheoleidd-dra ar gyfer academiâu neu Safon Ryngwladol ar Ymrwymïadau Sicrwydd (ISAE) 3000) i gael rhagor o wybodaeth am ymrwymïadau sicrwydd eraill mewn perthynas â rheoleidd-dra.

Deall y cysyniad o reoleidd-dra

2-4 Rheoleidd-dra yw'r cysyniad bod yn rhaid i drafodion sy'n cael eu hadlewyrchu yn natganiadau ariannol endid a archwilir fod yn unol â fframwaith perthnasol yr awdurdodau.

2-5 Mae fframweithiau awdurdodau yn fframweithiau allanol, sy'n benodol i'r endid archwiliedig, y mae'n rhaid i drafodion yr endid archwiliedig gydymffurfio â hwy. Mae'r fframweithiau hyn yn cael eu sefydlu gan gyrff sy'n gallu cyhoeddi a / neu orfodi'r awdurdodau ar gyfer yr endid hwnnw a gallent gynnwys, er enghraifft:

- awdurdodi deddfwriaeth;
- rheoliadau a gyhoeddwyd o dan ddeddfwriaeth lywodraethol;
- awdurdodau seneddol (gan gynnwys cyfreithiau cyllidebol, er enghraifft amcangyfrifon cyllideb a bleidleisiwyd gan y Senedd/Cynulliad perthnasol); a

- llywodraeth neu awdurdodau cysylltiedig (er enghraifft, *Rheoli Arian Cyhoeddus*¹⁸ a gyhoeddir gan Drysorlys EM).

2-6 Mae'r cysyniad o reoleiddio yn adlewyrchu pryderon defnyddwyr cyfrifon y sector cyhoeddus mai dim ond at y dibenion a fwriadwyd gan fframwaith perthnasol yr awdurdodau y defnyddir arian cyhoeddus a godir. Mae paratoi datganiadau ariannol gan gyrff cyhoeddus yn ffordd bwysig o sicrhau eu bod yn atebol am ddefnyddio arian cyhoeddus.

2-7 Ar gyfer archwilio llywodraeth ganolog (neu gyfwerth) a rhai cyrff ieuchyd, mae gofyniad statudol penodol ar yr archwilydd i ddarparu barn archwilio ychwanegol ynghylch p'un a yw, ym mhob ffordd berthnasol, gwariant ac incwm (taliadau a derbynebaw) wedi cael eu cymhwyso at y dibenion a fwriadwyd gan y Senedd, lle bo'n berthnasol ac yn cydymffurfio â'r awdurdodau sy'n eu llywodraethu. Gall yr archwilydd fabwysiadu dull archwilio integredig sy'n cwmpasu archwilio'r datganiadau ariannol ac ategu hynny drwy brofi rheoleidd-dra ychwanegol, lle bo angen.

Sut mae rheoleidd-dra yn ymwneud â chysyniadau eraill gan gynnwys priodoldeb a chydymffurfio â deddfau a rheoliadau

2-8 Er bod rheoleidd-dra yn ymwneud â chydymffurfio â fframwaith perthnasol o awdurdodau, mae priodoldeb yn ymwneud yn fwy â safonau ymddygiad, ymddygiad a llywodraethu corfforaethol. Mae'n cynnwys materion fel tegwch, uniondeb, osgoi elw personol o fusnes cyhoeddus, hyd yn oed yn llaw wrth benodi staff, cystadleuaeth agored wrth osod contractau ac osgoi gwastraff ac allfudiad.

2-9 Nid yw priodoldeb yn agored i ddilysu gwrthrychol yn hawdd ac, o'r herwydd, nid yw'n cael ei gynnwys yn benodol yn y farn ar ddatganiadau ariannol. Pan ddaw materion priodoldeb i'r amlwg yn ystod archwiliad datganiadau ariannol, mae'r archwilydd yn ystyried a yw, ac os felly, sut y gellir eu hadrodd.

2-10 Gallai Priodoldeb fod yn rhan o rôl statudol ehangach yr archwilydd neu gallai fod yn rhan o delerau'r ymgysylltu archwilio. Er enghraifft, yn yr Alban, mae Deddf Cyllid Cyhoeddus ac Atebolrwydd (Yr Alban) 2000 yn ei gwneud yn ofynnol i archwiliadau o'r cyfrifon y mae'r Archwilydd Cyffredinol yn gyfrifol amdanynt gynnwys adroddiadau'r archwilydd sy'n nodi canfyddiadau ynghylch a oedd y gwariant a'r derbynebaw a ddangosir yn y cyfrif yn cael eu hysgwyddo neu eu cymhwyso yn unol â darpariaethau statudol perthnasol a chydag unrhyw

¹⁸ Mae *Rheoli Arian Cyhoeddus* yn rhoi arweiniad ar sut i drin arian cyhoeddus ac yn nodi'r fframwaith rheoleidd-dra ar gyfer llywodraeth ganolog yn y DU. Gellir dod o hyd i'r ddogfen ar y wefan ganlynol: www.gov.uk/government/publications/managing-public-money

ganllawiau cymwys (p'un ai o ran priodoldeb neu fel arall) a gyhoeddwyd gan Weinidogion Cymru.

2-11 Fel rhan o'r archwiliad rheoleidd-dra, mae'r archwilydd yn asesu cydymffurfiaeth y corff a archwilir â deddfau a rheoliadau perthnasol. Mae'r ystyriaeth hon yn bwydo i mewn i waith a gyflawnir gan yr archwilydd o dan ISA (DU) 250A. Gellir dod o hyd i'r canllawiau ar gymhwyso'r ISA hwn (DU) yn Rhan 1 o'r Nodyn Ymarfer hwn.

2-11A Mae paragraffau 1-44A i 1-44D o Ran 1 o Nodyn Ymarfer 10 yn nodi sut mae'r cysyniad o reoleidd-dra yn rhyngweithio â chyfrifoldebau'r archwilydd sy'n ymwneud â thwyll o dan ISA (DU) 240, gan gynnwys twyll a allai fod â goblygiadau i'r farn reolaidd, ynghyd â materion sy'n ymwneud â therminoleg 'afreoleidd-dra'. Mae'r risg o dwyll wrth archwilio rheoleidd-dra hefyd yn cael sylw ym mharagraffau 2-79 i 2-82 yn Rhan 2 o Nodyn Ymarfer 10.

Archwilio rheoleidd-dra – trosolwg

2-12 Mae dull yr archwilydd o archwilio rheoleidd-dra trafodion yn natganiadau ariannol endidau'r sector cyhoeddus yn debyg i'r dull archwilio a nodir yn ISA (DU) 250A *Ystyriaeth o gyfreithiau a rheoliadau mewn archwiliad o ddatganiadau ariannol*. Gellir ei grynhofi fel:

- cael dealltwriaeth ddigonol o fframwaith yr awdurdodau sy'n benodol i'r endid. Mae'r archwilydd yn cael dealltwriaeth eang sy'n ddigonol i alluogi adnabod trafodion neu ddigwyddiadau a allai gael effaith sylweddol ar reoleidd-dra trafodion yn y datganiadau ariannol. Mae'r archwilydd hefyd yn ystyried y systemau a'r gweithdrefnau sydd ar waith i sicrhau cydymffurfiaeth â fframwaith yr awdurdodau. Mae'r archwilydd yn cael dealltwriaeth o'r amgylchedd rheoli mewnol i alluogi asesiad rhagarweiniol o reolaethau sy'n lliniaru'r risg o drafodion afreolaidd materol;
- cael digon o dystiolaeth briodol i gael sicrwydd ynghylch rheoleidd-dra. Gan ystyried materoldeb, mae'r archwilydd yn cyflawni gweithdrefnau archwilio ar drafodion trwy gyfuniad o brofion rheolaethau a gweithdrefnau sylweddol. Gellir integreiddio gweithdrefnau archwilio â'r rhai sy'n ymwneud ag archwilio'r datganiadau ariannol; ac
- adrodd ar reoleidd-dra trwy farn ar wahân ac eglur ar reoleidd-dra neu adroddiadau ar wahân ar faterion rheoleidd-dra.

2-13 Mewn rhai rhannau o'r sector cyhoeddus, mae'r egwyddorion a'r gweithdrefnau a gymhwysir i gael tystiolaeth ddigonol briodol i gefnogi barn ar y rheoleidd-dra yn debyg i'r rhai a gymhwysir i archwilio'r datganiadau ariannol. Felly, wrth ffurfio barn ar rheoleidd-dra, mae'r archwilydd yn ceisio rhoi sicrwydd rhesymol bod y datganiadau ariannol yn rhydd o drafodion afreolaidd materol. Er enghraifft, mae'r archwilydd yn gosod trothwy materol ar gyfer y farn reolaidd mewn modd tebyg ag ar gyfer y farn ar ddatganiadau ariannol, cymhwyso'r canllawiau yn ISA (DU) 320 a'r canllawiau cysylltiedig yn adran ISA (DU) 320 o Nodyn Ymarfer 10. Gall y trothwy materol ar gyfer rheoleidd-dra, ond ni fydd o reidrwydd, yr un fath â'r trothwy ar gyfer

y datganiadau ariannol. Mae ystyriaethau ansoddol materoldeb yn berthnasol mewn modd tebyg i'r farn reolaidd o ran y farn reolaidd ar ddatganiadau ariannol, ond gall ystyriaethau ansoddol gwahanol fod yn berthnasol i'r ddau farn benodol, yn dibynnu ar yr amgylchiadau sy'n ymwneud â'r endid adrodd.

2-14 Fodd bynnag, gall fod ystyriaethau penodol mewn perthynas ag asesiad yr archwilydd o fateroldeb, risg a dyluniad gweithdrefnau archwilio mewn perthynas â rheoleidd-dra a nodir yn y Nodyn Ymarfer hwn. Yn ogystal â'r ystyriaethau hyn, gall yr archwilydd roi sylw penodol i reoleidd-dra derbynebaw, datgelu trafodion yn unol â fframwaith perthnasol yr awdurdodau, a sicrhau cynrychioliadau rheoli.

2-15 Disgwylir i'r archwilydd, wrth archwilio rheoleidd-dra, gydymffurfio â safonau moesegol, archwilio a rheoli ansawdd y Cyngor Adrodd Ariannol a'r canllawiau a nodir yn y Nodyn Ymarfer hwn.

Deall yr endid a'i amgylchedd

2-16 Mae archwilydd yn y sector cyhoeddus wedi, neu'n cael dealltwriaeth o fframwaith yr awdurdodau sy'n llywodraethu'r corff a archwiliwyd a'i weithgareddau sy'n ddigonol i alluogi adnabod digwyddiadau, trafodion ac arferion a allai gael effaith berthnasol ar reoleidd-dra trafodion yn y datganiadau ariannol.

2-17 Bydd maint gwaith yr archwilydd mewn perthynas â chael dealltwriaeth ddigonol o'r fframwaith rheoleiddiol yn dibynnu ar gymhlethdod y deddfau a'r rheoliadau. Mewn amgylcheddau rheoleiddio cymhleth, mae'r archwilydd yn ystyried cyfieithu fframwaith yr awdurdodau i reolau a gweithdrefnau perthnasol a ddefnyddir gan yr endid archwiliedig.

2-18 Ym mhob ystyr, mae'r endid archwiliedig yn cadw'r cyfrifoldeb am sicrhau rheoleidd-dra ei drafodion ac am ddatgelu'r trafodion hyn yn y datganiadau ariannol. Fodd bynnag, mae gan yr archwilydd gyfrifoldeb dros ddeall fframwaith yr awdurdodau ac ni all lwyr ddibynnu ar gynrychioliadau rheoli am y fframwaith, gan fod barn yr archwilydd ar reoleidd-dra yn seiliedig ar dystiolaeth o gydymffurfiaid â fframwaith yr awdurdodau, yn hytrach nag ar dystiolaeth o gydymffurfiaid â dealltwriaeth yr endid o'r fframwaith.

2-19 Gall yr archwilydd nodi fframwaith awdurdodau o nifer o ffynonellau, gan gynnwys:

- dogfen fframwaith neu gyfarwyddyd cyfrifon, pan gaiff ei gyhoeddi o dan y ddeddfwriaeth awdurdodi;
- Profiad blaenorol gyda'r sefydliad neu endidau tebyg;
- adolygu deddfwriaeth a rheoliadau sy'n llywodraethu'r corff archwiliedig;
- trafodaethau gyda'r staff a gyflogir gan yr endid (swyddogion cyllid, archwilio mewnol, polisiâu a changhennau cyfreithiol); neu

- ddogfennau a gynhyrchwyd gan yr endid (er enghraifft: cofnodion cyfarfodydd bwrdd a phrif bwyllgorau eraill; gohebiaeth a chofnodion cyfarfodydd gyda chyrff awdurdodi perthnasol; adroddiadau ariannol a blynyddol blynyddoedd blaenorol; cyllidebau; adroddiadau rheoli mewnol; llawlyfrau polisi rheoli; llawlyfrau cyfrifyddu a rheolaeth fewnol; a chynlluniau rheoli cynlluniau).

2-20 Wrth ystyried fframwaith yr awdurdodau, mae'r archwilydd yn gwahaniaethu rhwng yr awdurdodau hynny sy'n benodol i'r endid ac sy'n darparu awdurdod uniongyrchol penodol ar gyfer ei drafodion ariannol a'r deddfau a'r rheoliadau hynny sy'n darparu'r fframwaith cyffredinol y mae'n cynnal ei weithgareddau ynndo.

Mae cyfreithiau a rheoliadau sy'n dod o fewn y fframwaith cyffredinol yn cynnwys, er enghraifft, y rhai sy'n ymwneud ag iechyd a diogelwch, diogelu'r amgylchedd a chyflogaeth. Er na fyddai peidio â chydymffurfio â'r deddfau a'r rheoliadau hynny sy'n darparu'r fframwaith cyfreithiol cyffredinol yn effeithio ar farn yr archwilydd ar gysondeb trafodion, gall rhai o'r rhain fod yn berthnasol i asesiad yr archwilydd o gydymffurfio â deddfau a rheoliadau o dan **ISA (DU) 250 Adran A**.

2-22 Bydd deall fframwaith yr awdurdodau a defnyddio'r wybodaeth hon yn briodol yn cynorthwyo'r archwilydd i ddatblygu'r cynllun archwilio ac wrth nodi trafodiadau afreolaidd perthnasol posibl yn y datganiadau ariannol, er enghraifft, o ddeddfwriaeth newydd a chymhleth neu o gamddehongli deddfwriaeth a'i chwmpas. Mae dealltwriaeth yr archwilydd o'r awdurdodau yn cynnwys gwybodaeth am y rhesymau dros y ddeddfwriaeth a'i hamcanion gan y bydd hyn yn cynorthwyo dealltwriaeth yr archwilydd o unrhyw is-ddeddfwriaeth neu is-reoliadau. Mae natur a chymhlethdod y ddeddfwriaeth berthnasol ac awdurdodau eraill yn cael effaith ar hyd a lled gwaith yr archwilydd ar reoleidd-dra.

Fframwaith yr awdurdodau sydd wedi'u cynnwys yn adroddiad yr archwilydd

2-23 Mae trafodiad yn rheolaidd os yw'n unol â fframwaith yr awdurdodau. Os nad yw'n unol â fframwaith yr awdurdodau, yna nid yw'n rheolaidd. Gall yr awdurdodau sydd o fewn cwmpas barn rheoleidd-dra yr archwilydd gael eu penderfynu gan y ddeddfwriaeth y penodir yr archwilydd oddi tano. Pan fo'r archwilydd yn rhoi barn reolaidd nad yw'n ofynnol gan ddeddfwriaeth, gall yr archwilydd ddefnyddio ffurf debyg ar farn yr hyn a roddir fel arfer ar gyfer archwiliadau lle penodir yr archwilydd hwnnw gan statud, a bydd cwmpas y farn reolaidd yn cael ei bennu gan ffurf geiriau a ddefnyddir yn yr adroddiad. Er enghraifft:

- Lle mae'n ofynnol i'r Rheolwr a'r Archwilydd Cyffredinol roi barn reolaidd o dan Adran 6 Deddf Adnoddau a Chyfrifon y Llywodraeth 2000, bydd yr adroddiad ynghylch a yw arian a ddarparwyd gan y Senedd wedi'i wario at y dibenion a fwriadwyd gan y Senedd, defnyddiwyd adnoddau sydd wedi'u hawdurdodi gan y Senedd at y dibenion yr awdurdodwyd y defnydd mewn perthynas â hwy ac mae'r trafodion ariannol yn unol ag

unrhyw awdurdod perthnasol. Mae'r Senedd yn mynegi ei bwriadau trwy ddeddfwriaeth sylfaenol ac eilaidd ac felly mae'r rhain yn amlwg yn rhan o fframwaith awdurdodau. Yn ogystal, trwy gonfensiwn hirsefydlog mae gan Drysorlys EM rôl wrth osod rheolau ar gyfer gwariant adrannau'r Llywodraeth¹⁹, sy'n golygu bod canllawiau a gyhoeddir gan y Trysorlys yn awdurdod perthnasol. Gall awdurdodau eraill hefyd fod yn awdurdodau perthnasol ac mae'r archwilydd yn ystyried pa awdurdodau sy'n berthnasol at ddibenion y farn reolaidd (gweler paragraff **2-24** isod). Ar gyfer safbwyntiau rheoleidd-dra a roddir gan y Rheolwr a'r Archwilydd Cyffredinol heblaw o dan Ddeddf Adnoddau a Chyfrifon y Llywodraeth 2000, bydd ffurf y farn fel arfer yn dilyn y patrwm hwn ac felly bydd ystyriaethau tebyg yn berthnasol wrth ystyried beth sy'n ffurfio rhan o fframwaith yr awdurdodau.

- Pan fo Archwilydd Cyffredinol yr Alban, neu berson a benodwyd gan yr Archwilydd Cyffredinol, yn rhoi barn reolaidd o dan Adran 22 o Ddeddf Cyllid Cyhoeddus ac Atebolrwydd (Yr Alban) 2000, bydd yr adroddiad ar a oedd y trafodiadau yn y cyfrif yn unol ag unrhyw ddeddfiadau a chanllawiau cymwys a gyhoeddwyd gan Weinidogion Cymru, Deddf y Gyllideb (Yr Alban) sy'n cwmpasu'r flwyddyn ariannol ac adrannau 4 i 7 o Ddeddf Cyllid Cyhoeddus ac Atebolrwydd (yr Alban) Cymhwyswyd Deddf 2000 a'r symiau a dalwyd o Gronfa Gyfunol yr Alban er mwyn cyflawni'r gwariant a ddangosir yn y datganiadau ariannol yn unol ag adran 65 o Ddeddf yr Alban 1998. Mae'r ddeddfwriaeth y cyfeirir ati yn benodol yn ffurfio rhan o fframwaith yr awdurdodau. Mae'r archwilydd hefyd yn ystyried pa un o ganllawiau Gweinidogion yr Alban sy'n gwmwys at ddibenion y farn reolaidd (gweler paragraff **2-24** isod).

2-24 Mae rhai awdurdodau (megis deddfwriaeth) yn cael eu nodi'n benodol o fewn geiriad y farn reolaidd. Mewn achosion eraill, mae'r ffurf ar farn yn cyfeirio at awdurdodau 'perthnasol' neu 'berthnasol' ac yn yr achos hwn mae'r archwilydd yn penderfynu pa awdurdodau sydd o fewn cwmpas y farn. Wrth ystyried y materion hyn, gall yr archwilydd fabwysiadu'r egwyddor bod awdurdod yn berthnasol neu'n berthnasol pe byddai'r Senedd/Cynulliad neu gorff arall yr ymdrinnir ag adroddiad yr archwilydd iddo yn ystyried bod yr awdurdod hwnnw'n berthnasol neu'n berthnasol i drafodion ariannol yr endid a archwiliwyd.

Deall rheolaethau mewnol yr endid

2-25 Wrth gynllunio archwiliad rheoleidd-dra, mae'r archwilydd yn ystyried sut mae rheolaeth yr endid yn cydymffurfio â'r fframwaith a lle bo'n berthnasol, yn mynd i'r afael â'r risg o drafodion afreolaidd materol trwy reolaethau. Mae hyn yn cynnwys asesiad o'r amgylchedd

¹⁹ Gweler <https://publications.parliament.uk/pa/ld201213/ldselect/ldconst/165/16505.htm> am drafodaeth bellach ar y pwynt hwn.

rheoli cyffredinol ar lefel endid a gweithdrefnau rheoli sy'n ymwneud â ffrydiau trafodion unigol sydd wedi'u cynllunio i atal neu ganfod a chywiro trafodion afreolaidd materol.

2-26 Fel rhan o adolygiad yr archwilydd o'r amgylchedd rheoli, mae'r archwilydd yn ystyried y fframwaith rheoli cyffredinol ar gyfer sicrhau rheoleidd-dra, gan gynnwys:

- strwythur sefydliadol yr endid ac i ba raddau y dirprwyir y cyfrifoldeb dros sicrhau rheoleidd-dra;
- dulliau o sicrhau rheoleidd-dra ac atebolrwydd lle dirprwyir y cyfrifoldeb amdano;
- canlyniadau unrhyw waith archwilio mewnol perthnasol sy'n ymdrin â rheolaethau dros gydymffurfio â deddfau a rheoliadau neu reoleidd-dra; ac
- mae trefniadau llywodraethu corfforaethol yr endid, i'r graddau y mae'r trefniadau'n mynd i'r afael â chydymffurfio â rheoliadau, yn enwedig y gwaith a wneir gan yr endid i gefnogi'r datganiadau llywodraethu corfforaethol, a gwaith yr archwilydd ei hun wrth adolygu'r datganiadau.

2-27 Gall rheolaethau a gweithdrefnau y mae'r corff archwiliedig yn eu gweithredu i sicrhau rheoleidd-dra ffrydiau trafodion unigol gynnwys, er enghraifft:

- cymhwyso cyfarwyddiadau desg ar gyfer staff sy'n trosi gofynion statudol yn set o weithdrefnau gweithredu;
- monitro cydymffurfiaeth â memoranda ariannol; neu
- dderbyn adroddiadau ar gydymffurfiaid gan archwilyddyr endidau eraill.

2-28 Weithiau mae'n angenrheidiol i'r archwilydd ystyried deddfwriaeth fawr neu newydd sy'n effeithio ar y trafodion ariannol neu ystyried a yw rheoliadau'n cael eu trosi'n briodol i reolau a gweithdrefnau perthnasol. Dim ond ar yr awdurdodau hynny sy'n berthnasol i drafodion ariannol yr endid y mae angen i waith yr archwilydd ar ddeddfwriaeth neu reoliadau ganolbwyntio, megis y rhai sy'n llywodraethu pwerau'r endid i wneud taliadau neu dderbyn arian, neu nodi gwerth taliadau neu dderbynebaw o'r fath. Nid yw'n ymwneud â rheolau gweinyddol na rheoliadau nad ydynt yn uniongyrchol gysylltiedig â thrafodion ariannol.

2-29 Gall ystyriaeth yr archwilydd o gyfieithu fframwaith yr awdurdodau gynnwys adolygu'r ddeddfwriaeth i nodi'r darpariaethau sy'n awdurdodi gweithgareddau ac adolygu'r broses ar gyfer eu cyfieithu a'u dehongli mewn rheoliadau a chanllawiau is-gwmnïau. Gall hefyd ymestyn i'r broses ar gyfer cyfieithu'r rheoliadau hynny i lawlyfrau gwaith neu ddogfennaeth allweddol arall. Wrth gynnal yr adolygiad hwn mae'r archwilydd yn rhoi sylw arbennig i'r rheoliadau statudol sy'n llywodraethu, er enghraifft:

- pwerau cyrff perthnasol i benderfynu ar y rheolau a'r gweithdrefnau;
- y rheolaethau sydd i'w gweithredu gan yr endid sy'n gyfrifol am weinyddu cynllun;

- cymhwysedd buddiolwyr i dderbyn grantiau neu fathau eraill o gymorth ariannol o dan gynllun;
- cyfrifo grantiau neu unrhyw daliadau eraill; a
- pennu ffioedd a thaliadau a refeniw eraill.

2-30 Wrth ystyried rheolau a gweithdrefnau perthnasol sy'n ymwneud â chynlluniau, mae'r archwilydd hefyd yn nodi'r rheolaethau hynny sydd wedi'u cynllunio i atal neu ganfod a chywiro trafodion afreolaidd materol.

2-31 Pan fo nifer y deddfau neu'r rheoliadau yn sylweddol, efallai y bydd gan endidau systemau ar gyfer dylunio a monitro gweithdrefnau a rheolaethau i sicrhau eu bod yn briodol ac yn bodloni gofynion deddfwriaethol.

2-32 Mae'r archwilydd yn parhau i fod yn effro am broblemau sylweddol y mae'r corff archwiliedig yn eu hwynebu ynghylch dehongli deddfwriaeth newydd a phresennol neu gymhwyso rheoliadau a'r effaith ar yr archwiliad.

Materoldeb ar gyfer archwilio rheoleidd-dra

2-33 Mae'r cysyniad o fateroldeb yn berthnasol i archwilio rheoleidd-dra. Mae'n ofynnol i'r archwilydd gael digon o dystiolaeth briodol bod y corff sy'n cael ei archwilio wedi cydymffurfio â fframwaith perthnasol yr awdurdodau "ym mhob ffordd faterol". Mae hyn yn cydnabod yn benodol y ffaith na all yr archwilydd ganfod pob achos o drafodiadau afreolaidd trwy'r gwaith archwilio. Mae materoldeb yn effeithio ar y ffordd y mae'r archwilydd yn cynllunio bod yr archwiliad yn gweithio ar reoleidd-dra ac yn gwerthuso ac yn adrodd ar ganlyniadau'r gwaith hwnnw.

2-34 Mae'r archwilydd yn dilyn ISA (DU) 320 wrth benderfynu ar y materoldeb yng nghydestun rheoleidd-dra. Fodd bynnag, gall y trothwy materoldeb ar gyfer archwilio rheoleidd-dra fod yn wahanol i'r materoldeb ar gyfer y datganiadau ariannol yn gyffredinol.

2-34A Mae enghreifftiau o sefyllfaoedd pan gaiff yr archwilydd, yn dibynnu ar ei farn broffesiynol, bennu trothwy materoldeb gwahanol ar gyfer archwilio rheoleidd-dra o'r hyn a geir ar gyfer y datganiadau ariannol yn eu cyfanrwydd yn cynnwys:

- mae'r endid archwiliedig yn gwneud taliadau i unigolion neu gyrff eraill sydd o gryn dipyn yn fwy o ddiddordeb cyhoeddus na swyddogaethau gweinyddol yr endid ei hun;
- mae'r meincnod a ddefnyddir i bennu perthnasedd ar gyfer y datganiadau ariannol yn eu cyfanrwydd wedi cynyddu'n sylweddol (er enghraifft, oherwydd ehangu gweithrediadau'r endid archwiliedig) ond mae diddordeb defnyddwyr yn parhau i fod yn rheoleidd-dra trafodion ar lefel fwy gronynnol;

- mae agweddau ar fframwaith awdurdodau a/neu oruchwyliaeth reoleiddiol yr endid a archwiliwyd yn nodi y byddai diffyg cydymffurfiaid meintiol bach â fframwaith yr awdurdodau yn cael ei ystyried yn fwy difrifol nag a fyddai'n amlwg o asesu'r symiau yn erbyn materoldeb ar gyfer y datganiadau ariannol yn gyffredinol; neu
- mae'r meincnod a ddefnyddir i bennu materoldeb ar gyfer y datganiadau ariannol yn gyffredinol yn seiliedig ar asedau neu rwymedigaethau ac mae'r symiau hyn yn anghymesur â'r trafodion gwariant ac incwm sy'n ddarostyngedig i'r farn reolaidd.

2-34B Mae asesiad yr archwilydd o'r hyn sy'n ddeunydd yn fater o farn ac mae'n cynnwys ystyriaethau meintiol ac ansoddol. Mae hyn oherwydd y gallai fod gan y defnyddwyr ddiddordeb mewn torri awdurdod hyd yn oed lle gall y symiau o arian dan sylw fod yn fach mewn perthynas â'r gwariant cyffredinol yn y datganiadau ariannol.

2-35 Gallai hyn olygu bod angen ystyried rhai dosbarthiadau o drafodion, balansau cyfrifon neu ddatgeliadau yn erbyn trothwy sy'n is na'r lefel fateroldeb. Er enghraifft, yng nghyd-destun rheoleidd-dra mewn llywodraeth ganolog yn y Deyrnas Unedig, gall yr archwilydd ystyried eitemau materol gan gynnwys, ond heb fod yn gyfyngedig i: unrhyw wariant a dynnwyd dros y symiau a awdurdodir gan y Senedd; unrhyw wariant ar gyflogau uwch a dynnwyd heb gymeradwyaeth briodol; ac unrhyw wariant ar weithgareddau sy'n gyfystyr ag osgoi trethi.

2-36 Mae'r archwilydd yn parhau i fod yn effro i natur trafodion afreolaidd ac yn ystyried eu harwyddocâd gan ystyried budd defnyddwyr y datganiadau ariannol yn y mater.

2-37 Mae pennu materoldeb yn y sector cyhoeddus yn cael ei ddylanwadu gan ofynion deddfwriaethol a rheoleiddiol, a chan anghenion gwybodaeth ariannol deddfwyr a'r cyhoedd mewn perthynas â rhaglenni'r sector cyhoeddus. Bydd y rhestr o faterion yn amrywio o gorff archwiliedig i gorff archwiliedig, ond gall ystyriaethau gynnwys:

- yr angen am fod yn agored a thryloyw, er enghraifft staff uwch neu dâl aelodau'r bwrdd;
- disgwyliadau cyhoeddus a budd y cyhoedd a allai ystyried bod angen datgelu ar wahân; a
- y cyd-destun y mae mater yn ymddangos ynddo, er enghraifft os yw'r mater hefyd yn ddarostyngedig i gydymffurfio â fframwaith awdurdodau, deddfwriaeth neu reoliadau.

Asesu'r risg o drafodion afreolaidd materol

2-38 Mae'r archwilydd yn ystyried risgiau trafodion afreolaidd materol drwy'r broses o gael dealltwriaeth o'r endid, ei amgylchedd a'i reolaethau mewnol.

Er mwyn asesu'r risg gynhenid o drafodiadau afreolaidd materol yn digwydd, mae'r archwilydd yn defnyddio barn a phrofiad a gwybodaeth flaenorol o'r endid a'i amgylchedd i werthuso ystod o ffactorau, er enghraifft:

- cymhlethdod y rheoliadau;

- cyflwyno newidiadau sylweddol i ddeddfwriaeth neu reoliadau newydd yn y rhai presennol;
- gwasanaethau a rhaglenni a ddarperir gan drydydd partïon; a
- taliadau a derbynebaw a wneir ar sail hawliadau neu ddatganiadau.

2-40 Mae'r archwilydd yn ystyried y rheolaethau sy'n lliniaru'r risg y gallai trafodion afreolaidd materol ddigwydd mewn balans cyfrif neu ddsbarth o drafodion ac na fyddai'n cael ei atal, na'i ganfod na'i gywiro'n amserol gan y systemau cyfrifo a rheoli. Lle mae'r archwilydd yn disgwyl gallu dibynnu ar weithredu rheolaethau mewnol i leihau maint y gweithdrefnau sylweddol sy'n ymwneud â rheoleidd-dra, mae'r archwilydd yn asesu dyluniad a gweithrediad y rheolaethau a'r cynlluniau hynny ac yn cynnal profion o'u heffeithiolrwydd.

2-41 Crynhoir enghreifftiau o feysydd risg a rheolaethau lliniaru posibl mewn perthynas â rheoleidd-dra fel a ganlyn.

Perygl	Disgrifiad	Lliniaru Rheolaethau
Cymhlethdod rheoliadau	Po fwyaf cymhleth yw'r rheoliadau, y mwyaf yw'r risg o gamgymeriad. Gall hyn ddigwydd naill ai trwy gamddealltwriaeth neu gamddehongli'r rheoliad neu drwy gamgymeriad yn y cais.	Gweithdrefnau ffurfiol ar gyfer trosi gofynion statudol yn gyfarwyddiadau gweithredu. Cynlluniau rheoli ffurfiol wedi'u paratoi a'u monitro gan reolwyr y cynllun. Adolygiad o gynlluniau rheoli cynllun a llawlyfrau gweithredu drwy archwiliad mewnol neu ryw swyddogaeth archwilio annibynnol arall.
Deddfwriaeth newydd	Efallai y bydd deddfwriaeth newydd yn gofyn am gyflwyno gweithdrefnau gweinyddol a rheoli newydd. Gall hyn arwain at wallau naill ai wrth ddylunio neu weithredu rheolaethau sy'n ofynnol i sicrhau rheoleidd-dra.	Mae'r rheolaethau a nodwyd uchod yn cynnwys gweithdrefnau ffurfiol ar gyfer trosi gofynion statudol yn rheolau'r cynllun. Bydd cynlluniau rheoli ffurfiol a'r adolygiad annibynnol o gyfarwyddiadau gweithredu a

		chynlluniau rheoli hefyd yn berthnasol pan fydd cynlluniau'n cael eu cyflwyno yn dilyn deddfwriaeth newydd.
Gwasanaethau a rhaglenni a ddarperir gan drydydd partion	Pan fo rhaglenni'n cael eu gweinyddu gan asiantau, mae adrannau'n colli rhywfaint o reolaeth uniongyrchol ac efallai y bydd yn rhaid iddynt ddibynnu ar asiantau i sicrhau cydymffurfiaeth ag awdurdodau.	Cytundebau ffurfiol rhwng yr endid a'r asiant sy'n diffinio gweithdrefnau rheoli i'w cymhwyso wrth weinyddu gwasanaethau. Rheoli a monitro gweithgareddau trydydd parti. Ymweliadau arolygu gan archwiliad mewnol i drydydd partion i adolygu systemau a gweithdrefnau, gan gynnwys y rhai sy'n berthnasol i reoleidd-dra. Adroddiad sicrwydd annibynnol ar, neu ardystiad o, taliadau a derbynebau gan gyfrifydd neu archwilydd adrodd trydydd parti. Meini prawf sefydledig ar gyfer gwneud hawliadau, a nodir yn glir mewn cyfarwyddiadau adrannol a chanllawiau i hawlwyr.
Taliadau a derbynebau a wneir ar sail hawliadau neu ddatganiadau	Gall gallu endid i gadarnhau cydymffurfiaeth ag awdurdodau gael ei gyfyngu lle nad yw'r meini prawf a bennir ar gyfer derbyn grant yn destun dilysiad uniongyrchol, er enghraifft.	Gofynion safonol ar gyfer dogfennau sy'n dangos hawl i gael eu cyflwyno i gefnogi hawliadau. (Gall hyn fod yn amod o dalu grant neu'n ofyniad unwaith y bydd y

		gweithgaredd a gefnogir gan y grant wedi'i gwblhau). Archwiliad ffisegol o gofnodion hawl wyr ac ati, i gadarnhau cymhwyster. Gweithdrefnau ar gyfer asesu statws ariannol hawl wyr cyn dyfarnu grant ac ar gyfer monitro diddyledrwydd parhaus. Adroddiad sicrwydd annibynnol ar gymhwyso'r grant neu ardystiad ohono drwy adrodd ar gyfrifydd neu archwilydd allanol.
--	--	---

2-42 Mae'r archwilydd yn ystyried arwyddocâd y risgiau a nodwyd o drafodion afreolaidd materol wrth bennu natur, amseriad a maint y gweithdrefnau sylweddol sy'n ofynnol i leihau'r risg archwilio i lefel dderbyniol. Fel rhan o'r asesiad risg, mae'r archwilydd yn penderfynu pa rai o'r risgiau a nodwyd sydd angen ystyriaeth archwilio arbennig.

Cynllunio a chyflawni gweithdrefnau archwilio

2-43 Mae natur, amseriad a maint y gweithdrefnau archwilio yn dibynnu ar gymhlethdod fframwaith yr awdurdodau. Er enghraifft, pan fydd endid yn talu grantiau sy'n ddarostyngedig i gyfyngiadau penodol yn y cytundeb grant, mae'r archwilydd yn cynllunio ac yn cyflawni gweithdrefnau digonol i gael sicrwydd bod yr endid sy'n derbyn grant yn cydymffurfio â'r cyfyngiadau hyn.

2-44 Mae gweithdrefnau archwilio sydd wedi'u cynllunio i gael sicrwydd ynghylch rheoleidd-dra trafodion fel arfer yn seiliedig ar gyfuniad o brofion rheolaethau a gweithdrefnau sylweddol. Mae'r archwilydd yn perfformio'r rhain yn unol ag ISA (DU) 330.

2-45 Ar gyfer profion rheolaethau, mae'r archwilydd yn penderfynu a yw'r rheolyddion wedi'u cynllunio a'u gweithredu'n ddigonol a'u bod yn gweithredu'n effeithiol i atal neu ganfod a chywiro trafodion afreolaidd materol. Os daw'r archwilydd i'r casgliad nad yw'r rheolyddion yn effeithiol, ni fydd yr archwilydd yn cael sicrwydd ganddo.

2-46 Ar gyfer gweithdrefnau sylweddol, mae'r archwilydd yn cadarnhau bod trafodion ariannol yn cydymffurfio â fframwaith awdurdodau, yr ystod a'r cwmpas yn dibynnu ar risgiau a nodwyd o drafodion afreolaidd materol ac i ba raddau y mae tystiolaeth o brofion rheoli yn rhoi sicrwydd archwilio.

2-47 Pan fo'r archwilydd yn cael tystiolaeth foddhaol ynghylch effeithiolrwydd gweithrediad rheolyddion yr endid mewn perthynas â rheoleidd-dra, gall yr archwilydd geisio lleihau maint y gweithdrefnau sylweddol. Efallai y bydd yr archwilydd hefyd yn ystyried gwaith a wnaed ar adolygiad yr archwilydd o'r Datganiad Llywodraethu.

2-48 Gellir casglu tystiolaeth mewn perthynas â rheoleidd-dra fel rhan o ddull integredig o archwilio datganiadau ariannol. Mae'r archwilydd yn ystyried a yw'r dystiolaeth archwilio sydd ar gael yn ddigonol ac yn briodol i gael sicrwydd ynghylch rheoleidd-dra trafodion.

2-49 Nid yw gweithdrefnau dadansoddol ar eu pen eu hunain yn debygol o roi digon o dystiolaeth briodol i'r archwilydd i gefnogi rheoleidd-dra. Serch hynny, efallai y byddant yn cynorthwyo'r archwilydd i asesu a yw'r symiau a gofnodir mewn datganiadau ariannol yn gyson â'r disgwyliadau. Er enghraifft, pan fo lwfansau o dan gynllun yn ddarostyngedig i uchafswm gwerth a nifer y derbynwyr yn hysbys, gall yr archwilydd ddefnyddio gweithdrefnau dadansoddol i nodi a allai'r uchafswm a ganiateir fod wedi cael ei dorri.

2-50 Gall yr archwilydd gynnal gweithdrefnau archwilio penodol i nodi gweithgareddau a thrafodion nad ydynt yn unol â fframwaith yr awdurdodau. Gallai'r profion hyn gynnwys:

- adolygu datganiadau ariannol ac unrhyw ddeddfwriaeth benodol;
- adolygu cyfrifon rheoli'r endid i nodi unrhyw ffrydiau trafodion neu falansau trafodion anarferol neu unrhyw ddadansoddiad anghywir o drafodion; a
- profi trafodion a balansau cyfrif yn sylweddol.

Ardaloedd sydd angen ystyriaeth arbennig

2-51 Efallai y bydd yr archwilydd yn ei chael hi'n anodd cael tystiolaeth archwilio ynghylch rhai agweddau ar reoleidd-dra, er enghraifft cymhwysedd ar gyfer grantiau. Yn ddelfrydol, mae angen tystiolaeth uniongyrchol ar yr archwilydd i fodloni amcan y prawf. Lle nad yw hyn ar gael, mae'r archwilydd yn ystyried sut y gwnaeth yr endid fodloni ei hun o ran rheoleidd-dra. Gall hyn fod drwy waith swyddogaeth arolygu ar wahân neu drwy dderbyn cyngor neu sicrwydd gan drydydd parti annibynnol.

2-52 Yn hytrach na thalu grantiau'n uniongyrchol i'r derbynwyr a fwriadwyd gan fframwaith perthnasol o awdurdodau, gall cyrff sector cyhoeddus ariannu cyrff eraill i weinyddu cynllun. Os felly, gall archwilydd y corff asesu'r trefniadau a roddwyd ar waith gan y corff i sicrhau atebolrwydd priodol am grantiau o'r fath. Mae hyn yn cynnwys ystyried unrhyw waith a wneir gan archwilydd y corff arall ar reoleidd-dra gwariant.

2-53 Mae archwilydd sy'n ymchwilio i wariant ar gynlluniau a ariennir gan yr Undeb Ewropeaidd yn ystyried cydymffurfiaeth trafodion â'r ddeddfwriaeth Ewropeaidd berthnasol ac effaith unrhyw ddiffyg cydymffurfio ar archwilio rheoleidd-dra. Yn benodol, mae'r archwilydd yn cael dealltwriaeth o gysondeb unrhyw reoliadau a sefydlwyd yn y DU gyda'r darpariaethau yn Rheoliad y Cyngor Ewropeaidd neu'r Comisiwn llywodraethu a bod y darpariaethau hyn yn cael eu cyfieithu'n briodol yn gyfarwyddiadau a gweithdrefnau.

2-54 Mae'r archwilydd hefyd yn parhau i fod yn effro i unrhyw gamau cyfreithiol sy'n herio darpariaethau deddfwriaeth genedlaethol neu ddirprwyedig sy'n gweithredu deddfwriaeth Ewropeaidd trwy wneud ymholiadau o'r endid a chael sylwadau.

2-55 Mae'r archwilydd yn ystyried ystyriaethau penodol wrth archwilio rheoleidd-dra ffioedd a thaliadau a godir gan endidau'r sector cyhoeddus, er enghraifft:

- adolygu'r ddeddfwriaeth sylfaenol berthnasol i gadarnhau ei bod yn darparu awdurdod priodol i'r corff sy'n cael ei archwilio godi ffioedd a thaliadau am y gwasanaethau dan sylw;
- sy'n cadarnhau bod gorchmynion ffioedd a mathau eraill o Offeryn Statudol a ddyroddir o dan y ddeddfwriaeth lywodraethol yn unol â'r awdurdodau hynny; a
- cadarnhau bod y ddeddfwriaeth berthnasol yn darparu'r awdurdod priodol i'r derbynebaw gael eu cymhwyso er budd gwariant ac nad ydynt yn cael eu defnyddio i gynhyrchu gwared (wedi'u sefydlu ar sail adennill costau).

2-56 Yn ogystal â phennu'r awdurdodau am ffioedd a thaliadau ardoll, mae'r archwilydd hefyd yn cadarnhau bod derbynebaw'n cael eu defnyddio'n briodol a'u datgelu yn y datganiadau ariannol fel yr awdurdodwyd yn y ddeddfwriaeth briodol.

2-57 Yn dibynnu ar y fframwaith adrodd ariannol, efallai y bydd gofynion ychwanegol ar gyfer datgeliadau yn y datganiadau ariannol mewn perthynas â rheoleidd-dra. Yn benodol, efallai y bydd yn ofynnol i'r corff a archwilir ddatgelu unrhyw ddiffyg cydymffurfio â fframweithiau awdurdodau. Gan ystyried materoldeb, mae'r archwilydd yn ystyried goblygiadau diffyg datgeliad neu ddiffyg datgeliad annigonol ar farn yr archwiliad ar reoleidd-dra a'r angen i gyflwyno adroddiad ar wahân ar y mater i awdurdod perthnasol.

Sylwadau ysgrifenedig

2-58 Cesglir tystiolaeth archwilio ar reoleidd-dra o'r gweithdrefnau archwilio. Fodd bynnag, gall yr archwilydd hefyd ofyn am sylwadau gan reolwyr (er enghraifft, Swyddogion Cyfrifeg neu Swyddogion Cyfrifol) ar gyflawni eu cyfrifoldeb am reoleidd-dra trafodion. Mae hyn yn arbennig o bwysig mewn meysydd, megis cynlluniau budd-daliadau a grantiau, lle na fydd tystiolaeth uniongyrchol ar gael i'r archwilydd.

Fel arfer disgwylir i reolwyr 2-59 ddarparu datganiad ffurfiol ar gyflawni eu cyfrifoldeb bob blwyddyn. Pan fo'r datganiad hwn wedi'i gynnwys yn y datganiadau ariannol, mae'r archwilydd yn cyfeirio at y datganiad neu'n datgelu, yn adran gyfrifoldebau adroddiad yr archwilydd, y ffaith nad yw'r datganiad wedi'i gynnwys neu nad yw'n gynhwysfawr wrth nodi cyfrifoldebau'r rheolwyr. Nid yw hyd a ffurfioldeb cynrychiolaethau rheoli ar reoleidd-dra yn dylanwadu ar gwmpas gweithdrefnau'r archwilydd wrth gael tystiolaeth i gefnogi'r farn reolaidd.

Defnyddio gwaith pobl eraill

2-60 Efallai y bydd yr archwilydd yn dymuno defnyddio gwaith yr archwilydd mewnol i gael digon o dystiolaeth briodol i gefnogi rheoleidd-dra. Pan fydd yr archwilydd yn ystyried gwaith archwilio mewnol, mae'r archwilydd yn cymhwyso ISA (DU) 610. Yn benodol, gwaherddir yr archwilydd rhag defnyddio staff archwilio mewnol yn uniongyrchol fel rhan o'r tîm ymgysylltu.

2-61 Gall yr archwilydd geisio defnyddio gwaith yr archwilydd o endid arall. Gall yr archwilydd ddod ar draws gwaith archwilydd arall, er enghraifft lle mae'r endid:

- atgyfnerthu neu grynhoi datganiadau ariannol cyrff eraill;
- wedi talu grant i endid arall; neu
- wedi contractio gwasanaethau i sefydliad gwasanaeth.

2-62 Pan fo'r endid yn paratoi datganiadau ariannol grŵp, mae archwilydd grŵp yn penderfynu sut i gael tystiolaeth ddigonol briodol dros reoleidd-dra trafodion y grŵp. Pan fo archwilydd grŵp yn dymuno defnyddio gwaith archwilydd cydran wrth archwilio rheoleidd-dra, mae'r archwilydd yn dilyn y safonau a'r canllawiau yn **ISA (DU) 600**.

2-63 Fframweithiau awdurdodau yn benodol i bob endid ac nid yw'r ffaith bod endid yn cael ei gyfuno yn arwain at yr endid hwnnw yn gorfod cymhwyso fframwaith awdurdodau eu rhiant-endid. Er enghraifft, efallai na fydd gan gorff sector cyhoeddus fframwaith penodol o awdurdodau. Felly, efallai na fydd yr elfen yn gofyn am archwiliad rheoleidd-dra at ddibenion barn reoleidd-dra grŵp, ac eithrio ystyriaethau twyll. Fodd bynnag, pan fo gan endid cyfunol fframwaith o awdurdodau ond nad oedd yn destun archwiliad rheoleidd-dra, gall yr archwilydd grŵp gynnal gweithdrefnau archwilio (neu gyfarwyddo archwilydd cydran i wneud hynny) i gael sicrwydd dros reoleidd-dra trafodion y gydran.

2-64 Mae'r archwilydd grŵp yn cael sylwadau gan yr archwilydd o ran annibyniaeth yr archwilydd hwnnw o'r endid a'u cydymffurfiaeth â'r gofynion archwilio a moesegol perthnasol. Mae hyn hefyd yn berthnasol os yw archwilydd y grŵp yn defnyddio datganiadau ariannol archwiliedig, wedi'u llofnodi gan yr archwilydd cydran, sy'n cynnwys barn benodol ar reoleidd-dra.

2-65 Os yw endid sector cyhoeddus wedi talu grant i endid arall, bydd fel arfer yn sefydlu rheolaethau a gynlluniwyd i sicrhau bod y derbynnydd yn cydymffurfio ag amodau'r grant.

Gallai'r rheolwyr nodi yn y memoranda ariannol neu'r amodau grant i dderbyn adroddiad neu dystysgrif archwilydd ar rheoleidd-dra.

2-66 Efallai y bydd angen i'r archwilydd archwilio cymhwyso grantiau a delir i endidau eraill drwy, er enghraifft:

- archwilio'r dystiolaeth sydd ar gael yn y prif endid, gan gynnwys adroddiadau gan eu swyddogaeth archwilio fewnol eu hunain;
- defnyddio gwaith awdl allanol yr endid arall;
- ystyried gwaith swyddogaeth archwilio mewnol yr endid arall; a
- Mynediad uniongyrchol i endid a pherfformiad eraill gweithdrefnau archwilio priodol.

2-67 Gall yr archwilydd ddefnyddio'r dystysgrif a'r adroddiadau a gyhoeddir gan archwilydd derbynnydd y grant drwy:

- cadarnhau bod y cyfarwyddiadau a roddir i'r archwilydd hwnnw yn mynd i'r afael â'r ystyriaethau rheoleidd-dra yn foddhaol;
- cytuno ar y cwmpas; a
- adolygu canlyniadau'r adolygiad rheoli ansawdd.

2-68 Os nad oes gan archwilydd endid sector cyhoeddus hawl mynediad i'r endid arall neu ffynonellau eraill i gael tystiolaeth ddigonol briodol, mae archwilydd yn ystyried a oes cyfyngiad ar gwmpas yr archwiliad yn unol ag [ISA \(DU\) 705](#).

2-69 Pan fydd yn ofynnol i archwilydd arall ddarparu adroddiad neu dystysgrif ar reoleidd-dra i'r prif endid, mae'n aml yn wir bod hyn yn cael ei wneud gryn amser ar ôl archwilio'r cyfnod ariannol. Mae'r archwilydd yn sicrhau mai dim ond y dystiolaeth sydd ar gael i'r prif endid sy'n ymwneud â'r cyfnod adrodd sy'n cael ei defnyddio. Lle nad yw hyn yn bosibl, neu os oes gan y prif ac endidau eraill ddyddiadau diwedd blwyddyn gwahanol, yna efallai y bydd yn rhaid i'r prif archwilydd gyflawni gweithdrefnau ychwanegol, gan gynnwys arfer hawliau arolygu, lle bo hynny'n briodol.

2-70 Pan fo'r endid sector cyhoeddus wedi contractio gwasanaethau i sefydliad gwasanaeth, mae'r angen i gael mynediad i'r sefydliad hwnnw a/neu ei archwilydd yn dibynnu ar natur y gwasanaethau a ddarperir, y wybodaeth sydd ar gael yn y prif endid a thelerau ymgysylltu yr archwilydd arall.

2-71 Pan fo archwilydd sector cyhoeddus yn ystyried yr angen i gael barn gyfreithiol ynghylch dehongli statudau neu reoliadau, mae'r archwilydd yn dilyn y safonau a'r canllawiau yn [ISA \(DU\) 620](#).

2-72 Wrth benderfynu a ddylai geisio cyngor cyfreithiol ar fater o reoleidd-dra, mae'r archwilydd yn ystyried:

- materoldeb y mater yng nghyd-destun y datganiadau ariannol;
- y risg o drafodion afreolaidd yn seiliedig ar natur a chymhlethdod fframwaith yr awdurdodau; a
- bod tystiolaeth archwilio berthnasol arall ar gael, yn enwedig a yw'r endid wedi ceisio ei gyngor cyfreithiol ei hun.

2-73 Fel arfer lle mae amheuaeth ynghylch rheoleidd-dra'r trafodion, gall rheolwyr ofyn am eglurhad ar y sefyllfa gyfreithiol. Os nad yw'r endid yn fodlon ceisio cyngor cyfreithiol neu os oes gan yr archwilydd bryderon am y cyngor cyfreithiol a roddir i'r endid, efallai y bydd yr archwilydd yn dymuno gofyn am farn gyfreithiol ar wahân.

2-74 Pan fo'r archwilydd yn ansicr ynghylch rheoleidd-dra gwariant mewn perthynas â fframwaith awdurdodau heblaw deddfwriaeth, mae'r archwilydd yn penderfynu yn gyntaf a oedd yr endid yn ceisio eglurhad neu, lle bo angen, wedi cael yr awdurdodiad priodol gan y cyrff perthnasol. Gall yr archwilydd hefyd ofyn am gyngor yn uniongyrchol gan yr awdurdod perthnasol. O dan yr amgylchiadau hyn, mae'r archwilydd yn dilyn camau tebyg i'r rhai y byddai'r archwilydd yn eu cymryd wrth geisio cyngor cyfreithiol.

Gwerthuso trafodion afreolaidd

2-75 Pan amheuir neu ddarganfod diffyg cydymffurfio â rheoliadau, mae'r archwilydd yn ystyried y goblygiadau ehangach i'r farn archwilio ar reoleidd-dra. Bydd hyn hefyd yn cynnwys ystyried y goblygiadau ar gyfer asesiad yr archwilydd o risgiau a rheolaethau mewn perthynas â thrafodion afreolaidd materol a maint y sicrwydd y gall yr archwilydd ei gael o'r amgylchedd rheoli cyffredinol a sylwadau gan reolwyr.

2-76 Mae'r archwilydd yn ystyried natur a maint unrhyw ddiffyg cydymffurfio ac, yn benodol, a yw'n deillio o gamddehongli sylfaenol o ddeddfwriaeth neu gamgymhwyso rheolau.

2-77 Gellir adrodd am achosion o ddiffyg cydymffurfio â rheoliadau i reoli'r endid er mwyn caniatáu cymryd camau cywirol, er enghraifft, trwy adennill gordaliadau grant. Lle nad yw'n bosibl i'r endid gymryd camau cywiro, gall y rheolwyr ddatgelu'r diffyg cydymffurfio yn y datganiadau ariannol trwy amlinellu'r amgylchiadau sy'n ymwneud â thorri rheoliadau a maint posibl trafodion afreolaidd. Hyd yn oed pan fo toriad rheoleidd-dra yn cael ei ddatgelu, mae'r archwilydd yn ystyried y goblygiadau i'r farn archwilio ar reoleidd-dra a'r angen i gyflwyno adroddiad ar wahân ar y mater i'r awdurdod perthnasol. Wrth wneud hynny, mae'r archwilydd yn ystyried materoldeb y mater dan sylw.

2-78 Os nad yw rheolwyr yr endid yn derbyn barn yr archwilydd nad yw'r trafodiadau perthnasol yn cydymffurfio â'r awdurdodau priodol, yna gall yr archwilydd:

- cyfathrebu mewn adroddiad i'r lefel briodol o reolaeth neu'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu, ganfyddiadau ymchwiliadau'r archwilydd i'r amgylchiadau sy'n ymwneud â'r trafodiadau afreolaidd a amheuir a'r casgliadau a dynnwyd ohonynt;
- ystyried a yw'r mater yn un y mae'n ofynnol i'r rheolwyr ei riportio i'r awdurdod perthnasol neu'r rheolwyr grŵp ac, os felly, gofyn yn ysgrifenedig bod y rheolwyr yn rhoi gwybod iddynt;
- adrodd yn uniongyrchol i'r awdurdod perthnasol neu'r rheolwyr grŵp os oes gofyn i'r rheolwyr wneud hynny ac nad yw'r archwilydd yn gallu sefydlu a yw'r rheolwyr wedi cydymffurfio â'r gofyniad; a
- Ystyried addasu'r farn ar reoleidd-dra.

Y risg o dwyll wrth archwilio rheoleidd-dra

2-79 Gellir penderfynu ar drafodiad penodol fel twyllodrus yn unig trwy'r fframwaith cyfreithiol cymwys. Fodd bynnag, mae'r archwilydd yn aml yn dod ar draws sefyllfaoedd lle mae amheuaeth o dwyll, a nodwyd gan reolwyr, archwilio mewnol, trydydd partïon neu'r archwilydd. Er nad oes gan yr archwilydd yr awdurdod i benderfynu a yw twyll wedi digwydd ai peidio, mae'r archwilydd yn ystyried a yw'r trafodion, ym marn yr archwilydd, yn cydymffurfio â'r fframwaith perthnasol o awdurdodau.

2-80 Mae trafodion twyllodrus bob amser yn afreolaidd waeth beth fo'r modd neu faint o ddatgelu yn y datganiadau ariannol gan eu bod heb awdurdod priodol. Mae'r archwilydd yn ystyried effaith trafodion amheus neu dwyllodrus profedig ar farn yr archwiliad, gan ystyried materoldeb y trafodiadau afreolaidd.

2-81 At ddibenion archwilio rheoleidd-dra, nid yw adrodd ariannol twyllodrus ynddo'i hun yn afreolaidd, er y gall guddio trafodion afreolaidd sylfaenol. Fodd bynnag, mae camfeddiannu asedau yn afreolaidd ac ystyrir bod y risg o gamymddwyn asedau yn sylweddol oherwydd twyll yn cael ei ystyried ar gyfer y risg o orwneud rheoli ac archwilio rheoleidd-dra.

2-82 Er nad yw ISA (DU) 240 wedi'i ysgrifennu i fynd i'r afael ag archwilio rheoleidd-dra, mewn rhai achosion gellir defnyddio cydymffurfiaeth â'i ofynion i gael sicrwydd dros reoleidd-dra, er enghraifft trwy:

- gwerthuso a yw perthnasoedd anarferol neu annisgwyl sydd wedi'u nodi trwy weithdrefnau dadansoddol yn arwydd o drafodion afreolaidd materol oherwydd twyll;
- profi priodoldeb cofnodion cyfnodolion; a
- ystyried y rhesymeg dros drafodion sylweddol a wneir y tu allan i gwrs busnes arferol.

Barn reolaidd

2-83 Ar gyfer archwilio llywodraeth ganolog (neu gyfwerth) a rhai cyrff iechyd, mae'r archwilydd yn rhoi barn ar reoleidd-dra trafodion. Byddai'r farn fel arfer yn cael ei chynnwys yn y dystysgrif neu'r adroddiad archwilio. Gellir ei gynnwys wrth ymyl y farn wir a theg ar y datganiadau ariannol neu o fewn adran ar wahân i'r adroddiad o'r enw "The audit of regularity" neu fel y bo'n briodol. Mae'r ffurf o eiriau a ddefnyddir yn y farn reolaidd yn ymwneud â'r gofynion statudol neu gwmpas yr ymgysylltiad y cytunwyd arno gyda'r corff archwiliedig. Mae'r geiriad hefyd yn cyd-fynd â:

- datgelu cyfrifoldebau'r rheolwyr mewn perthynas â rheoleidd-dra yn y datganiad o gyfrifoldebau a chyfeiriad at ddatgelu yn adran gyfrifoldebau adroddiad yr archwilydd; neu, datgeliad llawn yn yr adran cyfrifoldebau; a
- Cynnwys y gwaith cyffredinol a gyflawnir o ran rheoleidd-dra yng nghwmpas adran sail barn adroddiad yr archwilydd.

2-84 Os yw'r archwilydd yn addasu'r farn archwilio ar rheoleidd-dra, mae'r archwilydd yn cymhwyso egwyddorion ISA (DU) 705.

2-85 Pan ddaw'r archwilydd i'r casgliad nad yw trafodiadau ariannol perthnasol yn cydymffurfio â fframwaith perthnasol yr awdurdodau, mae'r archwilydd yn gymwys i gael y farn rheoleidd-dra, gan nodi bod y corff sy'n cael ei archwilio yn cydymffurfio â fframwaith perthnasol o awdurdodau, ac eithrio'r diffyg cydymffurfio a nodwyd. Lle mae effaith y diffyg cydymffurfio ar y datganiadau ariannol yn dreiddiol, mae'r archwilydd yn rhoi barn niweidiol ar reoleidd-dra.

2-86 Pan nad yw'r archwilydd yn gallu cael digon o dystiolaeth i ddod i farn, mae'r archwilydd yn gymwys i gael y farn reolaidd fel cyfyngiad cwmpas neu, os yw'n treiddiol, mae'r archwilydd yn cyhoeddi ymwadiad.

2-87 Nid yw barn gymwys ar reoleidd-dra ynddo'i hun yn arwain at gymhwyster o'r gwirionedd a thegwch, cyflwyniad teg neu farn cyflwyno briodol ar y datganiadau ariannol. Fodd bynnag, mae'r archwilydd yn ystyried a ddatgelir y mater yn briodol yn y datganiadau ariannol ac a yw mor dreiddiol o ran gwneud y datganiadau ariannol yn gamarweiniol.

Adroddiadau eraill ar reoleidd-dra

2-88 Mewn rhai rhannau o'r sector cyhoeddus, efallai y bydd gofyn i'r archwilydd ddarparu adroddiadau ar wahân, ac eithrio drwy farnau archwilio, ar faterion rheoleidd-dra. Efallai y bydd gofyn i'r archwilydd adrodd materion sy'n ymwneud â rheoleidd-dra i drydydd partion, er enghraifft archwilydd cydrannol sy'n adrodd i reolaeth y grŵp neu adrodd i reoleiddiwr fel y Comisiwn Elusennau. Gall y trydydd parti benderfynu ar ffurf a chwmpas yr adroddiadau hyn fel rhan o amod penodol o'r grant neu'r cymhorthdal a bydd yn amodol ar gyfarwyddiadau penodol i'r archwilydd. Mewn endidau eraill, efallai y bydd yn ofynnol i'r archwilydd gyflwyno adroddiad

mwy cyffredinol ar gydymffurfiaid yr endidau â rheoliadau, a bennir gan delerau ymgysylltu'r archwilydd.

2-89 Efallai y bydd gan yr archwilydd bwerau statudol hefyd i gyhoeddi adroddiad er budd y cyhoedd ar unrhyw reoleidd-dra neu fater perchnogoldeb sy'n dod i sylw'r archwilydd yn ystod yr archwiliad er mwyn iddo gael ei ystyried gan yr endid dan sylw neu ei ddwyn i sylw'r cyhoedd.

2-90 Mewn rhai rhannau o'r sector cyhoeddus, mae'r archwilydd yn ystyried yr angen am adroddiad ar wahân lle mae'r farn archwilio yn cael ei haddasu o ganlyniad i drafodion afreolaidd materol. Pwrpas adroddiad ar wahân yw rhoi esboniad manwl i ddefnyddwyr y datganiadau ariannol o'r sail ar gyfer cymhwyster a chefnogi'r awdurdod perthnasol i ddwyn yr endid archwiliedig i gyfrif. Mae hyn yn gysylltiedig â chanllawiau ar gyfrifoldebau adrodd ychwanegol yn Rhan I o'r Nodyn Ymarfer hwn (ISA (DU) 700).

2-91 Mewn rhai achosion, gall yr archwilydd nodi trafodion afreolaidd yn ystod yr archwiliad nad ydynt yn berthnasol i'r datganiadau ariannol ond y mae'n rhaid tynnu sylw atgyfeirddion adroddiad yr archwilydd mewn rhai achosion. Un enghraifft o hyn yw pan ystyrir bod gwariant mewn blynnyddoedd blaenorol yn afreolaidd yn rhinwedd her gyfreithiol i ddehongli deddfwriaeth.

Atodiad Un – Geirfa termau

Swyddog Atebol (1) – aelodau o staff Gweinyddiaeth yr Alban a ddynodwyd gan y Prif Swyddog Atebol sydd â chyfrifoldeb am rannau o'r Weinyddiaeth, cyrff neu ddeiliaid swyddi o ran llofnodi cyfrifon yr endid a sicrhau priodoldeb a rheoleidd-dra ei gyllid.

Swyddog Atebol (2) – y swyddog (a gyfarwyddir fel y Prif Weithredwr) sy'n gyfrifol am briodoldeb a rheoleidd-dra cyllid cyhoeddus endidau iechyd, ac am gadw cofnodion priodol, fel y nodir yn Memorandwm y Swyddogion Atebol a gyhoeddwyd gan yr Adran Iechyd neu Brif Weithredwr, GIG Cymru. Yng Ngogledd Iwerddon, cyhoeddir Memorandwm y Swyddogion Atebol gan yr Adran Iechyd.

Swyddog Cyfrifeg – fel arfer pennaeth parhaol neu uwch swyddog llawn amser un o gyrff y llywodraeth ganolog neu un o Ymddiriedolaethau Sylfaen GIG, a benodir neu a ddynodwyd yn Swyddog Cyfrifo ar gyfer yr endid hwnnw a gyda chyfrifoldeb personol dros lofnodi'r datganiadau ariannol ymhlith pethau eraill, sicrhau bod gweithdrefnau ariannol priodol yn cael eu dilyn a chadw cofnodion cyfrifyddu, sicrhau bod cronfeydd cyhoeddus ac asedau'n cael eu rheoli'n briodol a'u diogelu'n briodol a'r cyfan yn berthnasol Ystyrir ystyriaethau ariannol, gan gynnwys materion ar briodoldeb, rheoleidd-dra neu werth am arian.

Comisiwn Cyfrifon – y corff annibynnol sydd â chyfrifoldebau statudol dros sicrhau archwiliad endidau llywodraeth leol yn yr Alban, ac i gynorthwyo endidau o'r fath i sicrhau'r gwerth gorau. O ran archwilio'r datganiadau ariannol, mae'r Comisiwn yn gyfrifol am benodi archwilwyr, gan

osod y safonau gofynnol ar gyfer ei archwilydwr penodedig a rheoleiddio ansawdd yr archwiliadau.

Cyfarwyddyd Cyfrifon – y ddogfen a gyhoeddwyd gan Drysorlys EM neu Ysgrifennydd Gwladol adran rhiant neu noddwr, neu gan Weinidogion Cymru neu Weinidogion yr Alban sy'n nodi'r gofynion cyfrifyddu a datgelu sydd i'w cymhwyso wrth baratoi datganiadau ariannol yr endid. Yng Ngogledd Iwerddon, mae'r Adran Gyllid yn gyfrifol am roi cyfarwyddiadau cyfrifon ar gyfer adrannau llywodraeth ganolog ac asiantaethau gweithredol tra fel arfer mae'r adran sy'n noddi wedi'i grymuso i gyfarwyddo ffurf cyfrifon ar gyfer cyrff cyhoeddus anadrannol ac endidau'r gwasanaeth iechyd, gyda chaniatâd yr Adran Gyllid.

Ymgysylltiad Sail "Penodi Drwy" – ymgysylltiad lle mae cwmni neu unigolyn arall yn gyfrifol am yr aseiniad, ei berfformiad a chyhoeddi'r adroddiad archwilio.

Cynulliad - Cynulliad Gogledd Iwerddon.

Audit Scotland – asiantaeth archwilio genedlaethol sy'n cefnogi'r Comisiwn Cyfrifon ac Archwilydd Cyffredinol yr Alban i gyflawni eu gwaith.

Archwilio Cymru – nod masnach dau endid cyfreithiol: Archwilydd Cyffredinol Cymru a Swyddfa Archwilio Cymru.

Archwilydd corff sector cyhoeddus (archwilydd sector cyhoeddus) - person, neu bersonau a benodir o dan statud neu gytundeb; neu a benodir gan, a gyflogir gan, neu sy'n gweithredu fel asiant asiantaeth archwilio genedlaethol, ysgrifennydd gwladol neu adran o'r llywodraeth sy'n gweithredu o dan statud neu drwy gytundeb; neu a benodir yn archwilydd i gorff a reoleiddir gan reoleiddiwr annibynnol sydd wedi penderfynu bod y Nodyn Ymarfer hwn yn berthnasol.

Archwilydd Cyffredinol yr Alban – yr unigolyn sy'n gyfrifol am awdurdodi mater arian cyhoeddus o Gronfa Gyfunol yr Alban i adrannau'r llywodraeth a chyrff eraill yn y sector cyhoeddus; am archwilio neu sicrhau archwiliad o gyfrifon seneddol (sy'n cynnwys penderfynu a yw symiau a dalwyd o'r Gronfa wedi'u talu a'u cymhwyso yn unol â statud), ac ardystio ac adrodd arnynt; ar gyfer cynnal neu sicrhau bod arholiadau yn cael eu cynnal i'r economi, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd y mae Gweinidogion Cymru a'r Arglwydd Eiriolwr wedi defnyddio eu hadnoddau wrth gyflawni eu swyddogaethau; ac ar gyfer cynnal neu sicrhau cynnal archwiliadau i'r economi, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd y mae personau eraill a bennir o dan ddeddfwriaeth yr Alban y telir symiau iddynt o'r Gronfa wedi defnyddio'r symiau hynny wrth gyflawni eu swyddogaethau.

Archwilydd Cyffredinol Cymru – yr unigolyn sy'n gyfrifol am archwilio ac ardystio cyfrifon Llywodraeth Cymru, ei chyrff cyhoeddus nodedig a chyrff cyhoeddus cysylltiedig eraill, cyrff llywodraeth leol Cymru ac endidau GIG Cymru. Mae Archwilydd Cyffredinol Cymru yn gyfrifol am awdurdodi cyhoeddi arian cyhoeddus o Gronfa Gyfunol Cymru i Weinidogion Cymru a chyrff eraill yn y sector cyhoeddus. Mae'r Archwilydd Cyffredinol hefyd yn gyfrifol am wneud gwaith gwerth am arian yn y cyrff hynny.

Adroddiad yr Archwilydd – adroddiad unrhyw archwilydd yn mynegi barn ar wirionedd a thegwch, cyflwyniad teg neu gyflwyniad cywir o ddatganiadau ariannol ac, mewn achosion penodol, ar reoleidd-dra y trafodion ariannol sydd wedi'u cynnwys ynddynt ac unrhyw ofynion cyfreithiol a rheoleiddiol eraill. Mewn llywodraeth ganolog, gellir cyfeirio at adroddiad yr archwilydd hefyd fel Tystysgrif.

Endidau canolog y llywodraeth - a ddiffinnir fel adrannau'r llywodraeth a'u hasiantaethau gweithredol, unrhyw endid sy'n gweithredu fel cronfa fasnachu (adran o'r llywodraeth, rhan o adran neu asiantaeth weithredol) a chyrff hyd braich. At ddibenion y Nodyn Ymarfer hwn, nid yw'r llywodraeth ganolog yn cynnwys cyrff y Gwasanaeth Iechyd Gwladol, awdurdodau lleol, corfforaethau cyhoeddus, ymddiriedolaethau academi, corfforaethau colegau na diwydiannau gwladoleddig.

Tystysgrif⁽¹⁾ - teitl adroddiad archwilio sy'n cynnwys barn yr Archwilydd Cyffredinol a'r Archwilydd Cyffredinol, Archwilydd Cyffredinol Cymru neu Archwilydd Cyffredinol Gogledd Iwerddon ar ddatganiadau ariannol a archwilir o dan statud lle mae gofyniad statudol i'r arholiad gael ei ardystio, fel arfer ar yr adnodd a chyfrifon eraill a gynhyrchir gan adrannau'r llywodraeth (ac ar gyfrifon a gynhyrchir gan endidau iechyd yng Nghymru a Gogledd Iwerddon). Mae defnyddio'r gair "tystysgrif" yn gwahaniaethu'n glir yr adroddiad archwilio o unrhyw adroddiad arall am y Goruchwyliwr a'r Archwilydd Cyffredinol, Archwilydd Cyffredinol Cymru ac Archwilydd Cyffredinol Gogledd Iwerddon.

Tystysgrif⁽²⁾ - y datganiad gan archwilydwr o dan Ddeddf Archwilio ac Atebolrwydd Lleol 2014 bod archwiliad llywodraeth leol neu endid iechyd wedi'i gwblhau yn unol â'r Ddeddf. Mae'r dystysgrif fel arfer, ond nid o reidrwydd, wedi'i hymgorffori yn yr adroddiad archwilio. Cyhoeddir tystysgrif debyg gan archwilydwr llywodraeth leol yng Nghymru o dan Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004 a gan archwilydwr llywodraeth leol yng Ngogledd Iwerddon o dan Orchymyn Llywodraeth Leol (Gogledd Iwerddon) 2005.

Prif Weithredwr – roedd y teitl yn berthnasol i uwch swyddog corff sector cyhoeddus, sy'n atebol am reoli a gweithredu'r asiantaeth honno.

Cod Ymarfer Archwilio – unrhyw ddogfen a nodwyd felly, a ddyroddir gan asiantaeth archwilio genedlaethol neu bennaeth perthnasol yr asiantaeth honno, sy'n rhagnodi'r ffordd y mae'r archwilydd i gyflawni ei swyddogaethau mewn perthynas ag archwiliadau endidau penodedig, gan ymgorffori'r hyn y mae'r asiantaeth archwilio genedlaethol yn ei ystyried fel yr arfer proffesiynol gorau o ran y safonau, gweithdrefnau a thechnegau i'w mabwysiadu gan yr archwilydd.

Rheolwr ac Archwilydd Cyffredinol (y C&AG) – pennaeth y Swyddfa Archwilio Genedlaethol. Fel Comptroller, dyletswyddau C&B yw awdurdodi cyllid cyhoeddus gan Drysorlys EM o'r Gronfa Gyfunol a'r Gronfa Fenthyciadau Genedlaethol i adrannau'r llywodraeth ac eraill; fel yr Archwilydd Cyffredinol, mae'r C&AG yn ardystio cyfrifon holl adrannau'r llywodraeth ganolog a rhai cyrff cyhoeddus eraill, ac yn cynnal archwiliadau gwerth am arian.

Goruchwylwr ac Archwilydd Cyffredinol Gogledd Iwerddon – yr unigolyn sy'n gyfrifol am awdurdodi mater arian cyhoeddus i adrannau Gogledd Iwerddon a chyrff eraill yn y sector cyhoeddus, am gynnal archwiliad o ddatganiadau ariannol llywodraeth ganolog ac endidau ieuchyd Gogledd Iwerddon (sy'n cynnwys bodloni eu hunain bod gwariant ac incwm wedi cael eu cymhwyso yn unol â bwriadau'r Cynulliad ac yn cydymffurfio ag awdurdodau llywodraethu) ac am archwilio yr economi, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd y mae endidau llywodraeth ganolog Gogledd Iwerddon wedi cyflawni eu swyddogaethau â nhw.

Archwilydd Contractwr – Archwilydd sydd wedi ymrwymo i ymgymryd ag aseiniad archwilydd cyfan neu rywfaent ohono ar ran yr archwilydd statudol o dan gontract neu gytundeb.

Ymgysylltu â chontract – Ymgysylltiad lle, er bod cyfrifoldeb am gyhoeddi'r adroddiad archwilio yn parhau gyda'r archwilydd statudol, y cwblheir neu rywfaent o'r aseiniad archwilio gan gwmni neu archwilydd arall o dan gontract neu gytundeb.

Llygredd – cynnig, rhoi, deisyfu neu dderbyn unrhyw gymhelliad neu wobr a allai ddylanwadu ar y camau a gymerir gan endid, ei aelodau neu ei swyddogion.

Cwmni - unig ymarferydd, partneriaeth, partneriaeth atebolrwydd cyfyngedig, neu gorfforaeth neu endid arall o gyfrifwyr proffesiynol sy'n ymwneud â darparu ymrwymadau. Yng nghydestun y sector cyhoeddus, gall cwmni hefyd olygu asiantaeth archwilio genedlaethol ac archwilydwr lleol.

Fframwaith Awdurdodau – fframweithiau allanol, sy'n benodol i'r endid archwiliedig, y mae'n rhaid i drafodion yr endid archwiliedig gydymffurfio â hwy. Caiff y fframweithiau hyn eu sefydlu gan gyrff sy'n gallu cyhoeddi a / neu orfodi'r awdurdodau ar gyfer yr endid hwnnw a gallent gynnwys, er enghraifft: awdurdodi deddfwriaeth; rheoliadau a gyhoeddwyd o dan ddeddfwriaeth llywodraethol; Awdurdodau Seneddol (gan gynnwys deddfau cyllidebol); llywodraeth neu awdurdodau cysylltiedig.

Adrannau'r Llywodraeth - mae'r rhain yn cynrychioli haen uchaf llywodraeth ganolog, neu gyfwerth, ym mhob gwlad. Mae'r Senedd/Cynulliad yn darparu arian yn flynyddol i bob adran i'w wario at ddibenion a bennir yn y Ddeddf Amcangyfrifon Cyflenwi/Cyllideb neu gyfwerth. Mae pob adran o'r llywodraeth yn cael ei harwain gan Swyddog Cyfrifeg sy'n gyfrifol i'r Senedd am gymhwyso a gwario'r arian a ddarperir yn yr Amcangyfrifon Cyflenwi.

Grant – taliadau a wneir gan adrannau i gyrff allanol i ad-dalu gwariant ar eitemau neu swyddogaethau y cytunwyd arnynt.

Endidau ieuchyd – endidau corfforaethol unigol sy'n rhan o'r Gwasanaeth Iechyd Gwladol ond nad ydynt yn ffurfio rhan o adran neu sydd wedi'u cyfansoddi fel asiantaethau gweithredol, cyrff hyd braich neu gorfforaethau cyhoeddus. Yn cynnwys ymddiriedolaethau sefydledig y GIG, ymddiriedolaethau'r GIG a grwpiau comisiynu clinigol. Yng Nghymru, endidau ieuchyd yw Ymddiriedolaethau'r GIG a Byrddau Iechyd Lleol. Yng Ngogledd Iwerddon mae Byrddau Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol, Ymddiriedolaethau ac Asiantaethau Arbennig.

Deddfwriaeth – Deddfau Seneddol a deddfwriaeth ddirprwyedig neu israddol gan gynnwys, er enghraifft, Mesurau Cymreig, Offerynnau Statudol, neu Reolau a Gorchmynion a gyhoeddwyd gan Weinidogion a'u cyflwyno i'r Senedd. Mae'r term deddfwriaeth hefyd yn cynnwys Rheoliadau, Cyfarwydddebau a Phenderfyniadau a gyhoeddwyd gan Gyngor Ewropeaidd y Gweinidogion a'r Comisiwn Ewropeaidd.

Archwilwyr lleol – Archwilwyr o endidau sector cyhoeddus lleol yn Lloegr, megis cyrff llywodraeth leol, a benodwyd o dan Ddeddf Archwilio ac Atebolrwydd Lleol 2014.

Asiantaeth archwilio genedlaethol – un o asiantaethau archwilio cyhoeddus y Deyrnas Unedig sy'n gyfrifol am gynnal archwiliad o ddatganiadau ariannol cyrff y sector cyhoeddus (Swyddfa Archwilio Genedlaethol y Goruchwyliwr a'r Archwilydd Cyffredinol, Archwilio Cymru, Audit Scotland ar gyfer Archwilydd Cyffredinol yr Alban a'r Comisiwn Cyfrifon, a Swyddfa Archwilio Gogledd Iwerddon ar gyfer y Rheolwr ac Archwilydd Cyffredinol Gogledd Iwerddon) a/neu'n gyfrifol am benodi a rheoleiddio archwilwyr cyrff y sector cyhoeddus.

Y Swyddfa Archwilio Genedlaethol (NAO) - asiantaeth archwilio genedlaethol sy'n cefnogi'r Archwilydd Cyffredinol (y C&AG) i graffu ar wariant cyhoeddus ar gyfer y Senedd.

Swyddfa Archwilio Gogledd Iwerddon (NIAO) - asiantaeth archwilio genedlaethol sy'n cefnogi Archwilydd Cyffredinol Gogledd Iwerddon i gyflawni eu cyfrifoldebau.

Cyfrifoldebau eraill – unrhyw swyddogaeth, heblaw archwilio'r datganiadau ariannol a rhoi barn ar reoleidd-dra, y mae archwilwyr y sector cyhoeddus yn eu cymryd p'un ai o ganlyniad i bresgripsiynau statudol neu gyfarwyddyd gan yr asiantaeth archwilio genedlaethol berthnasol.

Senedd y Deyrnas Unedig - Senedd y Deyrnas Unedig, Senedd yr Alban a Senedd Cymru, ond nid Cynulliad Gogledd Iwerddon.

Archwiliad perfformiad – gwaith a gyflawnir gan yr archwilydd mewn perthynas ag economi, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd y defnydd o arian cyhoeddus. Gellir cyfeirio ato hefyd fel gwaith "gwerth am arian."

Fforwm Archwilio Cyhoeddus (PAF) – fforwm ymgynghorol a chynghorol o'r pedair asiantaeth archwilio genedlaethol yn y DU a gynlluniwyd i ddarparu ffocws ar gyfer meddwl datblygiadol am archwilio cyhoeddus.

Cyrff sector cyhoeddus – cynnwys cyrff a ddynodir yn sector cyhoeddus gan y Swyddfa Ystadegau Gwladol: adrannau'r llywodraeth a'u hasiantaethau gweithredol; Llywodraeth yr Alban, Llywodraeth Cymru, Gweithrediaeth Gogledd Iwerddon a'u cyrff nodedig a chysylltiedig; cronfeydd masnachu; cyrff hyd braich; awdurdodau lleol a chyrff llywodraeth leol eraill; cyrff y Gwasanaeth Iechyd Gwladol; yn yr Alban, colegau addysg bellach a'r awdurdod dŵr. Nid yw'n cynnwys corfforaethau cyhoeddus eraill na'r diwydiannau sydd wedi'u gwladoli.

Rheoleidd-dra – cysyniad sy'n rhaid i drafodion sy'n cael eu hadlewyrchu yn natganiadau ariannol endid a archwilir fod yn unol â fframwaith perthnasol yr awdurdodau.

Swyddog ariannol cyfrifol – y swyddog a benodwyd gan endid llywodraeth leol i fod yn gyfrifol am weinyddu ei faterion ariannol yn briodol.

Adran Noddwyr – fel arfer yr adran lle mae cyllid ac atebolrwydd Seneddol yn cael eu cynnal ar gyfer cyrff hyd braich.

Archwilydd statudol – Yr archwilydd a benodwyd i wneud ymgysylltiad drwy statud. Yn y Nodyn Ymarfer hwn, ni ddefnyddir y term archwilydd statudol yn yr ystyr a ddefnyddir yn y Gyfarwydddeb Archwilio a'r Rheoliad a'r fframweithiau cysylltiedig.

Haen – unrhyw lefel mewn cyfres o endidau lle mae grant yn cael ei basio i lawr o'r Senedd i'r derbynwyr a fwriadwyd. Fel arfer, adrannau'r llywodraeth yw prif endidau. Mae endidau haen is yn cynnwys asiantaethau, cyrff hyd braich a sefydliadau sector nad ydynt yn ganolog.

Swyddfa Archwilio Cymru – asiantaeth archwilio genedlaethol a gyfansoddwyd fel bwrdd statudol, sy'n cyflogi staff, yn sicrhau ac yn defnyddio adnoddau eraill, gan gynnwys arbenigedd ychwanegol gan gwmnïau cyfrifeg y sector preifat, i alluogi Archwilydd Cyffredinol Cymru i gyflawni ei swyddogaethau.